

อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของคนตรีและรางวัลกองกา
กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

บาดี ศักดิ์เจริญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ดนตรี)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของคนตรีและร่าวงคองกา

กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางสาวบาตี ศักดิ์เจริญ

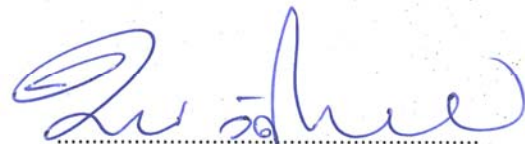
ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนรรฆ จรรย์นานนท์,

ค.บ., M.M., ประ.ด.

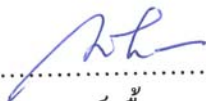
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์มนัส วัฒนไชยยศ,

กศ.บ., ศศ.ม., ประ.ด.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยมพร มัชฌิมวงศ์,
Ph.D.

รักษาการแทนคณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ณรงค์ชัย ปิฎกรัษฎ์,

กศ.บ., กศ.ม., ศศ.ม., ประ.ด.

ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานดนตรี

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

อัตลักษณ์และการการรงอยู่ของคนตรีและการรำคองกา
กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คนตรี)

วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2555

นางสาวบาสี ศักดิ์เจริญ

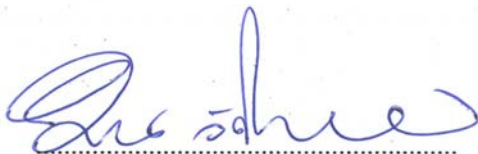
ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์โกวิท ขันศิริ,

K.C.M., M.A., Ph.D.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์มนัส วัฒนไชยยศ,

กศ.บ., ศศ.ม., ประ.ค.

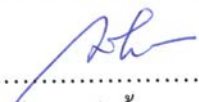
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนรรฆ จรรย์ยานนท์,

ก.บ., M.M., ประ.ค.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยมพร มัชฌิมวงศ์,
Ph.D.

รักษาการแทนคณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์สุกรี เจริญสุข,

กศ.บ., M.M.E., D.A.

คณบดี

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

การจัดทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง “อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของคนตรีและร่ววงคองกา กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” ฉบับนี้ ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเป็นเพราะความกรุณาของคณาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์อนรรฆ จรรย์ยานนท์ รองศาสตราจารย์มนัส วัฒนไชยยศ รองศาสตราจารย์โกวิท ชันธิศรี ซึ่งทุกท่านได้ให้ความกรุณาตรวจทานแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนเสร็จสมบูรณ์ ได้ให้คำแนะนำในการจัดทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงประสบการณ์ความรู้และโอกาสต่างๆจากอาจารย์ณรงค์ชัย ปิฎกรัษฎ์และอาจารย์สนอง คลังพระศรี ตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเล่าเรียนทางด้านดนตรีตั้งแต่ในระดับปริญญาตรีจนมาถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ บุคคลผู้ให้ข้อมูล คณะคนตรีและร่ววงคองกา จากตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ให้ความช่วยเหลือและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยตลอดมา ตลอดจนทุกๆท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณเพื่อนคนตรีวิทยารุ่นที่ 13 วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ได้ช่วยเหลือและร่วมเดินทางผ่านอุปสรรคต่างๆ มาด้วยกัน คอยให้ความช่วยเหลือและมีน้ำใจให้กันโดยตลอด

บาติ ศักดิ์เจริญ

อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของดนตรีและร่ำวงคองกา กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
TRADITIONAL THAI CONGA DANCE AND MUSIC: A CASE STUDY OF KHAMPHA-UNG
SUBDISTRICT, POCHAI DISTRICT, ROI-ED PROVINCE, THAILAND

บาลี ศักดิ์เจริญ 5036441 MSMS/M

ศศ.ม. (ดนตรี)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อนรรฆ จรรย์ยานนท์, ค.บ., M.M., ปร.ด , มนัส วัฒนไชยยศ, กศ.บ., ศศ.ม.,ปร.ด.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของร่ำวงคองกา กรณีศึกษา อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติ การสืบทอดและการดำรงอยู่ และ ลักษณะของดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงของร่ำวงคองกา ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยทางมานุษยดนตรีวิทยา เก็บข้อมูลจากชาวบ้านที่เป็นนักแสดง และ นักดนตรี

ผลการศึกษาพบว่า การละเล่นร่ำวงคองกาเป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงของชาวบ้าน มีพัฒนาการมาจากรำไท่น ซึ่งเป็นการเล่นพื้นเมืองของชาวไทย ที่นิยมเล่นกันเฉพาะฤดูกาลตามท้องถิ่น มีการสร้างสรรค์ท่าทางการรำและบทร้อง การเรียกชื่อการแสดงลักษณะนี้มีที่มาจากความหมายที่ใช้ในการเรียกชื่อตามจังหวะที่ใช้ในการแสดง โดยร่ำวงนี้ใช้จังหวะคองกาและการเรียกชื่อตามพิธีการที่ชาวนานำต้นกล้ามากรวมกันเพื่อการแสดงเพื่อขอฝน โดยเรียกว่า “ร่ำวงคองกา” มีการสืบทอดแบบปากต่อปาก รุ่นสู่รุ่น ส่วนมากการเรียนรู้เกิดขึ้นภายในครอบครัว แล้วจึงขยายออกสู่ภายนอก พบว่าเป็นกิจกรรมที่ให้ความสนุกสนาน กลมเกลียวกันในชุมชน มีความสัมพันธ์กับประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในภูมิภาคอีสาน ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบไปด้วย เป็นกลอง ฉิ่ง ฉาบ ลูกแซ็ก นกหวีด และ แทมบูรีน การร่ำวงคองกาจัดเป็นวงรำกันเป็นคู่หญิง ชาย มีการรำท่าที่เป็นเอกลักษณ์ของร่ำวงคองกา คือการยกไหล่ไปตามการบรรเลงดนตรี กลองบรรเลงต่อเนื่องกันไป นักร้องจะใช้ไหวพริบปฏิภาณและความชำนาญในการร้อง ลักษณะการดำเนินทำนองใช้บันไดเสียงเพนทาโทนิค มีการซ้ำทำนองและเนื้อร้องอยู่บ่อยๆ ลักษณะเนื้อเพลงสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายในชุมชน

คำสำคัญ : ดนตรีและร่ำวง/ ร่ำวงคองกา/ รำไท่น

TRADITIONAL THAI CONGA DANCE AND MUSIC: A CASE STUDY OF
KHAMPHA-UNG SUBDISTRICT, POCHAI DISTRICT, ROI-ED PROVINCE,
THAILAND

BALI SAKCHAROEN 5036441 MSMS/M

M.A. (MUSIC)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: ANAK CHARANYANON, M.M., Ph.D.,
MANAT WATTANACHAIYOT, M.A., Ph.D.

ABSTRACT

This research is about the characteristics and the surviving continuity of *Konga* Dance within the Pochai district of Roi-ed province community, in Northeast Thailand. This study, collected data by using Ethnomusicological methodology, focused on the history and the passing on of the music and musical accompaniment of the *Konga* Dance.

The *Konga* Dance and its music are passed on orally from generation to generation. Most learning happens within the families that practice the dance and has slowly expanded to outside of the family structure available to the greater public, despite there being no written documentation to pass on the lyrics or style of the dance. In contemporary performance the dance has been performed for entertainment, creating social harmony, relative with the traditional *Heat 12 Klong 14* and the way of life that Isan (Northeast Thailand) people live. The accompaniment music for the *Konga* Dance uses drums, finger cymbals, cymbals, shaking rattle, whistle and tambourine. The *Konga* dance is a round couple's dance between women and men. The most prominent characteristic of *Konga* dance is moving the shoulders along with the music. The drumming will continue without stopping and the singer will have to use improvisatory skills to transition from one song to another. The music uses pentatonic scales and often has melodic and lyric repetition. Usually the lyrics are about simple living and life in Isan.

KEY WORDS: MUSIC AND DANCE/ KONGA DANCE/ RUM TONE

93 pages

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.4 ขอบเขตในการศึกษา	3
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น	3
1.6 นิยามศัพท์	4
1.7 คำถามในงานวิจัย	4
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	5
2.1 สารัตถะที่เกี่ยวข้อง	6
2.1.1 พื้นที่ภาคอีสานและประเพณีท้องถิ่นของชาวร้อยเอ็ด	6
2.1.2 ประวัติอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด	8
2.1.3 ประวัติตำบลคำพอง	13
2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	17
2.2.1 แนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงคุณภาพ	17
2.2.2 แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา	18
2.2.3 แนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาคนตรี	21
2.2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์คนตรี	23
2.2.5 แนวคิดทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม	25
2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	29
3.1 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม	29
3.2 อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	29
3.3 วิธีการรวบรวมข้อมูล	30
3.4 ขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล	30
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	32
3.6 การนำเสนอผลการวิจัย	32
บทที่ 4 ดนตรีและการแสดงร่ายวงกองกา	34
4.1 สภาพทั่วไปของร่ายวงกองกา ต.คำพอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด	34
4.1.1 ภูมิหลังการร่ายวงกองกา ในตำบลคำพอง	34
4.1.2 ลักษณะการแต่งกาย	37
4.2 การสืบทอดและการดำรงอยู่	39
4.3 ดนตรีประกอบการแสดงร่ายวงกองกา	43
4.3.1 เครื่องดนตรี	43
4.3.2 การไหว้ครูก่อนการแสดง	47
4.4 ท่าทางประกอบการแสดงร่ายวงกองกา	49
บทที่ 5 บทเพลงประกอบการแสดงและการวิเคราะห์บทเพลง	54
5.1 บทเพลงประกอบการแสดงร่ายวงกองกา	54
5.2 การวิเคราะห์บทเพลง	56
5.2.1 ลักษณะคำร้องของบทเพลงสี่ชน นางโมรา	56
5.2.2 ลักษณะทางดนตรีของบทเพลงสี่ชน นางโมรา	58
5.2.3 รูปแบบโครงสร้าง (Formal Structure)	59
5.2.4 ลักษณะของทำนองเพลง	61
5.2.5 รูปร่างของทำนอง (Melodic Shape)	62

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	64
6.1 สรุปผล	64
6.2 อภิปรายผล	65
6.3 ข้อเสนอแนะ	68
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาไทย	70
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาอังกฤษ	76
บรรณานุกรม	82
บุคคลานุกรม	84
ภาคผนวก	85
ภาคผนวก ก. โน้ตเพลงสีธน นางโมรา	86
ภาคผนวก ข. รายชื่อนักแสดงตามภาพ	89
ประวัติผู้วิจัย	93

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
5.1 แสดงท่อน วลี จำนวน และจำนวนห้องทั้งท่อนของบทเพลงสีชน นางโมรา	60

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ

หน้า

5.1 รูปแบบการแบ่งโครงสร้างท่อน A, B, C และหน่วยย่อยภายในวลี

60

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการศึกษาวัฒนธรรมด้านต่างๆของแต่ชนชาตินั้น ปัจจุบันขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ในการศึกษาการแสดงหรือดนตรีในทุกๆวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ดนตรี คติความเชื่อ และยังรวมถึงระบบการเรียนรู้ต่างๆ อีกด้วย ซึ่งในการเรียนรู้ต่าง ๆ นั้นจะต้องใช้องค์ความรู้หลายๆอย่างเข้ามารวมกัน เพื่อจะสร้างงานวิจัยหรือค้นคว้าสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษา โดยเฉพาะเรื่องทางด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยซึ่งมีหลากหลายในทุกๆพื้นที่ของประเทศ ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสานและภาคใต้ แต่ยังมีวัฒนธรรมหรือการแสดงบางอย่างที่เข้าไปรวมอยู่กับวัฒนธรรมนั้น โดยที่ผู้คนส่วนใหญ่ต่างภาษาต่างวัฒนธรรมอาจไม่ทราบถึงความสำคัญของสิ่งที่ยังรวมอยู่กับวัฒนธรรมที่ตนได้พบเห็น เช่น การแสดงต่างๆ สถาปัตยกรรม ดนตรี โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ถือเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และยังเป็นภาคที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศ แต่ก็ยังสามารถยึดถือขนบประเพณีและวัฒนธรรม ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คือ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่ ความเจริญรุ่งเรือง เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น มีส่วนช่วยให้ความเป็นชาติดำรงความเป็นชาติของคนอยู่จนถึงปัจจุบัน

สิริวัฒน์ คำวันสา (2521) ได้ให้ความเห็นว่า “ฮีต” คงเป็นคำย่อของ “จารีต” เพราะอีสานใช้ “ฮ” แทน “ร” ฮีตสิบสองก็คือ จารีตที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือน ตรงกับทางภาคกลางว่า ประเพณี 12 เดือนนั่นเอง ในสมัยโบราณเขาถือเอาเดือนอ้ายเป็นการเริ่มต้นปีใหม่ (เดือนเจียงก็เรียก) แล้ววนไปจนถึงเดือน 12 เป็นเดือนสุดท้าย ในแต่ละเดือนมีประเพณีประจำเดือน ประเพณีเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นเรื่องอื่นก็พยายามดึงเข้าพุทธ เพื่อให้ได้โอกาสทำบุญด้วย ส่วนคองสิบสี่ “คอง” หรือ “ครรลอง” คือแบบแผนการดำเนินชีวิตคล้ายๆ กับคำฝรั่งหนึ่งว่า "way of life" แต่คองในที่นี้มุ่งไปทางศีลธรรมประเพณีที่ถูกคิดมากกว่าด้านอาชีพ เห็นจะตรงกับภาคกลางว่า ทำนองคลองธรรม นั่นเอง แต่ชาวอีสานออกเสียงคองเป็นคองไม่มีกล้ำ เช่นว่าถ้าทำไม่ถูกผู้ใหญ่ท่านจะเตือนว่า “เฮ็ดบ่แม่นคอง” หรือว่า “เฮ็ดให้ถืฮีตถืคอง” เป็นต้นฉบับของท่านเจ้าพระยาธรรมาธิราช

ในฮีตสิบสอง ของเดือนสาม (บุญข้าวเจี๋ย) ชาวอำเภอโพนสะเม็ก จังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดเป็น

ประเพณีประจำอำเภอสืบต่อมาหลายปี คือ งานประเพณีบุญข้าวจีและของดีเมืองโพธิ์ชัย ซึ่งจะจัดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี โดยในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการแสดงที่สำคัญของอำเภอโพธิ์ชัย โดยเฉพาะในตำบลคำพองและตำบลโพธิ์ศรี ในอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาหลายทศวรรษ คือ การแสดง “รำวงคองกา” (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู, 2554) ซึ่งเป็นการเต้นรำที่พัฒนามาจากจังหวะ “Conga” ของ Cuba ผสมกับการรำชาวไทยมาตรฐาน ประกอบด้วยการเคลื่อนไหวของสะโพก โดยการเต้นนั้นจะจับคู่ชาย หญิง และเต้นเป็นวงล้อมรอบผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ การเต้นรำนี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในสมัยก่อนการเต้นรำนี้ถือว่าเป็นการพักผ่อนหย่อนใจของชาวอีสาน มักจะมีขึ้นในฤดูท้ายของการเก็บเกี่ยว ในอดีตรำวงคองกาสามารถพบได้ง่ายตามหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แต่ปัจจุบันในการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยพบข้อมูลที่เป็นเอกสารทางวิชาการน้อยมากเกี่ยวกับ ดนตรีและการรำวงคองกา อันเนื่องมาจากกาลเวลาเปลี่ยนไปมีสิ่งใหม่เข้ามาทดแทนสิ่งเก่า ซึ่งในปัจจุบันกำลังอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เศรษฐกิจ สังคม การเมืองระหว่างประเทศและ วัฒนธรรมสมัยใหม่มีอิทธิพลเป็นอย่างมาก การสื่อสารมีพลังไร้พรมแดนเข้าถึงแม้ในพื้นที่ห่างไกล ภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านของ ชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยอยู่ในภาวะอันตรายและเสี่ยงต่อการสูญสลายสภาพการณ์เช่นนี้เป็นภัยคุกคามความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย, 2553) และวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย (วิถีชีวิตของคนไทยสมัยต่างๆ, 2552) ซึ่งหมายถึง การเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนในระดับครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่มีคนหลายรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน คือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูก รุ่นหลาน รวมทั้งมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ใกล้ชิดกัน โดยมีศูนย์กลางของชุมชน คือ ศาสนสถาน เช่น วัด มัสยิด ผู้ใหญ่ในชุมชน เช่น พระ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ได้รับการนับถือและเป็นผู้ตัดสินความขัดแย้งในชุมชน มีขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่น และความเชื่ออันเนื่องมาจากการเป็นสังคมเกษตรกรรม จากการนับถือศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม เมื่อเวลาผ่านไป สังคมมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ การเมืองการปกครอง และบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งมีผลให้วิถีชีวิตของคนไทยในสมัยต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน ด้วยตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ดนตรีและการแสดงพื้นเมือง ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น “ดนตรีและรำวงคองกา” เป็นหนึ่งในการแสดงออกถึงวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน แต่เนื่องจากข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ยังมีอยู่น้อยมาก และกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลและเอกสาร ยังไม่มีผู้ใดได้จัดทำอย่างชัดเจนอย่างเป็นระบบในเรื่องของการ วิเคราะห์และรวบรวมเอกสารให้เป็นทางวิชาการ มีความชัดเจนในมุมต่างๆที่ผู้วิจัยได้เสนอไปในวัตถุประสงค์เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงของผู้ที่สนใจและสามารถนำไปต่อยอดได้ ผู้วิจัยจึงเห็นควรที่จะทำการศึกษา

เรื่อง “อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของดนตรีและรางวัลทองคำ กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” ในด้านการแสดง ประวัติศาสตร์ การสืบทอด ดนตรี คติความเชื่อ และการดำรงอยู่ของการแสดงรางวัลทองคำ ไม่ให้สูญหาย เพื่อเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม การแสดงของชาติและมรดกทางวัฒนธรรมของโลกสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติ การสืบทอดและการดำรงอยู่ของการแสดงรางวัลทองคำ
2. เพื่อศึกษาดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงรางวัลทองคำ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อทราบถึงประวัติ การสืบทอด และการดำรงอยู่ของการแสดงรางวัลทองคำ
- 2) เพื่อทราบถึงดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงรางวัลทองคำ
- 3) เพื่อเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงรางวัลทองคำให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น
- 4) เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาการแสดงรางวัลทองคำแก่ผู้สนใจต่อไป

1.4 ขอบเขตในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะดนตรีการแสดงรางวัลทองคำ ในพื้นที่ตำบลคำพองและตำบลโพธิ์ศรี อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีลักษณะของการแสดงที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบในสมัยก่อนและมีการพัฒนารูปแบบให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น โดยจะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ สภาพทั่วไป การสืบทอด การดำรงอยู่ ลักษณะทางการแสดงและดนตรีประกอบต่างๆ

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยจะศึกษาอัตลักษณ์และบริบทต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยดังนี้

- 1) ในการนำเสนอข้อมูลที่ศึกษา ผู้วิจัยแปลความหมายจากภาษาถิ่นอีสานให้เป็นภาษาไทยทางวิชาการ โดยให้ผู้มีความรู้ด้านภาษาอีสานเป็นผู้แปล

2) ในการนำเสนอโน้ตเพลงที่ประกอบเนื้อหาบางส่วน ผู้วิจัยจะใช้ระบบโน้ตดนตรีตะวันตกในการนำเสนอ

1.6 นิยามศัพท์

คองกา คือ รำวงโบราณที่ใช้จังหวะคองกาของคิวบาเข้ามาผสมและเกิดการพัฒนาทำรำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

พุดพญา คือ เป็นคำพูดที่ชาวไทยอีสานใช้พูดกันเพื่อแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้พูด

กายอ้อ คือ การไหว้ครูก่อนการแสดงของชาวไทยอีสาน

1.7 คำถามในงานวิจัย

- 1) การแสดงดนตรีและรำวงคองกามีขึ้นครั้งแรกในอำเภอโพธิ์ชัยตั้งแต่เมื่อไร
- 2) ดนตรีและรำวงคองกามีบทบาทอย่างไร ในสังคม
- 3) รูปแบบของดนตรีที่ประกอบการแสดงเป็นลักษณะใด
- 4) เครื่องดนตรีที่ใช้ในการเล่นประกอบการแสดงมีอะไรบ้าง
- 5) วิถีชีวิตของนักดนตรีเป็นอย่างไร
- 6) โอกาสในการแสดงมีมากน้อยเพียงใด
- 7) มีการเปลี่ยนแปลง อย่งไรบ้าง เกี่ยวกับดนตรีและการแสดงจากอดีตถึงปัจจุบัน
- 8) มีวิธีการสืบทอดอย่างไร

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของคนตรีและร่ำวงกองกา กรณีศึกษา อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อการทบทวนวรรณกรรม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการกำหนดกรอบแนวความคิด เพื่อที่จะนำไปสู่ขั้นตอนกระบวนการวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแบ่งเป็นหัวข้อดังนี้

2.1 สารัตถะที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 พื้นที่ภาคอีสานและประเพณีท้องถิ่นของชาวร้อยเอ็ด

2.1.2 ประวัติอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

2.1.3 ประวัติตำบลคำพอง

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 แนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงคุณภาพ

2.2.2 แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

2.2.3 แนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาคนตรี

2.2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดนตรี

2.2.5 แนวคิดทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สารัตถะที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 พื้นที่ภาคอีสานและประเพณีท้องถิ่นของชาวร้อยเอ็ด

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับพื้นที่ภาคอีสานและ เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของชาวร้อยเอ็ด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับกรอบแนวคิดของผู้วิจัย โดยมุ่งเน้นที่ดนตรีและการแสดงพื้นเมืองของชาวร้อยเอ็ด

สุกรี เจริญสุข (2538) ได้กล่าวไว้ว่า อีสาน เป็นดินแดนแห่งความเจริญทางวัฒนธรรม คนตรีสูงสุด เป็นคนตรีที่มีความวิจิตรพิสดารซับซ้อนของทำนองเพลงอีสาน เป็นเครื่องแสดงออกถึงความเจริญของสังคมในอดีต เพราะอีสานเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่ใหญ่โตมาก่อน มีผู้คนจำนวนมาก ดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เรียกกันทั่วไปว่า “ภาคอีสาน” นับเป็นดินแดนที่กว้างใหญ่ที่สุดของประเทศ แนวกันเขตตามธรรมชาติของดินแดนทางภาคอีสานคือบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือมีแม่น้ำโขงไหลผ่าน กันดินแดนระหว่างลาวและเขมร ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และดงพระยาเย็น เป็นเขตแบ่งระหว่างภาคเหนือและภาคกลาง ทางตอนใต้มีเทือกเขาพนมดงรักและทิวเขาชันกำแพง ซึ่งเป็นแนวยาวมาจากตะวันตกไปตะวันออก กันระหว่างอีสานกับภาคกลางทางด้านตะวันออกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและที่ราบต่ำเขมร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงเรียกว่า “ที่ราบสูงโคราช” มีลักษณะเป็นแอ่งรูปกระทะและเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบธรรมชาติแวดล้อมภาคอีสานหากกล่าวโดยทั่วไป ก่อนข้างจะแห้งแล้ง พื้นที่เป็นทุ่งโล่ง พื้นที่ในภาคอีสานสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ คือแอ่งสกลนครและแอ่งโคราช

แอ่งสกลนคร คือบริเวณที่คลุมพื้นที่อยู่ในเขตจังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้แม่น้ำโขง และบริเวณใกล้ลำน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ลำน้ำสายสำคัญบริเวณนี้คือ แม่น้ำสงคราม ซึ่งเป็นลุ่มแม่น้ำสงครามตอนบน เป็นแหล่งชุมชนหนาแน่น ปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นแหล่งอารยธรรมบ้านเชียง อีกบริเวณหนึ่งคือแอ่งโคราช ในลุ่มแม่น้ำชี-มูล มีลักษณะเป็นที่ราบขั้นบันได และเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกมากกว่าแอ่งสกลนคร คลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ และยโสธร กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานส่วนใหญ่ คือ กลุ่มชนไท-ลาว ซึ่งจะมีวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกับคนลาวที่อยู่ในราชอาณาจักรลาวอีกฝั่งของแม่น้ำโขง ที่จริงแล้วก็คือกลุ่มชนเดียวกัน ดั้งเดิมมีเมืองเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชนสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มชนเชื้อชาติเขมร หรือขอม แต่โบราณอยู่ทางตอนใต้ภาคอีสาน

บังอร ศรีกาล (2552) ได้กล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดร้อยเอ็ด การละเล่นพื้นบ้าน นาฏศิลป์และดนตรีของชาวร้อยเอ็ดส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกับชาวอีสานทั่วไปสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนอีสานได้อย่างชัดเจน โดยการละเล่นที่เป็นการเล่นของเด็กได้แก่ หนอนบักเหม่ง โอนโหล่นชา (ชิงช้า) ลอดแลดข้าวสาร (รื้อข้าวสาร) บักหนอนน้ำบักจั่วตึงต่าง การเดินเชือก เก็บหมากหอย เล่นต่อไก่ ดัดเม็ดมะขาม เล่นหมากดี กากะโหลกเล่นหิงส่วนการเล่นของผู้ใหญ่ ได้แก่ การร้องสรภัญญะ การปล่อยโคลม ดึงครก ดึงสาธาดน้ำสงกรานต์ เชิงบั้งไฟ เต้านางแมว เต้านางดั่ง เสือกินหมูปูดากินไก่ การเล่นหมอลำ การละเล่นดนตรีและเพลงพื้นบ้าน การแข่งเรือ การเส็งกลอง การเล่นว่าวสนุก การชนไก่ งานประเพณี งานประเพณีกินข้าวปุ้น บุญชะเหวด เริ่มจัดขึ้นเมื่อปี 2534 และจะจัดให้มีขึ้นในวันเสาร์-อาทิตย์แรกของเดือนมีนาคมของทุกปี ณ บริเวณสวนสมเด็จพระเจ้าและบึงพลาญชัย มีการแห่ขบวนพะเหวด 13 ขบวน ตามกัณฑ์เทศน์มหาชาติจากอำเภอและหน่วยงานต่างๆ การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์เทศกาลกินข้าวปุ้นหรือขนมจีน ซึ่งได้จัดไว้บริการแก่ผู้ร่วมงานทุกคน

ประเพณีบุญบั้งไฟ จัดตามอำเภอต่าง ๆ ภายในจังหวัด ช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด มีขบวนแห่บั้งไฟซึ่งจัดอย่างสวยงาม แสดงถึงประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะที่อำเภอพนมไพรและอำเภอสว่างภูมิมีขบวนแห่ที่จัดอย่างยิ่งใหญ่ไม่แพ้ระดับจังหวัด ประชาชนภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงได้เดินทางมาชมเป็นจำนวนมาก

งานประเพณีบุญข้าวจีของดีเมืองโพธิ์ชัยหรือบุญเดือนสามเป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นตามฮีตสิบสองจารีตประเพณีโบราณของชาวอีสาน ซึ่งถือว่าการได้ทำบุญข้าวจีแล้วจะได้บุญกุศลมากและเป็นกัลยาณมิตรหนึ่งในงานได้จัดให้มีการประกวดธิดาบุญทาสี และข้าวจียักษ์อีกด้วย งานแข่งขันเรือยาวประเพณี ตำบลเมืองบัว อ.เกษตรวิสัยได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงฤดูน้ำหลาก คือ ช่วงเทศกาลออกพรรษา หรือช่วงประมาณวันที่ 15 – 31 ตุลาคม ของทุกปี (เรือที่มาร่วมแข่งส่วนหนึ่งก็จะเป็นเรือของร้อยเอ็ดและอีกส่วนหนึ่งก็เดินทางมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ศรีสะเกษ และนครราชสีมา เป็นต้น)

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ในงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของชาวอีสาน รวมถึงจังหวัดร้อยเอ็ด มักจะมีการนำการแสดงในรูปแบบการรำวง หมอลำ และเซิ้งต่างๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำของแต่ละท้องถิ่น เพื่อความบันเทิงสนุกสนานของชาวบ้านที่มาร่วมงานเสมอ ดังเช่นงานประเพณีบุญข้าวจี ของดีเมืองโพธิ์ชัย (ประเพณีบุญข้าวจี, 2553) ได้มีการแสดงดนตรีประกอบการรำวง ซึ่งประเพณีเก่าแก่ของชาวบ้านตำบลคำพอง โดยมีผู้เฒ่าผู้แก่แสดงกันอย่างสนุกสนาน

2.1.2 ประวัติอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

บ้านโพธิ์ชัย เดิมรวมขึ้นกับบ้านขามเปี้ย อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ระยะต่อมาบ้านขามเปี้ยมีประชาชนอพยพ มาอยู่อย่างแน่นหนา จนในปี พ.ศ. 2524 นายชา มนตรี จึงได้พาผู้คนจำนวนหนึ่งแยกมาตั้งหมู่บ้านใหม่ขึ้นในบริเวณโคกกระโดน ซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่า อยู่ห่างจากบ้านขามเปี้ยไปทางทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร ตั้งชื่อว่า บ้านโคกกระโดน ตามชื่อสถานที่ พร้อมกันนั้นชาวบ้านได้ตั้งนายชา มนตรี ขึ้นเป็นผู้นำหมู่บ้านคนแรก ต่อมาราษฎรตำบลขามเปี้ยได้พิจารณาเห็นว่า ขึ้นอยู่กับเขตการปกครองของอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ราษฎรประสบความยากลำบากในการติดต่อราชการ ประกอบกับการดูแลของเจ้าหน้าที่ไม่ทั่วถึง การคมนาคมติดต่อไม่สะดวกระยะทางไกลประมาณ 30 กิโลเมตร จึงได้ขอแยกมาขึ้นอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดร้อยเอ็ด มีคราวหนึ่งที่เจ้าคุณเทศา (โพธิ์) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดมาตรวจราชการพักอยู่ที่วัดบ้านโคกกระโดน พิจารณาเห็นว่า ชื่อบ้านโคกกระโดนนี้ไม่เพราะเท่าที่ควร ขณะประชุมราษฎรอยู่ที่ศาลาวัดก็ปรารภถึงเรื่องชื่อหมู่บ้านต้องการจะเปลี่ยนเสียใหม่ บังเอิญมองไปเห็นต้นโพธิ์อยู่ในบริเวณวัด จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “บ้านโพธิ์ชัย” ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาเรียกว่า “บ้านโพธิ์ชัย” ตั้งแต่นั้นมา ผู้นำหมู่บ้านที่ปกครองบ้านโพธิ์ชัยต่อจากนายชา มนตรี คือนายเข้ม ชูศรีทอง นายสุข สายโรจน์ นายเวน โพธิ์ชัยแสน และนายหนู แสนโบราณ แต่ละคนได้นำราษฎรปรับปรุงหมู่บ้านและได้สร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ไว้หลายแห่ง ซึ่งเป็นการนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่นในโอกาสต่อมา เช่น ร่วมกันสร้างบึงศรีจำรูญ (อยู่ทางทิศตะวันออกของสถานีตำรวจ) เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร พัฒนาหมู่บ้าน ตัดถนนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย จนมีประชาชนจากที่อื่นอพยพมาอยู่ในหมู่บ้านโพธิ์ชัยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นชุมชนหนาแน่นขึ้น

ในปี พ.ศ. 2507 ขณะที่นายหนู แสนโบราณ เป็นผู้นำหมู่บ้าน คุรุประชาบาล ตลอดจนผู้นำท้องถิ่นในเขตตำบลขามเปี้ย ตำบลเชียงใหม่ และตำบลสะอาด มีอาณาเขตติดต่อกันและอยู่ห่างไกลจากอำเภอโพนทองมาก การเดินทางไปติดต่อราชการที่อำเภอไม่สะดวก ประกอบกับสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่เชื่อได้ว่าจะเจริญต่อไปภายหน้า สมาชิกที่ได้มาประชุมกันได้มีมติร่วมกันเป็นเอกฉันท์ว่า ควรขอแยกทั้ง 3 ตำบลนี้ ออกจากอำเภอโพนทอง ขอตั้งเป็นกิ่งอำเภอขึ้น สำหรับสถานที่ที่จะตั้งเป็นกิ่งอำเภอทุกตำบลต่างก็ต้องการให้ตั้งอยู่ในเขตตำบลของตน แต่ตำบลเชียงใหม่กับตำบลสะอาดมีปัญหาเรื่องไม่มีที่ดินสำหรับจัดสรรเป็นศูนย์ราชการของกิ่งอำเภอ ตำบลขามเปี้ยจึงขอรับไปดำเนินการ เพราะมีที่ดินระหว่างบ้านโพธิ์ชัยกับบ้านขามเปี้ย เนื้อที่ประมาณ 740 ไร่ แบ่งที่ดินจัดสรรบางส่วนเป็นสถานที่สร้างศูนย์ราชการและบ้านพัก อีกส่วนหนึ่งเปิดให้ราษฎรจับจองอยู่อาศัย มีราษฎรหมู่บ้านใกล้เคียงอพยพมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เรียกว่า “บ้านโนนกิ่ง” และแยกเป็นหมู่บ้านใหม่เมื่อเดือนเมษายน 2517 ว่า “บ้านชัยวาริ” เมื่อปี พ.ศ. 2516 ทางราชการ

กระทรวงมหาดไทยได้อนุมัติงบประมาณเป็นเงิน 40,000 บาท สำหรับการสร้างที่ว่าการกิ่งอำเภอหนึ่งหลัง และบ้านพักข้าราชการสามหลัง ครั้นเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2517 กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศแบ่งท้องที่อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งเป็นกิ่งอำเภอโพธิ์ชัย มีเขตการปกครองเป็น 4 ตำบล คือ ตำบลขามเปี้ย ตำบลสะอาด ตำบลเชียงใหม่ และตำบลคำพอง ตั้งที่ว่าการอำเภอที่ตำบลขามเปี้ย ให้อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2517 เป็นต้นไปและในปี พ.ศ. 2522 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอโพธิ์ชัยเป็นอำเภอโพธิ์ชัย เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2522 และมีนายพุดธิชัย จรรย์ยานนท์ เป็นผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอโพธิ์ชัยเป็นคนแรก

2.1.2.1 สภาพทั่วไป

อำเภอโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดร้อยเอ็ด ห่างจากจังหวัดร้อยเอ็ด 58 กิโลเมตร การเดินทางใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 214 สายร้อยเอ็ด – บ้านบ่อ และแยกเข้าอำเภอโพธิ์ชัย ตรงทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2327 มีเนื้อที่ทั้งหมด 394,304 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 246,440 ไร่ มีอาณาเขตดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับ อ.กุฉินารายณ์ อ.นามน และกิ่ง อ.ดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์
- ทิศใต้ ติดกับ อ.เชียงขวัญ อ.จังหาร และอ.เสลภูมิ
- ทิศตะวันออก ติดกับ อ.โพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด
- ทิศตะวันตก ติดกับ อ.กมลาไสย และอ.ร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นราบสูง มีระดับความสูงประมาณ 150 ถึง 200 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ทางทิศเหนือมียอดเขาที่มีความสูงประมาณ 360 เมตร ดินมีสภาพเป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำ ช่วงเดือนมีนาคม – พฤษภาคม ของทุกปี น้ำในลำห้วย หนอง คลอง บึงจะแห้ง พื้นที่เป็นทุ่งนาประมาณ 40 % เป็นป่าประมาณ 40 % และเป็นภูเขาประมาณ 20 % โดยมีภูแฝงม้าและภูฝ้ายอยู่ตอนบนสุดของอำเภอโพธิ์ชัย ในบริเวณดงแม่เผด ตำบลคำพอง และเป็นเขตกันกับอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเมืองร้อน มีลำน้ำและลำห้วยที่สำคัญ คือ

- ลำน้ำชี แบ่งเขตอำเภอโพธิ์ชัยกับกิ่งอำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด
- ลำน้ำห้วยตาแหลว ผ่านพื้นที่ตำบลคำพอง และตำบลเชียงใหม่
- ลำน้ำห้วยทราย ผ่านท้องที่ตำบลขามเปี้ย และตำบลคำพอง
- ลำน้ำห้วยอัคระ ผ่านท้องที่ตำบลอัคระคำ และตำบลขามเปี้ย
- ลำน้ำห้วยไผ่ ผ่านท้องที่อำเภอคำพอง

ลำห้วยยาง ผ่านท้องที่ตำบลคำพอง
ลำน้ำดังกล่าวใช้ประโยชน์ในด้านการเกษตร ยกเว้นลำน้ำชีที่ใช้ประโยชน์ในการ
สัญจรไปมา รวมทั้งการเกษตรด้วย

2.1.2.2 การปกครอง

1.การปกครองส่วนภูมิภาค อำเภอโพธิ์ชัย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น
9 ตำบล 112 หมู่บ้าน มีประชากร 56,570 คน จำนวนครัวเรือน 12,259 ครัวเรือน โดยแยกเป็นราย
ตำบล ดังนี้

- ตำบลขามเปี้ย มี 20 หมู่บ้าน 2,183 ครัวเรือน ประชากร 10,659 คน
- ตำบลคำพอง มี 13 หมู่บ้าน 2,052 ครัวเรือน ประชากร 8,899 คน
- ตำบลอัคระคำ มี 14 หมู่บ้าน 1,668 ครัวเรือน ประชากร 7,670 คน
- ตำบลเชียงใหม่ มี 12 หมู่บ้าน 1,881 ครัวเรือน ประชากร 8,184 คน
- ตำบลสะอาด มี 14 หมู่บ้าน 983 ครัวเรือน ประชากร 4,596 คน
- ตำบลคอนโอง มี 10 หมู่บ้าน 859 ครัวเรือน ประชากร 4,133 คน
- ตำบลบัวคำ มี 11 หมู่บ้าน 1,129 ครัวเรือน ประชากร 5,207 คน
- ตำบลหนองตาไก้ มี 10 หมู่บ้าน 744 ครัวเรือน ประชากร 3,556 คน
- ตำบลโพธิ์ศรี มี 8 หมู่บ้าน 760 ครัวเรือน ประชากร 3,666 คน

รวม 112 หมู่บ้าน 12,259 ครัวเรือน ประชากร 56,570 คน

2. การปกครองส่วนท้องถิ่น

- 1) เทศบาลตำบลชัยวารี จำนวน 8 ชุมชน 1,259 ครัวเรือน ประชากร
5,548 คน
- 2) เทศบาลตำบลเชียงใหม่ จำนวน 11 ชุมชน 1,750 ครัวเรือน ประชากร
7,552 คน
- 3) องค์การบริหารส่วนตำบล 8 แห่ง คือ อบต.ขามเปี้ย อบต.คำพอง อบต.
อัคระคำ อบต.สะอาด อบต.คอนโอง อบต.บัวคำ อบต.หนองตาไก้ อบต.โพธิ์ศรี
- 4) สภาตำบล 1 แห่ง คือ สภาตำบลเชียงใหม่

2.1.2.3 โครงสร้างพื้นฐาน

- ไฟฟ้า มีไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้าน (112 หมู่บ้าน)

- ประปา มีประปาหมู่บ้าน 51 แห่ง ในเขตเทศบาลตำบลชัยวารี ใช้น้ำประปาจากการประปาส่วนภูมิภาคอำเภอเมืองคำ
- การคมนาคม มีทางหลวงแผ่นดินสาย 2116 ถนน รพช. 6 สาย ถนนกรมโยธาธิการ 1 สาย
- แหล่งน้ำ บ่อบาดาล 78 บ่อ บ่อน้ำตื้น 67 บ่อ ฝายน้ำล้น 4 แห่ง ลำห้วย 17 แห่ง หนองน้ำ 36 แห่ง บึง 3 แห่ง สระน้ำ 10 แห่ง อ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง

2.1.2.4 ภาวะเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ประมาณ 80% นอกนั้นประกอบอาชีพอื่นๆ และรับราชการ รายได้เฉลี่ยประชากร/คน/ปี 25,201 บาท

1. การอุตสาหกรรม มีโรงสีข้าวขนาดกลางและขนาดเล็ก ส่วนอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ทำรายได้ให้แก่ครอบครัว คือ การจักสาน การทอเสื่ออก การตีเหล็ก การทอผ้า ซึ่งจะทำให้ช่วยเวลาว่างหลังฤดูทำนาทำไร่
2. การธนาคาร มีหน่วยงานย่อยของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ 1 แห่ง
3. การเกษตร ประชาชนใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ไม่มีการพัฒนาหรือปรับปรุงที่ดินให้มีคุณภาพ เพียงแต่ไถ่ปฎิเพื่อเพิ่มผลผลิตเท่านั้น พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือข้าวเหนียว ข้าวเจ้า อ้อย แดงโม ละหุ่ง พืชผัก ยางพารา ถั่วลิสง
4. การประมง ประชาชนประกอบอาชีพหาปลาเลี้ยงชีพจากลำน้ำชี และแหล่งน้ำธรรมชาติ

2.1.2.5 สภาพทางสังคม

1. การศึกษา มีสถานศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา และสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ดังนี้
 - 1) โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 2 โรงเรียน
 - 2) โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 32 โรงเรียน
2. การศาสนารายชื่อนับถือศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน 41 แห่ง ที่พักสงฆ์จำนวน 25 แห่ง
3. วัฒนธรรมและประเพณีมีวัฒนธรรมและประเพณีเหมือนกับชาวอีสาน จามอิตสิบสองกองสิบสี่ เช่น งานสงกรานต์ บุญบั้งไฟ และชาวอำเภอโพธิ์ชัยได้จัดเป็นประเพณีสิบ

ต่อมาหลายปี คือ “งานประเพณีบุญข้าวจีและของดีเมืองโพธิ์ชัย” ซึ่งจัดประมาณเสาร์ที่ 2 ของเดือน กุมภาพันธ์ของทุกปี ดังคำขวัญของอำเภอโพธิ์ชัย

“ดินแดนกระดืบข้าวใหญ่ ผ้าไหมล้ำค่า ผ้าขาวม้าเนื้อดี
ข้าวจีปั่นโต แดงโมแสนหวาน เล่าขานหลวงปู่ใหญ่”

2.1.2.6 การสาธารณสุข

- มีโรงพยาบาล จำนวน 1 แห่ง
- สถานีอนามัย จำนวน 9 แห่ง

2.1.2.7 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- มีสถานีตำรวจภูธรอำเภอ 1 แห่ง
- สถานีตำรวจภูธรตำบล 1 แห่ง

2.1.2.8 สถานที่ท่องเที่ยว

มีสถานที่ท่องเที่ยว ดังนี้

- 1) ถ้ำกุมภ ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านนางาม หมู่ที่ 11 ต.คำพอง เป็นถ้ำที่เกิดจากธรรมชาติ อยู่เนินเขา สามารถมองเห็นทิวทัศน์บริเวณด้านล่าง ซึ่งสวยงาม
- 2) ถ้ำสินชัย ตั้งอยู่ใ้พื้นที่บ้านเกษตรสมบูรณ์ หมู่ที่ 10 ต.คำพอง เป็นถ้ำที่เกิดจากธรรมชาติเช่นเดียวกับถ้ำกุมภ และมีทิวทัศน์สวยงามไม่แพ้ถ้ำกุมภ
- 3) อุทยานศาลเจ้าปู่ขามเปี้ย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของที่ว่าการอำเภอ บริเวณด้านหลัง โรงพยาบาลโพธิ์ชัย ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของคนทั่วไปและเป็นป่าทึบ เนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ ซึ่งเหมาะสำหรับศึกษาหาความรู้ทางธรรมชาติวิทยา และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในท้องที่

2.1.2.9 ทรัพยากรธรรมชาติ

- 1) ทรัพยากรดิน ส่วนใหญ่เป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำ มีความสมดุลทางธรรมชาติต่อสภาพดินของอำเภอเป็นดินเหนียวปนทราย ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก (ส่วนใหญ่ปลูกมันสำปะหลัง)

2) ทรัพยากรน้ำ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงทางตอนเหนือมีภูเขาลาดลงทางตอนใต้ของพื้นที่ สภาพเดิมของแหล่งน้ำเดิมเงินไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนน้ำ มีบางส่วนเท่านั้นที่อยู่ในสภาพที่เก็บน้ำได้ตลอดปี

3) ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอมีพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ป่าสงวนดงแม่แฝด มีไม้เต็ง รัง ประดู่ ชิงชัน แดง พลอง และอื่นๆ

2.1.2.10 สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

อำเภอโพธิ์ชัยได้ดำเนินการตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของรัฐบาลในการมุ่งมั่นที่จะสร้างความเจริญและยกระดับรายได้ความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้นและยั่งยืน โดยการสร้างงานภายใต้ขบวนการผลิตที่เน้นการใช้วัตถุดิบหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาพัฒนาให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า สามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับหมู่บ้าน / ชุมชน มีความเข้มแข็ง มีรายได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

อำเภอโพธิ์ชัยมีสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หลากชนิด เช่น ดอกไม้ ประติมากรรมจากยางพารา กระดาษลูมิเนียมบ้านโคกนางาม ผ้าไหมสีธรรมชาติ ผ้าลายราชวัตร หน่อไม้หนึ่ง จากกลุ่มแปรรูปอาหารจากหน่อไม้ และทางอำเภอมีสถานที่หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่บริเวณตลาดสดเทศบาลตำบลชัยาวรี

2.1.3 ประวัติความเป็นมาบ้านคำพอง

ในช่วงประมาณปีพ.ศ.2436 มีชาวบ้านจากบ้านกุดสิง ในเขตเมืองมท.สย จ.กาฬสินธุ์ ได้ชักชวนกันอพยพย้ายครอบครัวมาตั้งหมู่บ้านใหม่ที่พื้นที่ป่าดงแม่แฝด ซึ่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า เหตุที่ได้มาพบพื้นที่แห่งนี้ก็เนื่องจากได้ออกป่าหาสัตว์และเคยมาพักอยู่ ณ บริเวณนี้ ซึ่งมีพื้นที่เป็นพื้นดินที่ชุ่มน้ำ มีความชุ่มชื้น น้ำไหลซึมตลอดเวลา มีนกป่านานาชนิดมากินผลไม้ป่าที่มีมากในบริเวณนั้น พวกนักล่าสัตว์เห็นว่ามีอุดมสมบูรณ์จึงได้มีความคิดว่าจะมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ทำมาหากิน และได้มีการทำนาปลูกข้าว ทำไร่ปอ ไร่ฝ้าย ซึ่งให้ผลผลิตดีจึงได้นำเรื่องราวไปเล่าให้ญาติพี่น้องทางบ้านกุดสิงฟัง

พอสุกกระแสน แม่ญา จึงได้ชักชวนญาติพี่น้องมาทำมาหากินที่ดงแม่แฝด รวมได้ 22 ครอบครัว มาตั้งหมู่บ้านใหม่ เช้าตรู่วันหนึ่งในเดือน 4 ปีพ.ศ.2436 มีการขนย้ายสิ่งของโดยการหาบ จี๋ควาย จี๋วัวบ้าง สมัยนั้นยังไม่มีเกวียน อัฐลูกจูงหลาน อพยพมา จากหมู่บ้านเดิมมาถึงที่ตั้งหมู่บ้านใหม่ในเวลาบ่ายจัด แล้วจากนั้นก็ได้พากันจัดหาที่พักชั่วคราว ทำเป็นตบ

(กระท่อม) เฝิงพัก บางคนก็มาทำไว้บ้างแล้วดังมีรายนามครอบครัว 22 ครอบครัวดังนี้

1. พ่อเมืองกลาง แม่ญา พร้อมลูกๆ ลูกเขย ประกอบด้วย พ่อจ้อย แม่ญวน เพชรสังหาร
สิทธิเดช พ่อพาน พ่อหมั่น
2. พ่อสุกกระเสน แม่ญา พร้อมลูกๆ ลูกเขย ประกอบด้วย พ่อปานา แม่หนุ่ย แม่ทิก
แม่มาศ
3. พ่อพระสุวรรณ แม่นาง พร้อมลูกๆ ลูกเขย ประกอบด้วย พ่อสี แม่ตา
4. พ่อวอ แม่ที พร้อมลูกๆ ลูกเขย ประกอบด้วย พ่อพิมพ์ แม่น้อย พ่อคำ
5. พ่อธรรมวงส์ แม่สิง พร้อมลูกๆ ลูกเขย ประกอบด้วย แม่มา แม่หลอด แม่ตุเหล้า
พ่อทิดพิม
6. พ่อพระเทพ แม่สาว พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย แม่จันดีคำบุญเฮือง แม่ชาตรี
แม่คำมี
7. พ่อนามมูลตรี แม่หา พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อราชานตรกับภรรยา
พ่อแสน แม่โถย พ่อสุพรมจามาศ
8. พ่อราชานนท์ แม่จัน พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่ออำ แม่เนต พ่อนวน แม่ผม
แม่ผุย
9. พ่อพระอีลัย แม่หม่ง พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อราชไมตรี แม่คำ ทิดพรมมา
ทิดไค
10. พ่อเมืองเก แม่หมุย พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย ขุนระะ แม่ฝ้าง พ่อจันดี
แม่บัวพา
11. พ่อจัน แม่บั้ง พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อจอม แม่เจียง
12. พ่อจำได้ แม่ตา พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อไชวงศา แม่ยม พ่อสีสุธรรม
แม่แดง พ่อโค้งแม่แพง พ่อขัน แม่มา พ่อคม
13. พ่อพระจัน แม่วัน พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อชากำนัน กับภรรยา พ่อสัสสมุด
แม่ด้อม แม่อบมา
14. พ่อหลวงราม แม่เกียง พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย แม่เงิน พ่อชาย พ่อลา
15. พ่ออินสีนา แม่ตา พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อมา พ่อทิดบัว แม่สี
16. พ่อสีสงคราม แม่จอม พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อแสน พ่อดี แม่แต่ง
พระชาคุณ ซึ่งได้มาตั้งวัด
17. แม่ปุย หญิงม่าย พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อพิมมะสาน แม่สีดา แม่ผา
18. พ่อราชาบาน แม่เคน พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย แม่สิม พ่อพิม แม่สี

19.พ่อในบ้าน แม่เหมน พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อขุนเทียน แม่บุคดา พ่อชม แม่บุคดี ทิดคำมี แม่กอง ทิดเพชร

20.แม่คู่ หลิงม่าย พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อโจ๊ก พ่อตา แม่อ้วน

21.พ่อนามตาแสง แม่สีหงอก พร้อมครอบครัว ประกอบด้วย พ่อพลอาฆาต แม่มี

22.แม่เจีย หลิงม่าย กำลังตั้งครรภ์ และมาคลอดที่หมู่บ้านใหม่ เดิมแม่เจียมีสามีชื่อฮั่ว หย่าร้างกัน ตอนได้ลูก 2 คน คนที่หนึ่ง ชื่อเซียงบุญ คนที่สอง ชื่อแม่พัน และลูกคนที่สามที่เพิ่งคลอด ชื่อเซียงเพ้า เกิดในป่าซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านคำพอง ความหมายของคำพอง น่าจะมีความหมายอยู่ 2 คำ คือ คำว่า “คำ” และ “พอง”

“คำ” หมายถึงพื้นดินที่มีน้ำซับ น้ำซึมผ่านตลอด มีความอุดมสมบูรณ์ หรือ “คำ” หมายถึงทองคำ

“พอง” หมายถึง ต้นไม้ขนาดเล็กที่มีผลขนาดเล็กเวลาสุกสีด้านนอกชอบกิน

“คำพอง” จึงมีความหมายว่า พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีดินพอง มากมายเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าต่อผู้คนดังทองคำ

อาชีพของชาวบ้านก็ ทำนา ทำไร่ ไร่ปอ ไร่ฝ้าย อาหารการกินก็หากินตามธรรมชาติ หาปู หาปลา กบ เขียด อึ่ง เห็ด ผักป่าตามธรรมชาติ สัตว์ป่า นก หนู บ้าง ฯลฯ มีมากมาย อุดมสมบูรณ์มาก จากนั้นบ้านเมืองก็ขยาย มีพลเมืองเพิ่มขึ้นมาตามลำดับ มีการตั้งวัด ตั้งโรงเรียน และมีการปกครอง ช่วงนั้นมีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นคือเกิดไฟไหม้หมู่บ้าน สมัยนั้นมีพ่อแก้วดวงตา เป็นผู้ใหญ่บ้าน สมัยนั้นมีบ้านเรือนประมาณ 70 กว่าหลังคาเรือน ไฟไหม้ประมาณ 50 หลังคาเรือน ควันตาย 9 ตัว เพราะออกจากคอกไม่ได้ และมีอีกช่วงหนึ่งได้เกิดโรคระบาดในวัวควาย ทำให้วัวควายล้มตายเป็นจำนวนมาก เชื่อกันว่าผีปอบเป็นผู้ทำให้เกิด จึงมีการเลี้ยงบวงสรวงผีปอบ แต่โรคระบาดนั้นก็ยังไม่หาย ชาวบ้านจึงให้จารย์กุล โพธิ์วันดีกับทิดสี ไปนิมนต์หลวงปู่ทองมา พระอาจารย์ชื่อดังแห่งบ้านท่าสี่ มีพระธาตุอุปมุง ให้มาทำพิธีแก้ไข มาสวดมาทำพิธี และให้ทำลายคูผีปอบตามไร่นาต่างๆ หลังจากทำพิธีเสร็จแล้ว บ้านเมืองก็สงบดีขึ้น ในการปกครองหมู่บ้าน มีผู้นำผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ดังรายนามต่อไปนี้

1.นายเมืองกลาง อำแดงญา

2.นายราชาบาล อำแดงเคน

3.นายแก้วดวงตา อำแดงบุญมา

สมัยนี้ได้มีการตั้งนามสกุล และนามสกุลในสมัยนี้ก็มี

- โพธิ์วันดี

- มะอาจเลิศ ฯลฯ

นายแก้วดวงตานัน ได้เป็นกำนันโดยศักดิ์นาเป็นขุนนิวาส มะอาจเลิศ

4.นายนนท์

5.นายอุ้น สุจริต

6.นายจันลี

7.นายจัน คำบัวโคตร

8.นายแก้ว โคตรนาแพง (ช่วงผู้ใหญ่บ้านคนที่ 1 – 8 นั้น หมู่ขึ้นต่อบาลขามเปี้ย)

9.นายบุญมี คำสุเรศ จึงได้ตั้งเป็นตำบลคำพอง ประมาณปี พ.ศ.2513 และนายบุญมีได้เป็นกำนัน

10.นายพรมมา คำสุเรศ เป็นกำนันตำบลคำพอง เมื่อปี พ.ศ.2515 มีหลายหมู่บ้าน เช่น หมู่ 11 หมู่ 13 หมู่ 14 ฯลฯ กำนันพรมมา เกษียณอายุราชการปี 2529

11.นายบุญดี ถินวิจารณ์ เป็นกำนันต่อ ปี 2529 เกษียณอายุราชการปี 2535

12.นายแถมทอง ถินคำเชิด เป็นกำนัน ปี 2536 และต่อมาเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคำพอง

13.นายเคนอ้วน แสนเพชร

14.นายสมจิตร ถินคำไธย์ เป็นกำนันปี 2548 ถึงปัจจุบัน

“ฟังเดื่อนันลิเว้าแต่เค้า ประวัติเก่าเดิมมา ก่อนลิได้ขึ้นมาสสร้างเมืองแปลงบ้าน คราวเมื่ออยู่ในย่านเขตถิ่นกุดลิง เว้าตามความเนจจริงแต่กกแต่ก่อพ่อเกษมเคื่อพ่อเมียชื่อแม่ญา เพ็นเป็นผู้นำพาในคราวครั้งแรก เพ็นเป็นผู้มาแสกนูกกลางถางพง ตั้งแต่คราวเป็นดงโคกเสื่อป่าข้างหาฮอยคนลีย่างฮอยหนึ่งบ่อมี ตั้งแต่คราวนั้นดีเดินคอนลัดเหล่า เห็นฮอยเห่นฮอยเต่าหมูเก้ง กวางพาน ในอดีตกาล 2426 มีมาบอกไว้ พ่อใหญ่สุขเกษมนี่ละได้หวนคิดดิตรอง เป็นผู้มีเจ้าของเจลิยวลลาด ทั้งเป็นผู้สามารถมองเห็นการณ์ไกล เป็นผู้วิสัยมองไปกว้าง กะเพราะคิดปิ่นห้วงนำลูกนำหลาน ย่านมันเกิดกันดาร์ที่กินที่อยู่ ได้มาปรึกษาหมู่ชาวบ้านหลายคน ถ้าหากอยู่ไปคนหากินคับแคบ นอนกะบ่นอนแซบเป็นห้วงลูกหลาน พายเอาถึงข้าวสารออกจากบ้านเก่า เดินลัดคอนลัดเหล่าข้ามฮ่อมขอบเขา ได้ยินเสียงกาเวาโตเวกกลางป่า เพราะสมัยแต่ก่อน ปูย่าตายาย หาผู้ซื้อผู้ขายบ่มีหรือททางก็ไกลบ่หยอกต้องไदनอนคิ่น เพ็นได้บุกได้บิ่นไปละะไปเรื่อย ไปยืมเทียมยืมเทียมที่ราบที่ดอน จิตใจเพ็นออนซอนนำธรรมชาติ ตัดสินใจเด็ดขาดจากบ้านหลังมา ได้มาเห็นที่นาดินดอนจุ่มกุ่มเลยคิ่นไปจับกลุ่มหมู่เคยคิ่นกัน คือ พ่อชากำนันเวียงกลางอีกหนึ่ง ผู้มีใจลึกซึ่งหวังสร้างหวังแปลง บ่อระบาดละแวงลำพันซ์แน่นแพ้น สามคนนี้เป็นแก่นแรกเริ่มเดิมที เป็นผู้พบการผู้มีสร้างก่อน ได้มาตั้งอยู่บ่อนถิ่นที่กลางดอนเป็นที่กินที่นอนปักหลักสร้างอยู่ พร้อมใจกันหมดหมู่หน้าขึ้นตาดานเป็นที่สุขสำราญ

ในคราวครั้งนั้น นานต่อมาเลยแปลกเกิดแนวบ่ดี เกิดกรณีเป็นสิ่งที่อาเพศ เกิดอุบัติเหตุในหมู่เจ้าของมีคนตกคกมองตายอีก ผู้หนึ่งหัวเน่าก็จึงคิดอยู่ในใจ เป็นจิ้งจิบอโหวตต้องย้ายที่อยู่ก็เลยชวนกันเอาหมูเดินขึ้นทางเหนือลุดไปตามสายห้วย ทุ่งสวนกล้วย แล้วจึงพากันย้ายข้ามภูคุดบนอง เลาดินไปบ่อมีเขา หาแนมหาช่อง เดินไปตามห้วย หนอง คลองน้ำไหล ไหลมาได้พิจารณาโนนสูงโนนต่ำ ในใจเพิ่นคิดฮ่ำที่อยู่ทีกิน ย่านมันบ่อถวิลเจริญก้าวหน้า ย่านมันบ่เป็นท่าบาดลูกหลานหลาย บาดขยับขยายเลื่อนขนานปลูกสร้าง เพิ่นได้คิดได้อ่านหลายอย่างหลายแนว เดินขึ้นไปตามแถวโคกสูง ๆ ซื่อฮ่อมคำพอง นั้นละพาพ่อ อาณาเขตติดต่อด้านใต้ด้านเหนือ ไม้กะงาม เอาเหลือสุดยาวขนาดจ้งแมนงามอุบาท ไม้ชาติไม้กุง มีทั้งไม้พองหายตามสายฮ่อม หายอยู่ตามสายฮ่อมลาลันลำยาวมีทั้งไม้ห้าอาวหรือว่าไม้ห้าเต็มอยู่ตามสายป่าโนนฮ่อม นีนอมออกจามหันก็แะ ทางโนนโสปางเชือก ปัจจุบันนี้เลือกวัดป่าวิริยาราม นี้กะเว้าไปตามมีมาแต่เก่าตามที่เพิ่นบอกเล่าหมดเหตุ เป็นมาตอนออกจามทุ่งนาตอนทุ่งสวนกล้วย แล้วจึงพากันตั้งหน้าอ้วยขึ้นสู่ทางเหนือจ้งแม่นอยากเอาเหลือที่อยู่ทีกิน ทั้งเหล่าใจหดหู่ย่านบ่สมหวังเป็นเพราะอนิจจังหมุนเวียนแปลเปลี่ยนจ้งได้ย้ายได้เลื่อนเวียนไปเวียนมาไปถึงดอนไม้หนาคุดเขาสาเกอน พากันหยุดพักผ่อนเขาอยู่ทีแสง ผู้เพิ่นเป็นเคื่อนแข็งเดินนำออกหน้าจะต่อนี้เข้าท่าเลียบและหาชม เป็นที่นาอุดมภูมิถิ่นกินอยู่กะเลขชวนเอาหมูปักเขตปักแดนตกลงใจวางแผนปลูกเลื่อนแปลงข้าว วางแผนไว้คร่ำๆ ที่วัดโรงเรียนบ่อได้ลงทะเบียนดอกราวแต่ก็มีแต่เอามือซี้เป็นหลักเป็นงานไกลกันกับลูกหลานของเขาสู่มือ มีแต่คนชื่อๆ มีสตัยมีเจน”

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 แนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงคุณภาพ

นิสา ชูโต (2540) ได้กล่าวถึงธรรมชาติของการวิจัยเชิงคุณภาพว่าโดยทั่วไปมีลักษณะอยู่ 4 ประการ คือ

1. มีหลักฐานยืนยัน (Evidence) ซึ่งสามารถยอมรับได้ โดยอาจเป็นหลักฐานเชิงทฤษฎีหรือหลักฐานเชิงประจักษ์ เช่น คะแนนที่ได้จากการสัมภาษณ์ แบบสังเกตหรือแบบสอบถาม ซึ่งสามารถทำการตรวจสอบได้
2. มีความตรง (Validity) ประกอบด้วยความตรงภายใน (Internal validity) คือความตรงของผลสรุปและการตีความหมาย ของข้อมูลจากกระบวนการที่ถูกต้อง และความตรงภายนอก (External validity) เป็นความตรงจากการอ้างอิงผลการวิจัย ไปสู่ประชากรเป้าหมาย
3. มีความเชื่อถือได้ (Reliability) หมายถึง การวิจัยนั้นต้องสามารถตรวจสอบซ้ำได้

(Replicable) โดยนักวิจัยคนอื่นๆ ในทุกขั้นตอน ภายใต้สภาพการเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน ผลการวิจัยที่ได้ควรให้ผลตรงกัน หรือได้ผลใกล้เคียงกัน

4. มีกระบวนการในการคิดที่เป็นระบบ (Systematic) โดยมีลำดับขั้นตอนของกิจกรรมสืบเนื่องเชื่อมโยงกัน เริ่มจากปัญหา การตรวจสอบข้อความรู้ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสรุปผลที่ได้บนพื้นฐานของข้อมูล หรือข้อค้นพบจากการวิจัย

2.2.2 แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

พจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่าสังคมไว้ว่า

“สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท; วงการ หรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับ การพบปะสังสรรค์หรือชุมนุมชน เช่น วงสังคม งานสังคม “

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้ให้ความหมายของคำว่าสังคมไปในทิศทางเดียวกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536) ได้ยกตัวอย่างความคิดทางสังคม เพื่อให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นพร้อมตัวอย่างจากสังคมไทยได้ดังนี้

1. ปรัชญาชีวิต สำหรับสังคมไทยหรือสังคมใดก็ตามที่ตามความคิดทางสังคมอาจแสดงออกในรูปของปรัชญาชีวิต ซึ่งหมายถึงเป้าหมายยอดปรารถนาในชีวิตของเรา รวมทั้งแนวทางในการไปสู่เป้าหมายนั้นสังคมแต่ละสังคมย่อมมีปรัชญาชีวิตของสังคมด้วย ดังกรณีสังคมไทย ปรัชญาชีวิตจะเป็นแบบเรียบง่ายรักอิสระ โอ้อ้อมอารี มีศีลธรรม เป็นต้น

2. ศาสนา อีกรูปหนึ่งของความคิดทางสังคม ดูได้จากศาสนาประจำชาติประจำสังคม กรณีสังคมไทย คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ความรู้ความคิดจากศาสนาพุทธ หรือเรียกว่า พุทธศาสตร์ ย่อมจะครอบคลุม ความคิดด้านต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา หรือการเมืองการปกครองเป็นอาทิ ก็ตาม

3. ประวัติศาสตร์ อีกแหล่งหนึ่งที่จะดูความคิดทางสังคมของสังคมหนึ่งสังคมใดก็คือประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นประมวลข้อมูลแสดงเรื่องราวความเป็นมาของชนชาตินั้นๆ กรณีสังคมไทยก็จะเห็นความรู้ความคิดของคนไทยด้านต่างๆ ที่สืบทอดส่งผ่านกันมาในประวัติศาสตร์ การจัดชุมชน การทำมาหากิน การปกครองบังคับบัญชา วิถีรบ และจัดการกระบวนการต่อสู้กัน ตลอดจนแนวทางการป้องกันการรุกรานของศัตรูก็ดูได้จากประวัติศาสตร์นี้เอง

4. วรรณคดี เป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับความคิดทางสังคมที่ดีอีกแหล่งหนึ่ง วรรณคดีในที่นี้ใช้ในความหมายอย่างกว้าง หมายถึงการบันทึกเรื่องราว ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น นิทาน ตำนาน คำบอกกล่าวเล่าขาน นิยายปรัมปราของสังคม ความคิดทางสังคมก็จะปรากฏอยู่ แสดงละเอียดลออ แจ่มชัดต่าง ๆ

ยุทศ ศักดิ์เดชยนต์ (2526) ได้อธิบายความหมายของสังคมว่า สังคมได้แก่พื้นที่ที่มีประชากรซึ่งอยู่ในสปีชีเดียวกัน มีความสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกัน และเป็นรูปองค์การที่เป็นอิสระจากองค์การอื่น ๆ สอดคล้องกับ ฌองส์ เสงส์ประชา (2530) ซึ่งได้อธิบายคำว่าสังคมเพิ่มเติมไว้ กล่าวคือ กลุ่มคนซึ่งมีการจัดระเบียบในการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน มีแบบแผนการดำเนินชีวิต(วัฒนธรรม) ในรูปแบบเดียวกัน และทุกคนมีความรู้สึกเป็นสมาชิกของสังคม

สุพัตรา สุภาพ (2538) ได้อธิบายเกี่ยวกับสังคมว่า เป็นการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ เป็นลักษณะทางสังคม หรือการรวมกันเป็นกลุ่มอันเป็นเรื่องของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกัน และได้จำแนกความหมายของสังคมว่า สังคมมีความหมายดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นกลุ่มคนขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยกลุ่มย่อย ๆ
2. กลุ่มคนขนาดใหญ่นี้มีอำนาจเหนือกลุ่มย่อย ๆ ในสังคมนั้น
3. มีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของตนเอง
4. มีอาณาเขต
5. เลี้ยงตัวเองได้

พัทธยา สายหู (2544) ได้กล่าวเพิ่มเติมโดยสรุปไว้ว่า เรื่องของสังคม คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนที่อยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกันเป็นหมู่คณะเดียวกัน มีการกระทำต่อกันที่เป็นการเสนอสนองประโยชน์ของกันและกัน ทำให้เกิดมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ยึดเหนี่ยวได้ และเกิดความรู้สึกผูกพันที่จะธำรงรักษาความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันนั้นไว้

ยศ สันตสมบัติ (2537) ได้กล่าวว่า นักมานุษยวิทยาอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมด้วยมโนทัศน์บางประการ ได้แก่

1. การค้นพบและการคิดค้น (Discovery and invention) ไม่ว่าจะเป็นคิดค้นเครื่องมือ เครื่องใช้หรือเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

2. การครอบงำทางวัฒนธรรม (Acculturation) การพบปะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านที่ของอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง และความเจริญทางด้านเทคโนโลยี

สุริยา สมทคุปต์ และคนอื่นๆ (2535) กล่าวว่า ในสังคมมนุษย์ย่อมมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในระหว่างบุคคลต่อบุคคล และระหว่างชุมชนต่อชุมชน อันเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง การที่สังคมมีการติดต่อกันย่อมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เป็นผลทำให้เกิดมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้วัฒนธรรมที่ได้มามีลักษณะเหมาะสมเข้ากันได้กับสังคมของตน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้เรียกว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม หรืออีกแบบหนึ่งเรียกว่า การหิบบ่มทางวัฒนธรรม และยังคงกล่าวเพิ่มเติมถึง กลไกสร้างสรรค์ความคิดใหม่ เทคนิควิทยาการใหม่ หรือพฤติกรรมใหม่ที่ก่อเกิด การเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการทางสังคม การเกิดนวัตกรรมขึ้นอยู่กับการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์และขณะเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับการเปิดรับของแต่ละชุมชน ในการยอมรับหรือลอกเลียนผลผลิตของความคิดสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม นอกจากเป็นการคิดค้นทางด้านวัตถุแล้ว นวัตกรรมยังหมายถึงการคิดค้น ที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ แบบแผนพฤติกรรม ค่านิยม รวมทั้งแนวคิดทางปฏิบัติใหม่ๆที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งศิลปะ ดนตรี การแสดง เป็นต้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2533) ได้ให้ตัวอย่างเกี่ยวกับความคิดทางสังคม เพื่อให้มองเห็นชัดแจ้งขึ้น ซึ่งอาจแยกประเภทความคิดทางสังคมออกเป็นกลุ่มพร้อมตัวอย่างจากสังคมไทยได้ดังนี้

1. ปรัชญาชีวิต สำหรับสังคมไทยหรือสังคมใดก็ตามความคิดทางสังคมอาจแสดงออกในรูปของปรัชญาชีวิต ซึ่งหมายถึงเป้าหมายยอดปรารถนาในชีวิตของเรา รวมทั้งแนวทางในการไปสู่เป้าหมายนั้นสังคมแต่ละสังคมย่อมมีปรัชญาชีวิตของสังคมด้วย ดังกรณีสังคมไทย ปรัชญาชีวิตจะเป็นแบบเรียบง่ายรักอิสระเสรี โอบอ้อมอารี มีศีลธรรม เป็นต้น

2. ศาสนา อีกรูปหนึ่งของความคิดทางสังคม ดูได้จากศาสนาประจำชาติ ประจำสังคม กรณีสังคมไทย คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ความรู้ความคิดจากศาสนาพุทธ หรือเรียกว่า พุทธศาสตร์ ย่อมจะครอบคลุม ความคิดด้านต่างๆของสังคม ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา หรือการเมืองการปกครองเป็นอาทิ ก็ตาม

3. ประวัติศาสตร์ อีกแหล่งหนึ่งที่จะดูความคิดทางสังคมของสังคมหนึ่งสังคมใดก็คือประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นประมวลข้อมูลแสดงเรื่องราวความเป็นมาของชนชาตินั้นๆ กรณีสังคมไทยก็เห็นความรู้ความคิดของคนไทยด้านต่างๆที่สืบทอดส่งผ่านกันมาในประวัติศาสตร์ การจัดชุมชน การทำมาหากิน การปกครองบังคับบัญชา วิถีรับ และจัดการกระบวนการต่อสู้กัน ตลอดจนแนวทาง

การป้องกันการรุกรานของศัตรูก็ดูได้จากประวัติศาสตร์นี้เอง

4. วรรณคดี เป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับความคิดทางสังคมที่ดีอีกแหล่งหนึ่ง วรรณคดีในที่นี้ใช้ในความหมายอย่างกว้าง หมายถึงการบันทึกเรื่องราว ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น นิทาน ตำนาน คำบอกกล่าวเล่าขาน นิยายปรัมปราของสังคม ความคิดทางสังคมก็จะปรากฏอยู่ แสดงละเอียดลออ แง่มุมต่างๆ

5. ภูมิปัญญาไทย หรือความรู้พื้นบ้าน (folk wisdom) เป็นแหล่งความคิดทางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง กรณีสังคมไทยดูได้จากเรื่องอนามยและสาธารณสุข เช่น ยาสมุนไพร น้ำมันตรี วิถีรักษาโรคด้วยการบีบนิ้ว เป่ากระหม่อม ฟนน้ำมัน ความรู้เกี่ยวกับฤดูกาล ดิน ฟ้า อากาศ การหาตราบน้ำ ความรู้เกี่ยวกับต้นไม้ พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า หิน ดิน และน้ำ ตลอดจนการช่าง การเป็นผู้นำ การรบ และการกีฬา เป็นต้น

6. สุภาษิต แหล่งสุดท้ายที่จะกล่าวถึง คือ สุภาษิตหรือสุภาษิต อันรวมถึงคำกล่าว คำโบราณ คติ คำพังเพย ปริศนาคำทาย เป็นต้น ซึ่งพวกเราคุ้นกันดีอยู่แล้วจึงจะไม่ขอฝากมากกล่าว แต่จะขอนำตัวอย่างจากต่างสังคมมาเสนอไว้

2.2.3 แนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยดนตรี

ปัญญา รุ่งเรือง (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะการศึกษาทางด้านดนตรีวิทยาและมานุษยดนตรีวิทยาไว้ดังนี้

ดนตรีวิทยา (Musicology) ตามแนวคิดของตะวันตกเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์การดนตรี นักดนตรีสังคีตกวีและผลงาน ตลอดจนการบรรเลง และลักษณะของบทเพลงแต่ละบทที่กวีในอดีตได้สรรค์สร้างไว้ในอดีตซึ่งเจาะจงเฉพาะบทศิลปะการดนตรีแบบฉบับของตะวันตก (Classical Music) โดนใช้วิธีการศึกษาจากหลักฐานเอกสารเป็นสำคัญและสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งศึกษาเรื่องราวของดนตรี โดยเน้นที่เนื้อหาของดนตรีโดยเฉพาะ ไม่ใช่ดนตรีกับวัฒนธรรม
2. เป็นการศึกษาดนตรีแบบฉบับตะวันตกที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือตายแล้ว
3. มุ่งศึกษาข้อมูลจากหลักฐานที่เป็นเอกสาร ไม่ใช้การศึกษาภาคสนาม

มานุษยดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) เป็นการศึกษาดนตรีที่กำลังกำเนิดในปัจจุบัน มีอยู่ในปัจจุบันโดยศึกษาตัวดนตรีเอง แนวคิดของคนในการสร้างดนตรี การใช้ดนตรีการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีในท้องถิ่นต่างๆ ในแง่วิธีการศึกษา มุ่งศึกษาภาคสนามเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการศึกษาที่ไม่ตายตัวและไม่มีความจบสิ้นเนื่องจาก ดนตรีมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและสรุปได้

ดังนี้

1. มุ่งศึกษาเรื่องราวทางดนตรีของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านตัวดนตรีเอง และด้านวัฒนธรรม
2. เป็นการศึกษาดนตรีที่ยังมีชีวิตอยู่ในภาพรวมของธรรมชาติ การสร้างสรรค์ของมนุษย์ (ซึ่งโดยมากเป็นแบบมุขปาฐะ)
3. เป็นการอธิบายข้อเท็จจริงทางดนตรี ในแง่ของเนื้อหาทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมเดียวและวัฒนธรรมที่ประสมประสานกันระหว่างมนุษย์กลุ่มต่างๆ
4. มุ่งศึกษาภาคสนาม โดยการหาข้อเท็จจริงจากแหล่งต่างๆ ไม่จำกัด (รวมทั้งเอกสาร) ที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น

สุกรี เจริญสุข (2538) ให้ความหมายว่า มานุษยดนตรีวิทยาเป็นการศึกษาดนตรีใดๆก็ตามที่รวมดนตรีและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเข้าไปด้วยและเป็นการศึกษาดนตรีชาติพันธุ์อื่น โดยสามารถแบ่งการศึกษาได้ 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นการศึกษาดนตรีใดๆก็ตามที่ไม่ใช่ดนตรีตะวันตก (Non – Western Art Music) ซึ่งรวมทั้งดนตรียุโรปโบราณ และที่อื่นๆที่ยังเหลืออยู่
2. เป็นการศึกษาดนตรีที่รูปแบบในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ดนตรีพื้นเมือง ดนตรีของชนกลุ่มน้อย ดนตรีสมัยนิยม ดนตรีเพื่อการค้า

Helen Myers (1992) กล่าวว่า เป้าหมายของการศึกษาทางมานุษยดนตรีวิทยาว่าเป็นการศึกษาลักษณะเฉพาะของดนตรี ว่าด้วยเรื่องของบริบทต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นองค์ความรู้ทางมานุษยวิทยา เช่น บริบททางด้านวิถีชีวิตหน้าที่ บทบาททางสังคม ระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ข้อบังคับเกี่ยวกับดนตรี การพัฒนาดนตรี เพราะการศึกษาทางด้านมานุษยดนตรีวิทยา คือ การศึกษาดนตรีทุกช่วงเวลา ทั้ง อดีต ปัจจุบัน อนาคต เพราะมีการเปลี่ยนแปลงตามสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาดนตรีตามหลังทฤษฎีทางมานุษยวิทยา จึงเป็นการศึกษาองค์รวม เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย คือ บริบทโดยรวมของดนตรีโดยมีแนวในการศึกษา 3 ประการ คือ

- มานุษยดนตรีวิทยาเป็นเหมือนการศึกษาดนตรีด้วยบริบททางวัฒนธรรม
- มานุษยดนตรีวิทยาเป็นการศึกษาเปรียบเทียบดนตรีทางด้านวัฒนธรรมดนตรี
- มานุษยดนตรีวิทยาเป็นการศึกษาพฤติกรรมดนตรีแห่งมนุษย์ในแนววิทยาศาสตร์

Merriam (1964) ให้ความหมายของ Ethnomusicology ว่าเป็นการศึกษาดนตรีในวัฒนธรรมการรวบรวมข้อมูลทางดนตรีมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อเป็นหลักฐาน

ในการอธิบายว่าดนตรีคืออะไร และใช้อย่างไร การศึกษาคุณลักษณะทางดนตรีต้องนำข้อมูลต่างๆ มาถอดเทปและวิเคราะห์ และต้องให้ความสำคัญของบทบาทและพฤติกรรมของสังคมมนุษย์ควบคู่ไปกับการศึกษาตัวดนตรี

ดวงใจ อมาตยกุล (2533) กล่าวโดยสรุปว่า แนวการศึกษาทางมานุษยดนตรีวิทยา ต้องใช้หลักของดนตรีและหลักของมานุษยวิทยาสัมพันธ์กัน รวมเป็นมานุษยดนตรีวิทยา โดยต้องยอมรับว่าดนตรีกับการแสดงออกทางดนตรีของแต่ละวัฒนธรรมมีพื้นฐานแตกต่างกัน แต่ละชาติมีกระบวนการคิดและมีความสำคัญแตกต่างกันไป หมายความว่า ดนตรีของชาติใดก็ย่อมมีบทบาทและมีความหมายต่อชาตินั้น การศึกษาที่ดีคือ การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง เช่น การสัมภาษณ์ บันทึกเทป และการถ่ายรูป เป็นต้น ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจดีกว่าการได้ข้อมูลจากแหล่งที่มีผู้เก็บข้อมูลไว้แล้วหรือจากหนังสือ ดังนั้นหนังสือควรเป็นองค์ประกอบในการศึกษาเท่านั้น และดนตรีทุกชนิดสามารถทำทรานสคริปชันได้ แล้วนำมาวิเคราะห์ในบรรทัด 5 เส้น แบบตะวันตก สำหรับการวิเคราะห์ทำได้ 2 แบบ คือ ศึกษาโครงสร้างโดยสังเขปของดนตรีชนิดต่างๆ กับศึกษาลงลึกในแต่ละวัฒนธรรม บางครั้งลงลึกจนสามารถรวมเป็นทฤษฎีดนตรีของชนชาตินั้นได้ทฤษฎีการศึกษาประวัติศาสตร์

2.2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดนตรี

ฉัชชา โสภคยานุรักษ์ (2547) กล่าวว่า ทำนองเป็นส่วนประกอบของเพลงที่ทุกชาติทุกภาษา ทุกวัฒนธรรมให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากทำนองเป็นเสียงสูง เสียงต่ำ เสียงขึ้น เสียงลง ซึ่งเสียงมนุษย์ร้องเสียงได้ สามารถสะท้อนอารมณ์ของเพลงได้โดยตรง ความสามารถของนักแต่งเพลงในการสร้างทำนองให้ผู้ฟังประทับใจเป็นเรื่องที่ทุกคนไม่รู้จักจบ ไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่สามารถยึดถือในการแต่งทำนองให้ประสบความสำเร็จได้เสมอไป นักแต่งเพลงที่ไม่สามารถสร้างทำนองเพลงให้ไพเราะได้ก็ไม่สามารถที่จะเป็นนักแต่งเพลงที่ดีได้ และมีประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์ทำนอง ดังนี้

1. ช่วงเสียง (Range) คือระยะห่างระหว่างตัวโน้ตที่มีระดับเสียงสูงสุดและตัวโน้ตที่มีระดับเสียงต่ำสุด
2. ขั้นคู่ (Interval) วิเคราะห์การดำเนินทำนองว่าเป็นการเคลื่อนจากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตตัวหนึ่งอย่างไร มีการขยับมากน้อยเพียงใด โดยวัดได้จากการนับขั้นคู่
3. ทิศทาง การดำเนินทำนองจากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตตัวถัดไป มีอยู่ 3 ทิศทางคือ ทิศทางขึ้น ทิศทางลง และทิศทางคงที่

4. ความสัมพันธ์ของทิศทาง วิเคราะห์ทิศทางการเคลื่อนทำนองสองแนวว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

5. โน้ตประดับในการวิเคราะห์ทำนองควรให้ความสำคัญกับโน้ตประดับด้วยเพราะเป็นสิ่งที่เพิ่มชีวิตชีวาให้กับทำนอง

6. โครงหลักของทำนอง เป็นตัวกำหนดระดับความสำคัญของตัวโน้ตและกำหนดทิศทางของทำนองด้วย

7. จำนวนแนวเสียง การวิเคราะห์โครงหลักของทำนองในเบื้องต้นจะช่วยให้ทราบจำนวนแนวเสียงที่แท้จริง

คมสันต์ วงศ์วรรณ(2543) กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วคนจำนวนมากเมื่อพูดถึงดนตรีก็มักนึกถึงทำนองการร้องเพลงในห้องเรียน การร้องเพลงในรถ การร้องเพลงในค่ายพักแรม หรือแม้กระทั่งการร้องเพลงในห้องน้ำ ฯลฯ สิ่งที่เราปฏิบัติมาข้างต้นคือการทำ “ทำนอง” โดยปกติการฟังเพลงทั่วไป สิ่งแรกที่เรามักจะจำได้คือทำนองเพลง บางคนไม่เคยจำชื่อเพลงได้เลย แต่สามารถจำทำนองเพลงนั้นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากว่าทำนองมีบางสิ่งบางอย่างที่พิเศษจึงทำให้เราจำทำนองได้

ทำนองคือ เสียงที่เปล่งออกมา โดยมีความต่อเนื่องกันเป็นระบบ ทำนองเปรียบเหมือนรูปร่างของบทเพลง มีเสียงสูง ต่ำ สั้น และยาวประกอบกันเข้า โดยทั่วไปดนตรีประกอบด้วยทำนองซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ง่ายต่อการจำ องค์ประกอบของทำนองประการด้วย

1. จังหวะของทำนอง (Melodic Rhythm) คือทำนองของเพลงที่มีความสั้น-ยาวของแต่ละเสียง แล้วประกอบกันเป็นทำนองเพลง
2. มิติ (Melodic dimensions) คือทำนองเพลงที่ประกอบด้วยความสั้น-ยาว และช่วงกว้างของเสียง
 - ความยาว (Length) ทำนองเพลงโดยทั่วไปมักประกอบด้วยทำนองสั้นและยาว ส่วนที่สั้นที่สุดเรียกว่า “โมทีฟ” (Motive)
 - ช่วงกว้างของเสียง (Range) ช่วงห่างของเสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง ช่วงห่างของเสียงจะอยู่ช่วงใดของบทเพลงก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้ประพันธ์

2.2.5 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

G. Elliot Smith (1930) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ มีความเห็นว่าคนมีลักษณะทางชีวภาพพื้นฐานเหมือนกัน ดังนั้น ถ้าคนจะสร้างวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่ต่างกัน วัฒนธรรมก็ต้องเหมือนๆ กันในส่วนพื้นฐาน แต่ความแตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน นัก

มานุษยวิทยากลุ่มนี้เสนอว่า อารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์ แล้วจึงแพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก กลุ่มและชนชาติต่างๆ ซึ่งมีการติดต่อหรือค้าขายกับชาวอียิปต์ ได้นำเอาความรู้ด้านเกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้าและการก่อสร้างไปใช้ ทำให้ศิลปวิทยาแขนงต่างๆ แพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก

สุริยา สมุทกุลปดี และคนอื่นๆ (2535) กล่าวว่า ในสังคมมนุษย์ย่อมมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในระหว่างบุคคลต่อบุคคล และระหว่างชุมชนต่อชุมชน อันเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง การที่สังคมมีการติดต่อกันย่อมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เป็นผลทำให้เกิดมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้วัฒนธรรมที่ได้มามีลักษณะเหมาะสมเข้ากันได้กับสังคมของตน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้เรียกว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม หรืออีกแบบหนึ่งเรียกว่า การหยิบยืมทางวัฒนธรรม

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุกรี เจริญสุข (2538) กล่าวว่า “เพลงพื้นบ้าน” ไม่ใช่การแสดง แต่เป็นของจริงที่ไม่ได้ปรุงแต่ง” เพลงพื้นบ้านเป็นงานศิลปะที่บริสุทธิ์โดยไม่เสแสร้ง แน่นอนเพลงพื้นบ้านขาดความประดิษฐ์ เพราะเป็นฝีมือของชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นศิลปิน แต่เพลงพื้นบ้านเป็นเรื่องของวิญญาณ เป็นคุณค่าของความจริงใจ เพลงพื้นบ้านมีทำนองสั้นๆ ไม่ซับซ้อน วกไปเวียนมา ใช้เครื่องดนตรีง่ายๆ ที่สามารถทำขึ้นเองได้ เพลงพื้นบ้าน อาศัยเนื้อหาสาระของเพลง ความหมายเพลงเป็นประการสำคัญ มีจังหวะที่สนุกสนาน เพราะชาวบ้านต้องการความสนุกสนานเพื่อจะผ่อนคลายจากการทำงาน เพลงพื้นบ้านมักมีจังหวะเร้าใจ ตื่นเต้น ชวนให้ร้อง ชวนให้รำ

อเนก นาวิกมูล (2550) กล่าวว่า เพลงพื้นเมืองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะสั้นหรือยาว ไม่ว่าจะเป็นเพลงกล่อมเด็ก เพลงน้อย หรือเพลงพวงมาลัย มีการแพร่กระจายโดยสืบทอดทางปากต่อปาก หรือศัพท์ทางวิชาการชาวบ้านเรียกว่ามุขปาฐะ

ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยพบว่ามิงงานวิจัยที่มีเนื้อหาและโครงสร้างใกล้เคียงกับเนื้อหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้รับประโยชน์ในการมองโครงสร้างหลักการและองค์ประกอบของคนตรีและการแสดงพื้นบ้านชัดเจนขึ้น

ศิริวัฒน์ ฉัตรเมธี (2547) วิจัยในเรื่องการวิเคราะห์เพลงร่ำวงมาตรฐาน มีความว่า พัฒนาการเพลงร่ำวงมาตรฐานเกิดจากแนวความคิดการปฏิวัติวัฒนธรรมไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2481-2487) ใช้แนวคิดทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางการบริหารประเทศ จึงได้ปรับปรุงรำไท่น ซึ่งเป็นการการเล่นพื้นบ้านโดยใช้ชื่อเรียกใหม่ว่าร่ำวง ให้มีความทัดเทียมกับอารยะประเทศอย่าง ประเทศในแถบยุโรป และรัฐบาลได้สร้างตัวอย่างการเล่นร่ำวงโดยให้กรมศิลปากรเป็นผู้ปรับปรุง และเผยแพร่ให้ประชาชนได้เข้าใจในชื่อว่า”ร่ำวงมาตรฐาน” ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีทางด้าน Musicology ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ทำนองเพลงได้จากการประพันธ์ในแบบดนตรีไทย โดยเริ่มแรกใช้วิธีขยายทำนองจากเพลงไทย นำมาเรียบเรียงใหม่ในรูปแบบของเพลงร่ำวง ในระยะที่ 2 เป็นการประพันธ์ขึ้นใหม่ โดยใช้หลักการด้านดนตรีไทยประพันธ์ทำนอง จากการวิเคราะห์ลักษณะ ทำนองเพลงร่ำวง พบว่า องค์ประกอบของเพลงมีเนื้อร้องที่สั้น จังหวะกระชับ จึงนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเข้าจังหวะ และยังสามารถนำมาเป็นแบบฝึกพื้นฐานในการทำความเข้าใจลักษณะ ของการประพันธ์เพลงไทย

ประกาศ ขวัญประดับ (2540) รองเงืง:ระบำและดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของรองเงืง คณะรองเงืงที่มีชื่อเสียงในจังหวัดภาคใต้ บทบาทของรองเงืงที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดภาคใต้ และวิเคราะห์บทเพลงรองเงืง 3 คณะ จำนวน 25 เพลง ผลการวิจัย พบว่ารองเงืงมีวัตถุประสงค์เพื่อความบันเทิงและใช้ประกอบ พิธีกรรม รองเงืงได้เข้ามาในดินแดนภาคใต้ประมาณ 200 ปี ดินแดนภาคใต้เป็นเส้นทางค้าขายของ ชนชาติต่างๆ เช่น อินเดีย อาหรับ โปรตุเกส ฮอลแลนด์ จึงทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม จะเห็นได้จากเครื่องดนตรีที่ใช้ ได้แก่ ไวโอลิน แมนโดลิน แอคคอร์เดียน ส่วนเครื่องดนตรีของ วัฒนธรรมตะวันออกได้แก่ รำมะนาและฆ้อง ด้านการวิเคราะห์องค์ประกอบทางดนตรีพบว่า มี บันไดเสียงแบบ Monophony และ quasi Homophonic ซึ่งเป็นการบรรเลงถึงประสาน อันเป็น ลักษณะเฉพาะของดนตรีรองเงืง

กฤษณะ วรรณศิริ(2551) เพลงพื้นบ้านอำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นงานวิจัย ด้านมนุษยดนตรีวิทยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ บริบท ข้อมูลนักเพลง ประเภทของเพลง บทบาท วิเคราะห์ลักษณะทางดนตรีของเพลงพื้นบ้าน ผลการศึกษาพบว่า ประเภทของเพลงพื้นบ้าน แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

- 1.เพลงในช่วงเทศกาลสงกรานต์
- 2.เพลงในช่วงเทศกาลเพาะปลูก

3. เพลงในช่วงเทศกาลเก็บเกี่ยว
4. เพลงในช่วงเทศกาลออกพรรษา
5. เพลงร้องเล่นทั่วไปไม่จำกัดเทศกาล

บทบาทของเพลงพื้นบ้าน ในปัจจุบันพบว่า มี 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นเพลงร้องที่มีมาตั้งแต่อดีต และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ เพลงร้อยพรรษา และเพลงกล่อมเด็ก
2. เป็นเพลงที่เปลี่ยนรูปแบบจากการร้องแบบดั้งเดิม มาเป็นการร้องหรือเล่นในรูปแบบการแสดงหรือการสาธิต ได้แก่ เพลงหย่อยและเพลงรำโทน

การวิเคราะห์ลักษณะทางดนตรีจากเพลง 18 เพลง พบว่าเพลงส่วนใหญ่เน้นบทร้องเป็นคำกลอนแห่งสัมผัส มีท่วงทำนองเดียวสั้นๆ ในหนึ่งบท และเปลี่ยนบทร้องไปตามสถานการณ์หรือเนื้อเรื่อง เพลงที่มีจังหวะร้องช้า ปานกลางและเร็ว จังหวะคงที่และไม่คงที่ ใช้กลุ่มเสียงประมาณ 3-4 เสียง วิธีการร้องมีทั้งร้องเดี่ยวและร้องหมู่ การร้องหมู่เป็นแบบลูกคู่ร้องรับ และแบบร้องไปพร้อมๆ กัน

วิทยา สุทธิจันทร์ (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการแสดงวงโปงลาง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด พบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏในการแสดงวงโปงลางของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด มีอยู่ 2 ด้าน คือ ด้านดนตรีพื้นบ้านและด้านการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้านได้แต่งลายเพลงเพิ่มเติมโดยยึดทำนองหลักโบราณเพื่อใช้บรรเลงและประกอบการแสดงเพลงสำคัญ ได้แก่ เพลงเปิดวง เพลงเอกลักษณะไทย สาวลงช่วง กับเก็บลำเพลินได้พัฒนารูปทรงของเครื่องดนตรีให้สวยงามยิ่งขึ้น มีการประดิษฐ์พัฒนาไฟฟ้า แทนฟันโปร่งประดิษฐ์พัฒนาเบสไฟฟ้าใช้แทนโพงของแต่ยังคงไว้ให้เป็นเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีอีสานและใช้ผู้หญิงเป็นผู้คิดเพื่อโชว์ลีลาและทำฟ้อนอันสวยงาม พัฒนารูปแบบโปงลางให้มีรูปร่างกะทัดรัดสะดวกแก่การนำไปบรรเลงตามสถานที่ต่างๆ นำโหวดแก้วมาปรับเสียงให้เข้ากับเครื่องดนตรีในวงโปงลาง จนทำให้โหวดเป็นเครื่องดนตรีที่นิยมบรรเลงในวงโปงลางทุกวง ในภาคอีสานนอกจากนั้นจังหวัดร้อยเอ็ดยังใช้โหวดเป็นเครื่องดนตรีสัญลักษณ์ของจังหวัดอีกด้วยด้านการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านได้รวบรวมทำฟ้อนพื้นบ้านอีสานและพัฒนารูปแบบการแสดงให้สวยงามน่าสนใจยิ่งขึ้นโดยยังคงอนุรักษ์ทำฟ้อนพื้นบ้านอีสานไว้ เพื่อเผยแพร่ให้คนในสังคมได้ชื่นชม และเห็นคุณค่าจะเห็นได้จากการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านของวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดซึ่งมีทำฟ้อนดั้งเดิมจากชาวอีสานทุกชุด การประดิษฐ์ชุดการแสดงได้มีการผสมผสานวิถีชีวิตของคนอีสานในด้านวรรณกรรม พิธีกรรม การ

เลียนแบบธรรมชาติ การประกอบอาชีพ และการละเล่นของชุมชนในการประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย ประกอบการแสดงมีการเลือกสืบทอดผ้า เนื้อผ้า และเครื่องประดับให้สอดคล้องกับชุดการแสดงตามความเป็นจริง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้เผยแพร่ภูมิปัญญาพื้นบ้านไปสู่ชุมชนท้องถิ่นและสังคมระดับนานาชาติ ทำให้ประชาชนทั่วไปได้ตระหนักเห็นความสำคัญและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของชาวอีสานด้านดนตรีและการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการนำเสนอข้อมูล การศึกษาวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของการแสดงรำวงคองกา อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยกำหนดใช้การนำเสนอข้อมูลตามแบบวิธีทางมานุษยดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

3.1 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม

- 1) ศึกษาข้อมูลพื้นที่และวางแผนกำหนดการในภาคสนาม
- 2) ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักดนตรี นักแสดง และนักวิชาการท้องถิ่น
- 3) ศึกษาลักษณะทางกายภาพทั่วไปของการแสดง
- 4) ศึกษาวิธีการบรรเลง การประสมวง และระบบเสียงของเครื่องดนตรี
- 5) บันทึกภาพเครื่องดนตรี นักดนตรี นักแสดง และลักษณะของวงดนตรี
- 6) บันทึกเสียงและบันทึกวิดีโอจากแหล่งข้อมูล
- 7) รวบรวมข้อมูลในพื้นที่ เช่น เอกสาร เทปบันทึกเสียง หรือซีดีเพลง

3.2 อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

- 1) แบบฟอร์มการบันทึกข้อมูลภาคสนาม
- 2) เครื่องบันทึกเสียง
- 3) กล้องถ่ายรูป
- 4) กล้องวิดีโอ
- 5) คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก
- 6) เครื่องเขียน
- 7) Hard Disk เก็บข้อมูล
- 8) CD – Writer

3.3 วิธีการรวบรวมข้อมูล

ในการรวบรวมข้อมูลวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบข้อมูลทางวิดิทัศน์ให้กับห้องสมุดดนตรีวิทยาลัยดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัยมหิดล เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษาต่อไป และขั้นตอนในการศึกษาข้อมูลต่างๆ ผู้วิจัยได้แบ่งโดยแบ่งขั้นตอนออกเป็น 2 วิธี ได้แก่

1) การสัมภาษณ์ ซึ่งใช้ทั้งแบบที่เป็นทางการ (Formal Interview) และแบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

2) การเก็บข้อมูลจากด้านอื่นๆ เช่น ภาพถ่าย วิดีโอ เอกสารต่างๆ เป็นต้น

3.4 ขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้วางแผนขั้นตอนในการวิจัยเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ขั้นตอนเตรียมข้อมูลในการศึกษา
- 2) การลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลวิจัย
- 3) การรวบรวมและจัดทำข้อมูลวิจัย
- 4) การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย
- 5) การนำเสนอข้อมูลวิจัย

1) ขั้นตอนเตรียมข้อมูลในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลในการศึกษาโดยแบ่งขั้นตอนออกเป็น 2 วิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์ และการเก็บข้อมูลจากด้านอื่นๆ เช่น ภาพถ่าย วิดีโอ เอกสารต่างๆ โดยผู้วิจัยได้วางแผนขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ไว้ดังนี้

1.1 ขั้นตอนในการสัมภาษณ์ข้อมูล

- 1) ผู้วิจัยติดต่อ นัดหมายวันเวลา และสถานที่กับผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มต่างๆ
- 2) กรณีที่ผู้ให้ข้อมูลบางกลุ่ม ปฏิบัติงานสังกัดหน่วยงานราชการ ผู้วิจัยได้จัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ จากวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในการให้สัมภาษณ์
- 3) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์ที่ได้เตรียมการไว้

1.2 การเก็บข้อมูลจากด้านอื่นๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร หนังสือ เทปบันทึกเสียง ภาพถ่าย และวิดีโอ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆดังนี้

- ห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหิดล
- ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
- ห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ห้องสมุดวิทยาลัยดุริยางค์ศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล
- ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

2) การลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลตามขั้นตอนการวิจัยทางมานุษยวิทยาดนตรี โดยเก็บข้อมูลจากนักแสดง และนักดนตรี ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้จะใช้ทั้งแบบที่เป็นทางการและแบบที่ไม่เป็นทางการ โดยจะสัมภาษณ์แบบการตั้งคำถามตามประเด็นที่ตั้งไว้ และใช้รูปแบบการสนทนาทั่วไป บุคคลที่ทำการและให้ข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วยศิลปินและผู้อาวุโสด้านดนตรีและการแสดง ได้แก่ กลุ่มนักดนตรี นักแสดงรุ่นเก่าและกลุ่มนักดนตรี นักแสดงรุ่นปัจจุบัน ในส่วนของกลุ่มนักดนตรี นักแสดงรุ่นเก่า จะเป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวงกองกา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่างๆ การสืบทอด ดนตรีประกอบ ทำท่วงในการแสดง ในส่วนของกลุ่มนักดนตรีปัจจุบันจะสัมภาษณ์เกี่ยวกับการสืบทอด ความคิดเห็นเกี่ยวกับวงกองกา ในสังคมปัจจุบัน ในการสัมภาษณ์ข้อมูลต่างๆ ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของนักดนตรี นักแสดง เข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์และกิจกรรมต่างๆ ยอมรับความเป็นวิถีชีวิต ไม่รบกวนหรือเปลี่ยนแปลงข้อมูลใดๆ ในส่วนของข้อมูลที่เป็นเอกสาร

นักดนตรีที่สำคัญและบุคคลที่จะสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ โดยจะสอบถามข้อมูลให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยเป็นหลัก

3) การรวบรวมและจัดทำข้อมูลวิจัย

ข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาทางเอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงข้อมูลที่เก็บจากภาคสนาม ผู้วิจัยได้จัดระบบข้อมูลตามเนื้อหาต่างๆดังนี้

- 1) นำข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องมาจัดทำระบบบรรณานุกรม
- 2) นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักดนตรี นักแสดง หรือบุคคลผู้ให้ข้อมูลจากเครื่องบันทึกเสียงมาจัดการถอดเทปและเรียบเรียงข้อมูล
- 3) จัดระบบข้อมูลเป็นประเด็นต่างๆให้เป็นหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตั้งประเด็นเพื่ออธิบายถึงลักษณะของข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อการนำเสนอต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปและอภิปรายผลตามที่ได้ดำเนินการวิจัยในรูปแบบการพรรณนา โดยได้ศึกษาข้อมูลในระดับต่างๆ ได้แก่ หนังสือบทความ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ เป็นต้น โดยอาศัยแหล่งสืบค้นข้อมูลทั้งในประเทศ ข้อมูลที่ได้มีทั้งที่เป็นเอกสาร แลบบันทึกละเอียด และวิดีโอ โดยข้อมูลปรากฏในเอกสารมีทั้งที่เป็น ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย

นอกจากข้อมูลในส่วนที่เป็นเอกสารแล้ว ข้อมูลหลักที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งได้มาจากการออกภาคสนาม ทั้งโดยวิธีสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และรวบรวมข้อมูลจากทั้งนักดนตรี นักแสดง เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติ การสืบทอดและการดำรงอยู่ของการแสดงรำวงคองกา

ผู้วิจัยจะศึกษาถึงประวัติ การสืบทอดการดำรงอยู่ ทางด้านบริบทต่างๆ โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และหลักฐานเอกสารต่างๆ มาศึกษาเกี่ยวกับประวัติ และศึกษาวิเคราะห์ สาเหตุในการสืบทอด การดำรงอยู่ว่ามีลักษณะใด

2. เพื่อศึกษาดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงรำวงคองกา

ผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของการแสดงรำวงคองกา โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และหลักฐานเอกสารต่างๆ มาจัดเรียงข้อมูล เช่น ประเภทของการแสดงรำวงคองกา เครื่องดนตรี การแต่งกาย เป็นต้น

3.6 การนำเสนอผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพ ข้อมูลต่างๆที่ได้จากศึกษาจะนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเชื่อมโยงเข้ากับบริบททางด้านต่างๆเพื่อให้ครอบคลุมสาระด้านดนตรี ในการสรุปและอภิปรายจะใช้รูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เป็นรูปแบบในการนำเสนองาน เพื่อให้สามารถอธิบายข้อมูลด้านต่างๆให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตามวัตถุประสงค์และประเด็นที่กำหนดไว้ คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติ การสืบทอดและการดำรงอยู่ของการแสดงรำวงคองกา
2. เพื่อศึกษาดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงรำวงคองกา

ผลจากการวิจัย ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าดังนี้

- 1) วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 และ 2 จะนำเสนอข้อมูลในบทที่ 4 เรื่องดนตรีและการแสดงร่ววงกองการ รวมถึงในบทที่ 5 เรื่องบทเพลงประกอบการแสดงและการวิเคราะห์บทเพลง
- 2) บทสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะต่างๆ จะนำเสนอในบทที่ 6

บทที่ 4

ดนตรีและการแสดงรำวงกองกา

4.1 สภาพทั่วไปของรำวงกองกา ต.คำพอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด

4.1.1 ภูมิหลังการรำวงกองกาในตำบลคำพอง

รำวงกองกา เป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงของชาวบ้าน ตามประวัติของรำวงกองกา มีพัฒนาการมาจากรำโทน (สนง.วัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู, 2554) ซึ่งเป็นการเล่นพื้นเมืองของชาวไทย ที่นิยมเล่นกันเฉพาะฤดูกาลตามท้องถิ่น คำว่า “รำโทน” สันนิษฐานว่า เรียกชื่อตามเสียงเครื่องดนตรีที่ใช้ตีประกอบจังหวะอันถือเป็นเครื่องดนตรีหลัก คือ โทน ซึ่งตีเป็นสำเนียง “ปะ โทน ปะ โทน ปะ โทน โทน” เครื่องดนตรีที่ใช้ในการรำโทนประกอบไปด้วย ฉิ่ง กรับและโทน ลักษณะของการรำโตนั้น เป็นการรำคู่ระหว่างชาย-หญิงให้เข้าจังหวะโทน โดยไม่กำหนดท่ารำเป็นแบบแผนแน่นอน ส่วนคำว่า “รำวง” มีความหมายตามรูปคำ คือ การรำรำเป็นวงกลม

รำวงเป็นศิลปะที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย มีผู้นิยมนำไปเล่นสลับกับการเต้นรำในงานลีลาศและในงานรื่นเริงต่างๆ ซึ่งจะมีผู้ออกมารำวงกันอย่างสนุกสนาน แม้ผู้ร่วมรำเหล่านั้นจะไม่มีความรู้เรื่องการรำรำก็จะสามารถแสดงลีลาในการรำกันได้ ไปถึงในงานเลี้ยงรับรองแขกหรืองานเผยแพร่นาฏศิลป์ไทย ชุดการแสดงที่จะขาดไม่ได้ คือ “รำวง” เพลงที่รู้จักกันดีทั้งชาวต่างประเทศก็สามารถร้องได้เป็นส่วนใหญ่ คือ เพลงลอยกระทง แม้บางคนจะร้องเพลงไม่ได้ก็จะร่วมปรบมือให้จังหวะกันอย่างครึกครื้น ซึ่งเป็นที่น่ายินดียิ่ง ที่ศิลปะแห่งการรำวงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในชาวไทยและต่างประเทศ เป็นศิลปะที่ให้ความสนุกสนานแก่ผู้ที่มีส่วนร่วม และคงเป็นศิลปะที่ยั่งยืนตลอดไปคู่กับศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ของชาติไทย ซึ่งการที่รำวงได้รับความนิยม จึงมีผู้นำแบบอย่างไปแสดงกันในท้องถิ่นอื่นๆ รวมถึงมีผู้คิดสร้างสรรค์ท่าทางการรำและบทร้อง โดยในการเรียกชื่อการแสดงลักษณะนี้มีความหมายที่ใช้ในการเรียกชื่ออยู่ 2 แบบ คือ 1) เรียกชื่อตามจังหวะที่ใช้ในการแสดง โดยรำวงนี้ใช้จังหวะกองกา จึงได้เรียกว่า “รำวงกองกา” 2) เรียกชื่อจากการที่ชาวานำต้นกล้ามากองรวมกันเพื่อรอให้ฝนให้ตก จะได้ทำการปักต้นกล้า ซึ่งในระหว่างรอฝนนั้น จึงได้สร้างการแสดงเพื่อขอฝน โดยเรียกว่า “รำวงกองกา”

ร่ำวงคอนกานั้นก็เคยได้ยินเล่าต่อกันมาว่า ในสมัยก่อนมีความแข็งแรงมาก ฝนไม่ตกก็เลยถอนต้นกล้ามารวมกันไว้เป็นกองใหญ่ๆ และในมือก็ประคองต้นกล้าไว้ไปด้วย จากนั้นก็ร่ำวงรอบกองต้นกล้าที่ถอนมารวมกันไว้เพื่อเป็นการขอฝนให้ฝนตกลงมาเพื่อที่จะได้ปักดำต้นกล้าลงในที่นา หรืออาจเรียกว่าการขอฝนก็ได้ จึงเรียกได้ 2 แบบ คือ ร่ำวงกองกา เพราะมีการเดินร่ำวงรอบกองต้นกล้าที่กองรวมกัน และกองกา เพราะมีการเอามัดต้นกล้าประคองไว้ในมือ แล้วก็เดินร่ำวงรอบกองต้นกล้า

(กัญจิกา ถินคำเชิด, สัมภาษณ์)

ร่ำวงกองกาหรือกองกล้า ในอำเภอโพธิ์ชัยนั้น เกิดขึ้นครั้งแรกในตำบลคำพอง ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่ 8 และหมู่ 13 ในสมัยก่อนนั้นมีอยู่เพียงแคว้งเดียว เล่นตามงานเทศกาลหรือเป็นเพียงอาชีพเสริมไม่ได้เล่นเป็นอาชีพหลัก มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง 3 - 4 ชิ้น จังหวะในการเล่นนั้นจะแตกต่างจากการแสดงร่ำวงชนิดอื่นๆ คือ หากมีการหยักไหล่ประกอบการร่ำวงนั้นจะเป็นการร่ำวงกองกา แต่ถ้าหากไม่มีการหยักไหล่จะเป็นลักษณะของการร่ำวงธรรมดา โดยมีการสืบทอดมาหลายทศวรรษ เขวากันว่ามีมานานแล้ว ขนาดยายเกิดมาก็ได้ยินแล้ว มีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายนั่นแหละ เกิดมาก็ได้ยินแต่ว่าร่ำวงกองกา และก็มีตาเป็นคนสอนให้ร่ำวงกองกา และก็ได้แสดงตามหมู่บ้านต่างๆ อำเภอต่างๆ รวมทั้งออกแสดงตามจังหวัดต่างๆ

ตาเล่นมานานแล้ว ตั้งแต่ยังไม่เกิด ตาเกิดปี พ.ศ.2477 เล่นมาตลอด มีเพื่อนที่เล่นด้วยกัน 2-3 คน ที่เล่นด้วยกัน มีผู้หญิงด้วย และสมัยตาเป็นเด็ก ก็เห็นคนเขามาเล่นก็เลยเล่นกับเขา ตาเรียนเดินกองมากับเพื่อนของตา คนที่เรียนด้วยกันเขายายกันหมดแล้ว เหลือตาแค่คนเดียว ตอนนี้มีรุ่นลูกรุ่นหลานมาหัดเล่นตอนปี พ.ศ.2535 เริ่มมาเล่นจริงจังตอน พ.ศ. 2551-2554

(พิม ถินมานัด, สัมภาษณ์)

ในสมัยแรกของการแสดงรำวงกองกา นั้น คุณตา (นายพิม ถิ่นมานคร (ตาพิม) ม.13 อายุ 78 ปี (พิม ถิ่นมานคร, สัมภาษณ์) ยังเป็นเด็กพอเห็นการแสดงรำวงและมีการแสดงกองกามาเล่นในหมู่บ้านเมื่อ ปี พ.ศ.2489 ก็ไม่ได้ให้ความสนใจอะไรมากมายจนมาถึงช่วงงานเย็นฝ้าย ซึ่งเป็นประเพณีของชาวอีสาน โดยในสมัยนั้นมีกำนันอ้วนและกลุ่มคนที่มาจากเวียงจันทน์ ได้มาเที่ยวประมาณปี 2530 - 2535 และให้มีการนำการเล่นแบบดั้งเดิมที่มีการพุดผญาไปด้วย มาเล่นในงานเย็นฝ้าย ก็เลยได้ลองเอาวงกองกาขึ้นมาเล่นและใส่บทร้องที่มีผญาไปด้วย หลังจากนั้นจึงมีการประชุมกันว่าจะเอาการแสดงอะไรมาเล่นในงานเย็นฝ้าย และจึงได้ตกลงกันว่าเอาวงกองกาและผญา มาเล่น จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงกองกา ประกอบการแสดงผญา ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของวงกองกา ในตำบลคำพอง

คณะนักดนตรีวงกองกา ตำบลคำพอง

ที่มา: ลีลา ศักดิ์เจริญ, 2554

นักดนตรีและรำวงกองกาส่วนใหญ่แล้วจะมีแต่คนสูงอายุ มีคุณตาพิมเป็นผู้สอน และถือว่าในปัจจุบันนี้คุณตาพิมเป็นครูอาวุโสที่คอยฝึกสอนรำวงกองกาในหมู่บ้าน โดยคนอื่นๆที่เคยแสดงด้วยกันในสมัยก่อนบางคนก็เสียชีวิตแล้ว ในสมัยก่อนคุณตาพิมพร้อมงานแสดงกับคนที่มาในงานรำวง โดยงานรำวงนั้นถ้าชอบผู้หญิงคนไหนก็ซื้อบัตรแล้วก็ขึ้นไปเต้นกับคนที่เราชอบ จากนั้นก็ไปจำเอาจังหวะเขามาแล้วก็เอามาหัดแสดงด้วยกันกับเพื่อน จะเล่นตอนมีงานหรือเทศกาลกับเพื่อนๆ

มาเรื่อยๆ จากนั้นก็มีคนมาเจอการเต้นที่แปลกมีจังหวะที่สนุก จึงติดต่อให้ไปแสดงในงานบุญข้าวจีของดีเมืองโพธิ์ชัย นับจากนั้นมาการแสดงรำวงคอนกาก็กลายเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เพราะเขาได้มีการถ่ายทอดรำวงคอนกาผ่านทางวิทยุกระจายเสียง และเสร็จจากงานบุญข้าวจีก็มีคนมาติดต่อให้ไปเล่นในเมืองร้อยเอ็ด เพื่อไปออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 3 ต่อมาถึงงานเงินฝ้ายและการออกไปแสดงตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นการสาธิต

4.1.2 ลักษณะการแต่งกาย

ในการแสดงคอนกานั้น หากเล่นอยู่ในงานแสดงทั่วไปจะมีเวทีซึ่งคล้ายกับการแสดงรำวงโดยทั่วไป นางรำก็จะเชิญแขกผู้มีเกียรติขึ้นมาราวงร่วมกัน โดยชุดแต่งกายของคอนกานั้น เป็นชุดที่หาได้ทั่วไปในท้องถิ่น

คณะนักแสดงวงคอนกา ตำบลคำพอง แต่งกายบนเวทีแสดง

ที่มา: บาลี สักดิ์เจริญ, 2554

ส่วนในการแสดงตามเทศกาลที่สำคัญ เช่น งานเงินฝ้าย หรือประเพณีบุญข้าวจีนั้น จะแต่งกายชุดพื้นถิ่นอีสาน คือ ผู้ชายใส่ชุดม่อฮ่อม ใช้ผ้าขาวม้าผูกที่หัวหรือที่เอว ส่วนผู้หญิงนั้น ใส่เสื้อม่อฮ่อมแขนสามส่วน ใส่ผ้าถุงและใช้ผ้าเบี่ยงไหล่

คณะนักแสดงวงกองก้า ตำบลคำพอง แต่งกายตามงานเทศกาล
ที่มา: บาลี สักดิ์เจริญ, 2554

คณะนักแสดงวงกองก้า ตำบลคำพอง แต่งกายตามงานเทศกาล
ที่มา: บาลี สักดิ์เจริญ, 2554

4.2 การสืบทอดและการดำรงอยู่

การแสดงพื้นเมือง หมายถึง การแสดงที่เกิดขึ้นตามท้องถิ่นและตามพื้นที่ต่างๆ ของแต่ละภูมิภาค โดยอาจมีการพัฒนา คัดแปลงมาจากการละเล่นพื้นเมืองของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดไว้เป็นเอกลักษณ์ เพื่อให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้เรียนรู้และรักในคุณค่าศิลปะแขนงนี้ การแสดงพื้นเมืองในแต่ละภาคจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเรื่องของมูลเหตุแห่งการแสดง โดยการแสดงพื้นเมืองภาคอีสานนั้น จะแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของชนพื้นเมืองกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ มีทั้งการแสดงที่เป็นแบบดั้งเดิมที่มีการสืบทอดกันมา และการแสดงที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นเป็นไปตามความถนัดหรือความสามารถของแต่ละคน โดยไม่มีระเบียบแบบแผน

การแสดงกองกา เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นศิลปะที่มีคุณค่าในด้านของการสร้างความบันเทิงใจ มีเนื้อหาสาระบทร้องสอดแทรกคุณธรรมสอนใจ แต่ในปัจจุบันการแสดงกองกา กำลังจะสูญหายไปจากชุมชน ชาวชนบทไม่รู้จัก ไม่เห็นความสำคัญ และไม่สนใจที่จะอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ชาวชนในปัจจุบันอาศัยอยู่ในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมสมัยนิยม แต่เทคโนโลยีที่ทันสมัยคงเทียบเท่าไม่ได้กับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งกองกานั้นเป็นการแสดงเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงในเทศกาล การร่ายรำจะมีลักษณะเฉพาะของการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น ก้าวเท้า การวาดแขน การยกเท้า การส่ายมือ การส่ายสะโพก ที่เกิดขึ้นจากท่าทางอันเป็นธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน แล้วนำมาประดิษฐ์หรือปรุงแต่งให้สวยงามตามแบบท้องถิ่น เช่น ท่าท่าทางลักษณะแอ่นตัวแล้วโยกตัวไปมา เวลาก้าวตามจังหวะก็มีการกระแทกกระทั้นตัว คิดขา ขยับเอว ขยับไหล่ เน้นความสนุกสนาน

ในอดีตนั้นวงกองกาของตำบลคำพองไม่ได้รับการดูแลจากหน่วยงานใดๆ ขาดช่วงการสืบทอดมาเป็นเวลานาน ทั้งบุคลากรที่มีความรู้ได้เสียชีวิตไปหลายท่าน จนถึงช่วงที่ทางอำเภอโพธิ์ชัยจัดงานบุญข้าวจี จึงได้นำการแสดงนี้เข้าไปในขบวน ซึ่งหลังจากนั้นมาหน่วยงานต่างๆ จึงได้เข้ามาดูแล เพื่อไม่ให้เกิดการเลือนหาย โดยคิดค่าจ้างประมาณครั้งละ 3,000-5,000 บาท ขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่เข้าไปแสดง ปกติถ้าเป็นวงใหญ่ของตำบลคำพองรวมแล้วจะมีทั้งสิ้น 14 คน คนที่รำวงก็รำวงต่างหากและนักดนตรีก็ต่างหาก ซึ่งทำเป็นอาชีพเสริม เพราะงานหลักๆ คือ ทำไร่ ทำนา

๓

สาธิตการแสดงจังหวะกองกา

นายพิม ถิ่นมานคร (ตาพิม) และ นางทองมี คชเสน (แม่ทอง)

ที่มา: บาลี ศักดิ์เจริญ, 2554

การสืบทอดของคุณตาพิมก็ไม่ได้เรียนแบบจริงจัง อาศัยการจำและนำมาประยุกต์ปรับปรุงเพิ่มเติม ในปัจจุบัน ที่ตำบลคำพองมีวงกองกาอยู่ 2 รูปแบบ คือ

- รูปแบบที่ 1 เป็นวงของผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน คนที่อายุน้อยที่สุดคือ 63 ปี และอายุมากที่สุดอายุ 77 ปี มี 7 คน

- รูปแบบที่ 2 เป็นวงอายุช่วง 30-50 ปี มีประมาณ 20 คน ส่วนใหญ่เป็นนักแสดง

โดยจะมีผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบของทั้ง 2 วง และวงที่ 1 จะใช้ในการสาธิตต่างๆ รวมถึงงานแสดง ส่วนวงที่ 2 จะเป็นของนักแสดงรุ่นต่อมา สลับสับเปลี่ยนตามความพร้อมของแต่ละคน โดยในปัจจุบันโรงเรียนในตำบลก็ได้นำเข้าโปรแกรมไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน ในวิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น กล่าวถึงหลักสูตรท้องถิ่นว่า เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางยังมีข้อบกพร่องบางประการ เช่น ความไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้เรียน ชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี อาชีพ และค่านิยม ทำให้ ผู้เรียนไม่สนใจที่จะศึกษาเพราะเป็นเรื่องไกลตัว จึงทำให้ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และ ชุมชน ซึ่งเป็นความมุ่งหมายใน

การปฏิรูปการศึกษา มีสาระสำคัญระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 27 ที่มีสาระสำคัญ สรุปได้ว่า “ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจน เพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่ จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ”

สำหรับในส่วนของการขยายเนื้อหาสาระตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ กำหนดในมาตรา 23 ว่า การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการ ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึง ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
5. ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ทั้งนี้ จากสาระสำคัญในมาตรา 28 ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ ได้ระบุไว้ว่า หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัย และศักยภาพ สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม และตามความในมาตรา 29 มีสาระสำคัญระบุไว้ว่า ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้

สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุน ให้มีการแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ การพัฒนาระหว่างชุมชน

จากสาระของความหมายหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าว จึงได้จัดให้มีการเรียนการสอนวิชา
รำวงกองกา ซึ่งถือเป็นการแสดงที่สำคัญของท้องถิ่น เพื่อให้เด็กหัดเล่นและเพื่อไม่ให้วัฒนธรรม
ท้องถิ่นสูญหาย ในอำเภอโพธิ์ชัยนั้น มีอยู่ 2 ตำบลที่แสดงกองกา คือ ตำบลคำพอง ตำบลโพธิ์ศรี ซึ่ง
ตำบลโพธิ์ศรีเอง ก็มาเรียนกับคุณตาพิมพ์ในตำบลคำพอง จะมีงานประเพณีประจำปีของทางอำเภอ
ก็จะได้ไปทำการแสดงทุกปี คือ ประเพณีบุญข้าวจี

ในปัจจุบันหมู่บ้านภูเขาทอง ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง กำลังมีการจัดตั้งวงรำวงกองกา
และตอนนี้ก็กำลังฝึกหัดอยู่ ซึ่งตำบลคำพองเป็นผู้ฝึกหัดให้ ส่วนเนื้อร้องและทำนองก็มีทั้งทำนอง
ร้องเก่าและทำนองอาจจะนำไปประยุกต์ใหม่ โดยเนื้อร้องของรำวงกองกาไม่ยาวมาก จะเล่น
เฉพาะงานมงคล ไม่ใช่ในงานอวมงคล

สาธิตการแสดงจังหวะกองกา

นายพิมพ์ ถินมานัด (ตาพิมพ์) และ นางทองมี คชเสน (แม่ทอง)

ที่มา: บาลี ศักดิ์เจริญ, 2554

4.3 ดนตรีประกอบการแสดงรำคองกา

4.3.1 เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีในการแสดงคองกานั้น มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป โดยอุปกรณ์ที่ใช้เล่นในปัจจุบัน ดังนี้

- 1) กลอง 2) ฉิ่ง
- 3) ฉาบ 4) นกหวีด
- 5) ลูกแซ็ก 6) แทมบูรีน (ชาวบ้านในพื้นที่เรียก แข่งปลาทุ)

ขณะนักดนตรีวงคองกา ตำบลคำพอง สาธิตการแสดงและบรรเลงดนตรี

ที่มา: ลีลา ศักดิ์เจริญ, 2554

สมัยก่อนใช้กลองที่หาได้ตามพื้นบ้านที่ใช้ไม้ทำ ก็คือกลองโตนหรือบางครั้งก็ใช้กลองหางแทน ฉาบ ฉิ่ง ลูกแซ็ก (สมัยก่อนนั้นใช้กะลามะพร้าวอันเล็กๆแล้วเอาเม็ดมะขามใส่ลงไปในกะลา เอาไม้มาทำด้ามจับแล้วก็เขย่าประกอบจังหวะ) โดยมีรายละเอียดของเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

4.3.1.1 กลองคองกา (Conga) หรือ กลองทอมบา มีรูปทรงต่างกัน โดยปกติมีความสูงประมาณ 30 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 11 นิ้ว ตัวกลองทำด้วยไม้อาจใช้ท่อนไม้ นำมาขุดให้กลวงหรือใช้แผ่นไม้ตัดให้เป็นรูปทรงตัวกลองคาตแผ่นโลหะไว้รอบตัวกลองติดยึดด้วยหมุดโลหะ เป็นกลองหน้าเดียว จึงด้วยหนังสัตว์ มีหลายขนาด ต่างระดับเสียงกัน จะใช้ 3-5 ใบ หรือมากกว่านั้นก็ได้ ปกติใช้ อย่างต่ำ 2 ใบตีสอดสลับกันตามลีลาจังหวะของบทเพลง ดีด้วยปลายนิ้ว

และฝ่ามือ ซึ่งสมัยก่อนนั้นจะใช้กลองโทนหรือกลองยาวแทน แต่ปัจจุบันใช้กลองกองก้าเนื่องจากความสะดวกในการตั้งเสียงและความสวยงามของรูปร่างกลอง

ที่มา: บาลี ศักดิ์เจริญ, 2554

4.3.1.2 จิ้ง มีขนาดที่วัดผ่านศูนย์กลาง จากขอบข้าง หนึ่ง ไปสุดขอบอีกข้างหนึ่ง กว้างประมาณ 6 – 6.5 ซม. เจาะรูตรงกลางสำหรับร้อยเชือก เพื่อให้จับสะดวกขณะตี ส่วนจิ้งขนาดเล็กกว่า วัดผ่านศูนย์กลางได้ขนาดประมาณ 5.5 ซม. เนื่องจากการตีจิ้ง ต้องเอาขอบของฝ่าข้างหนึ่งกระทบกับอีกฝ่าหนึ่ง แล้วยกขึ้น ก็จะมีเสียงดังกังวานยาวดัง “จิ้ง” แต่ถ้าเอาทั้ง 2 ฝานั้นกระทบและประกบกันไว้ จะได้ยินเสียงดังสั้นๆดัง “ฉับ” ดังนั้นการเรียกชื่อเครื่อง ดนตรีชนิดนี้ว่า จิ้ง ก็เพราะเรียกตามเสียงที่เกิดขึ้นนั่นเอง

ที่มา: บาลี ศักดิ์เจริญ, 2554

4.3.1.3 ฉาบ เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยโลหะหล่อให้บาง ฉาบมี 2 ชนิดคือฉาบเล็ก และ ฉาบใหญ่ ฉาบเล็กมีขนาด ที่วัดผ่านศูนย์กลางประมาณ 12 –14 ซม. ส่วนฉาบใหญ่มีขนาดที่วัดผ่าน ศูนย์กลางประมาณ 24 –26 ซม. เวลาบรรเลงใช้ 2 ฝ่ามามีกระทบกันให้เกิดเสียงตามจังหวะ เมื่อฉาบ ทั้งสอง ข้างกระทบกันขณะตีประกบกันก็ จะเกิดเสียง ฉาบ แต่ถ้าตีแล้ว เปิดเสียงก็จะได้ยินเป็น แฉ่ง แฉ่ง แฉ่ง เป็นต้น

ที่มา: บาลี สักดิ์เจริญ, 2554

4.3.1.4 นกหวีด นกหวีด เป็นอุปกรณ์ผลิตเสียงอันดับต้นๆของมนุษย์ที่ถูกออกแบบมาให้ทำหน้าที่เพียงอย่างเดียว คือ “ส่งเสียงดัง” เพื่อแสดงออกถึงสื่อสัญลักษณ์ในหน้าที่ที่ได้รับในแต่ละกรณีและหน้าที่นี้ไม่เคยถูกเปลี่ยนแปลงหรือถูกมอบหมายเพิ่มเติมอีกเลย โดยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงรำคองกาในเวลาทีแสดงบนเวที ซึ่งจะส่งสัญญาณให้รู้ถึงการบอกรอบหรือเวลาของผู้ร่วมแสดงในแต่ละรอบ

4.3.1.5 ลูกเซ็ก หรือ มาราคัส (Maracas) คือ เครื่องตีกระทบเดิมทำด้วยผลน้ำเต้าแก่จัดทำให้แห้ง ภายในบรรจุด้วยเมล็ดน้ำเต้า เมล็ดถั่วต่างๆ ต่อด้วยไม้สำหรับถือเวลาเล่นใช้เขย่าเพื่อให้เกิดเสียงดังซ่าๆ จะเขย่าด้วยมือทั้งสองข้างให้ดังสลับกันในปัจจุบันทำด้วยไม้และมักใช้ประกอบในเพลงประเภทลูกกรุงของไทยหรือเพลงในกลุ่มอเมริกาใต้ สมัยดั้งเดิมในการแสดงคอนกาก็ใช้ผลน้ำเต้าหรือผลมะพร้าว ใส่ด้วยเมล็ดมะขามหรือกรวดก้อนเล็กๆซึ่งหาได้ตามท้องถิ่นแล้วนำมาประกอบด้ามจับ

4.3.1.6 แทมบูรีน (Tambourine) หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียก แข่งปลาทุ เนื่องจากมีลักษณะคล้ายกับแข่งที่ใช้ใส่ปลาทุ เป็นเครื่องตีกระทบจังหวะประกอบขึ้นด้วยขอบกลมเหมือนขอบกลองขนาดเล็กประมาณ 10 นิ้ว ขอบอาจจะทำด้วยไม้ พลาสติก หรือโลหะ รอบ ๆ ขอบติดด้วยแผ่นโลหะประกบกัน 2 แผ่นหรือติดด้วยลูกกะพรวนเป็นระยะใช้ตีกระทบกับฝ่ามือ หรือสั่นเขย่าให้เกิดเสียงดังกรู๊งกริ้งเพื่อประกอบจังหวะ แทมบูรีนบางชนิดจึงด้วยหนัง 1 ด้าน ใช้ฝ่ามือตีที่หนังได้

ในส่วนขององค์ประกอบที่ขาดไม่ได้สำหรับการแสดงราวองคกานนเวที คือ นกหวีด นักร้อง และคนขายบัตร ซึ่งสมัยก่อนนกหวีดหายากมากและนกหวีดจะเป่าให้จังหวะหยุดและเริ่มต้น โดยตั้งแต่สมัยก่อนที่ไม่มีไฟฟ้า จะใช้ยางจากต้นไม้เอามาใส่ในกระบอกไม้ไผ่ แล้วติดไฟเพื่อให้แสงสว่าง เรียกว่า “กระบอก” หรือ “จี้กระบอก”

4.3.2 การไหว้ครูก่อนการแสดง

ก่อนการแสดงคอนกานั้นมีลักษณะเดียวกันกับการไหว้ครูหมอลำ (ฉวีวรรณ ดำเนิน, 2554) เป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพพิเศษ เช่น หมอธรรม หมอยา และหมอลำ โดยเรียกการบูชาครู นี้ว่า “พิธียกอ้อยครู” หรือ “ยกคายอ้อย” เพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ลำและผู้แสดง เครื่อง “คายอ้อย” หรือ (เครื่องกำนัลบูชาครู) ประกอบด้วย ขัน 5 และเครื่องบูชา โดยรับแนวคิดมาจากเรื่อง เบญจขันท์ หรือขัน 5

เบญจขันท์ หรือขัน 5

ในที่นี้หมายถึง เครื่องสักการบูชา รูป เทียน และดอกไม้ อย่างละ 5 คู่ ส่วนเครื่องบูชา เช่น พานของนางฟ้าพญาแถน ประกอบด้วยเครื่องคายอ้อย 12 ชนิด ได้แก่ ขวดย (กรวย) ก้นแหลม 4 ขวดย, ดอกไม้ขาวมียอดใบ 1 ดอก, ไข่ไก่ 1 ฟอง, หวี 1 เล่ม, ก่องแขน (กำไล) สีขาว 1 คู่, ซ้องम्म (ซอम्मของผู้หญิง) 1 ซอ, เหล้าขาว 1 ขวด เงิน 50 สตางค์ ผ้าถุงใหม่ 1 ถุง, ผ้าชิ้นแพรวาสีขาว, และผ้าขาวม้า อย่างละผืน"

พิธีไหว้ครูนี้ เป็นการบอกกล่าวครู เจ้าที่เจ้าทาง ดวงวิญญาณต่างๆ เพื่อขออนุญาตเปิดทำการแสดง ซึ่งคุณแม่ฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ อธิบายเครื่องไหว้บูชาครู หรือ “คาย้อ” ว่า

“ไม่ว่าทำกิจการอันใดแล้วถ้าขึ้นชื่อว่าวิชา เราขอมิครู ดังนั้นจึงต้องมีการไหว้ครูหรือยกย่องก่อน ซึ่งในที่นี้มี ชั้นห้ำ 2 ชั้น และในเครื่องไหว้ครูก็แตกต่างกัน แต่มีครูเดียวกัน อย่างชั้น “ครูธรรม” ในพานประกอบด้วย ผ้าขาว 1 ผืน เหล้า 1 ขวด (เหล้าขาว) ไข่ไก่สุก 1 ฟอง กรวยที่เรียกว่าชั้นห้ำ เทียนเล่มปาก 1 คู่ เทียนจุด 1 คู่ เทียนเล็ก 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ ซึ่ง 1 คู่ นั้นไหว้ข้างนอก เพื่อเป็นการคารวะ และเงินหรือเงินก้นท์บุญใส่ชั้นห้ำครู แต่ก่อนนั้นใส่ 6 สลึง ปัจจุบัน 6 บาท

อีกชั้นหนึ่งเรียกว่า “ครูเทวดา” หรือ “ครูแกน” นางฟ้า เทวดา (ตั้งตรงหน้าของพ่อครูเคน ดาเหลา) เครื่องพิธีประกอบหลักๆ มีเหมือนกันกับครูธรรม เพียงแต่ครูเทวดาหรือครูพระยาแกนนี้มีกำไลข้อแขน-ขา หวี กระจก น้ำมันงา เส้นผมเกล้าหนึ่ง กระจก (ปลอม) ฟ้านุ่ง เครื่องแต่งตัวครบและเงินใส่ชั้น 1 บาท

จากนั้นเป็นขั้นตอนว่าคาถา ซึ่งคาถาของ 2 ชั้นนี้ก็แตกต่างกัน แต่ในสิ่งที่เหมือนกันก็คือไหว้พระก่อน ตั้งนะโม 3 จบ บูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์” เป็นการอธิบายย่อๆ ให้เห็นของที่จัดใส่พานไหว้บูชาครู

(ฉวีวรรณ ดำเนิน,สัมภาษณ์)

คนที่ได้วิชาจากครูไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นวิชาเป่าแคน ขับลำ หมอยา ฯลฯ เมื่อเวลาจะใช้วิชาที่เรียนมา ผู้นั้นจะแต่งกายทำพิธีไหว้ครูเป็นครั้งๆ ไป ซึ่งรายละเอียดของการไหว้ครูแต่ละศาสตร์มีไม่เหมือนกัน (วัชรชัย ศิลปโชค, 2554)

อ้อ บางความหมายมีนัยคล้ายกับ “ศีล” อย่างที่พระให้ศีลแล้วโยมก็รับศีล ดังนั้น อ้อ จึงมิใช่เพียงแค่ “มนต์” หรือ “คาถา” แต่หมายรวมถึงข้อห้ามหรือข้อ “ชะล่า” ที่ครูสั่งกำกับให้ศิษย์ต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หากใครละเลยหรือไม่ยำเกรง ทำละเมิดข้อห้าม ความรู้ที่เรียนไปก็จะเสื่อมสูญ ถึงขั้นทำให้ผู้ละเมิดมีอันเป็นไปต่างๆ

4.4 ทำทางประกอบการแสดงรำวงกองกำ

จังหวะที่ 1 ยักไหล่ขวา 1 ครั้ง

จังหวะที่ 2 ค่อยๆหมุนตัวเข้าหากัน

จังหวะที่ 3 ค่อยๆหมุนตัวเข้าหากัน

จังหวะที่ 4 เตรียมหันหน้าเข้าหากัน

จังหวะที่ 1 ชักไหล่ซ้าย 1 ครั้ง

จังหวะที่ 2 ค่อยๆหมุนตัวออก

จังหวะที่ 3 ค่อยๆ หมุนตัวออก

จังหวะที่ 4 เตรียมหันหลังชนกัน

หมายเหตุ ลักษณะการร้าว จะแบ่งเป็น 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 ค่อยๆหมุนตัวเข้าหากัน ชุดที่ 2 ค่อยๆหมุนตัวออกจากกัน ในแต่ละชุดแบ่งได้เป็น 4 จังหวะ ในจังหวะที่ 1 จะหันหน้าเข้าหากัน หรือหันหลังชนกันและยกไหล่ โดยยกไหล่ 1 ครั้งพร้อมคู่ของตน(ซ้ายขวาสลับกันไป) และค่อยๆ หมุนตัวเข้าหากันหรือหมุนตัวออกไปในจังหวะที่ 2 3 4 ในจังหวะช่วงหมุนตัวผู้รำรำก่อนข้างมีอิสระ ในท่วงท่า สามารถหมุนตัวและรำได้ตามความเหมาะสมกับจังหวะกลอง โดยทำยกไหล่นี้จะเข้ามา พอดีกับกับจังหวะที่ 1 ทำเช่นนี้สลับกันจนจบเพลง

บทที่ 5

บทเพลงประกอบการแสดงและการวิเคราะห์บทเพลง

บทเพลงที่ใช้ประกอบในการแสดงรำวงคอนกานั้น หลายบทเพลงที่ถูกแต่งขึ้นใหม่ โดยไม่ทราบผู้แต่งที่แท้จริง ส่วนมากจะร้องต่อกันมาและใช้ในการร้องรำทำเพลงเพื่อความสนุกสนาน ส่วนมากจะมีเนื้อหารายละเอียดของเพลงตามท้องถิ่นนั้น มีการประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลง ไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดในท้องถิ่นของตน นิยมร้องเล่นกันในเทศกาลหรืองานที่มีการชุมนุมรื่นเริง เช่น สงกรานต์ ชื่นปีใหม่ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า งานบุญประเพณีต่างๆ

5.1 บทเพลงประกอบการแสดงรำวงคอนก

เพลงประกอบการแสดงรำวงคอนก มีเนื้อหาของเพลงเป็นลักษณะการเล่าเรื่องตรงไปตรงมา มีอิสรทางภาษา ใช้คำที่ฟังง่าย มีภาษาท้องถิ่นปะปนอยู่ มีเพลงที่เป็นลักษณะเกี่ยวพาราสีอยู่มาก และเพลงส่วนใหญ่ให้ความบันเทิงสนุกสนาน ผ่อนคลายอารมณ์ในยามว่างจากความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงค่านิยม ความเชื่อ ที่เกิดขึ้นในรูปแบบการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงจิตใจของผู้คนได้ง่าย เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงชุมชนในอดีต โดยบทเพลงเหล่านี้ไม่ได้รับการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สืบทอดใช้วิธีการสังเกตและฝึกฝนท่องจำเอา ไม่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ เรียนรู้ด้วยการเล่าจากปากสู่ปาก รุ่นสู่รุ่น โดยเพลงส่วนใหญ่จะมีเนื้อร้องและทำนองง่ายๆ ร้องเล่นได้ไม่ยาก ฟังไม่นานก็สามารถร้องเล่นตามได้

การแสดงรำวงคอนกนั้นจะเริ่มจากเพลงที่มีชื่อว่า “คอนก” เป็นเพลงแรก โดยมีลักษณะเป็นเพลงที่ใช้เริ่มการแสดง ลักษณะคล้ายกับการบรรเลงเปิดวงของวงโปงลาง หรือการบรรเลงเพลงโหมโรงในดนตรีไทย โดยผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างเนื้อเพลงที่ใช้ในการแสดงรำวงคอนกดังนี้

ตัวอย่างเนื้อเพลงที่ 1

“ตะละกองตะละกองกา เขอยืมมาสายตาประสานกัน
ยืมละเพื่อคสามสวยงาม ฉันเดินตามสวยงามไปยั่ววน
เสียงเพลงล่องลอยมาบน สลับสับสนอยู่บนเวที
ดึกคืนคืนราตรี ในคืนนี้มีรำกองกา
ลาละลาโฮ้ลา รำกองกำพาให้ใจเพลิน
ตาก็ยืมทั้งสวย ลำรายคอกไม้ต้องคม
ความจริงหญิงนี้น่าชม เมื่อคังงามสมยลในวิวาท์”

ตัวอย่างเนื้อเพลงที่ 2

“อันแสงจันทร์วันเพ็ญ ลอยเด่นอยู่บนนภา
เมฆน้อยลอยลงมา อยู่หว่างนภารูปร่างกลางวัน
กองกำยาลืมแก้วอยู่คร จากจรัยยังไม่อาลัย
แก้วจำลึกเมื่อไหร่ คงจะได้มาเป็นคู่อยู่ครอง
หงษ์ทองมาร้องเรียกหา แก้วจำเอยมาลืมหื
รูปหล่อไฉนนารี จะทำให้พี่หลงคอยทุกวัน
จะทำให้พี่หลงคอยทุกวัน”

ตัวอย่างเนื้อเพลงที่ 3

“มามาซิเธอกับฉัน มารักกันในวันละกองกา
ตาต่อตาพบกัน ฉันเห็นเธอยิ้มสวยงาม
ใจฉันอยากจะรำตาม สวยงามเพราะเธอยักไหล่
เดินคู่ไปใจฉันอยากจะรัก แต่ฉันกลัวอกหักว่ารักของเธอไม่แน่นอน
เปลี่ยนเป็นกลอนน้องแก้วก็เอาซิ ใจของแก้วไม่จริงไม่จริงเป็นหญิงหรือชาย
รักกันมันคงกลับกลาย อกใจถวายเป็นระบม”

ตัวอย่างเนื้อเพลงที่ 4

“สุราสุราเหล้า กินมาแล้วร้องเฮฮา
 สุราสุราลิตร กินผิดจำไว้อย่าให้หลง
 แม่โขงกำลังจะหมดตัว อย่ามัวสามสิบห้าสิกรี่
 เห็นไหมเห็นไหมละเสียงฝนคองกาฮาวาย”

ตัวอย่างเนื้อเพลงที่ 5

“คองกาอินธนูได้ฟัวครู อย่าลืมนั้ผู้รยยนต์
 โมราโมราแม่หน้ามด ได้ฟัวรยยนต์หรือเธอไม่พอใจ”

ตัวอย่างเนื้อเพลงที่ 6

“หยักหนึ่งหยักสองหยักครึ่ง ครึ่งหนึ่งครึ่งสองครึ่งก็
 จักจาละหล่มลมรักจะละรักรักจะละหล่มหล่มหล่ม
 คองก้าอินทราลอม ชื่นชมจักจะงักจักจะงัก
 ปลาเป่าแกว่งหางคูกคิก ปลาเป่าตัวนิคแผลงฤทธิ์น่ารัก”

5.2 การวิเคราะห์บทเพลง

5.2.1 ลักษณะคำร้องของบทเพลงสีชน นางโมรา

ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อเพลงประกอบการแสดงราวคองกา และได้้นำเนื้อเพลงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของราวคองกาในคำบลคำพอง คือการนำเพลงในวรรณกรรมเรื่อง สีชนมโนราห์ มาเป็นเพลงที่ใช้ประกอบในการแสดงมาวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงมานุษยวิทยา โดยเรื่องสีชนมโนราห์ เป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่มียุ่หลากหลายเนื้อหา แต่ฉบับที่สำคัญและมีความโดดเด่นนั้น ถูกพบที่หนังสือใบลานหรืออักษรธรรม 4 ผูก วัดบ้านแดงหม้อ ต.แดงหม้อ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี ได้กล่าวถึงเนื้อหาไว้ดังนี้

“ยังมีนครเบ็ญจาล มีกษัตริย์ชื่อ ท้าวอาทิตย์ราช พระโพธิสัตว์ได้จุติในครรภ์
พระเทวีของพระองค์ เมื่อประสูติแล้วทรงพระนามว่า สีสันท เมื่อประสูติมา มีธนูอาว
ประจำพระองค์พระองค์ติดมาด้วย แสดงถึงความเป็นผู้มีบุญบารมี มีนายพรานคนหนึ่ง
ไปล่าสัตว์ที่ป่าหิมพานต์ ไปช่วยกิดตินาคราชให้พ้นจากการคุกคามของยักษ์ นายพราน
ไปพบนางกินรี ชื่อ มโนราห์ และพี่ของนางรวม 7 คน มาเล่นน้ำในสระริมเขาไกรลาส
นายพรานจึงยืมเอาบ่วงบาศจากพระยานาคที่ตนช่วยชีวิตไว้ แล้วนำนางไปถวายท้าวสี
หนนต์ ท้าวสีหนนต์ยกนางไว้ในตำแหน่งมเหสี ต่อมาเมื่อโจรมารุกรานนอกเมือง ท้าวสีหนนต์
จึงลางนางมโนราห์ไปปราบโจร ท้าวอาทิตย์ราชได้ทรงพระสุบินว่า ได้ได้ไหลออกจาก
ท้องจึงให้หมอโหรมาทายดู หมอโหรทายว่าจะต้องเอาเนื้อนางมโนราห์ เช่นผีบ้านเมือง
นางมโนราห์จึงทำอุบายขอปีกหางจะรำให้ดู แล้วนางก็บินหนีไปยังเขาไกรลาส

ท้าวสีหนนต์ไปปราบโจร 3 เดือนก็สำเร็จ กลับมาไม่พบมโนราห์จึงออกตาม
หา ท้าวสีหนนต์ไปตามหานางด้วยความยากลำบาก ไปพบพระฤๅษีที่นางมโนราห์ฝาก
แหวนไว้ พระฤๅษีชี้ทางไปและแนะนำเช่นการกินผลไม้ให้กินตามนก จะพบเส้นทาง
ยากลำบาก ให้ปราบด้วยมะนาวเสกต่อมาพบยักษ์สูงเจ็ดชั่วลำตาล ให้ใช้ปืนยิง และข้าม
แม่น้ำที่มีงูจงอาง งูเหลือม งูทำทวน เป็นแม่น้ำที่มีพิษ พ้นจากตรงนั้นจะต้องเกาะหลังนก
อินทรีไปจนกว่านกอินทรีจะพาบินไปถึงป่าหิมพานต์ของนางมโนราห์ ในที่สุดท้าวสี
หนนต์ก็ได้พบกับนางมโนราห์สมดังปรารถนา”

ที่มา: โครงการศึกษารวบรวมและจัดสร้างฐานข้อมูลหนังสือโบราณ จ.อุบลราชธานี

บทเพลงสัทน มโนราห์ที่กล่าวมาเป็นลักษณะของวรรณกรรมร่วมกันของหลายกลุ่ม
คน ซึ่งแต่ละพื้นที่จะมีเนื้อหาสาระของเพลงที่แตกต่างกันไป และในเนื้อหาของเพลงที่นำมา
ประกอบการแสดงรำวงกองกาในตำบลคำพูนนั้นก็ไม่ได้ทราบผู้แต่งเช่นกัน แต่มีการสอดแทรกเนื้อหา
ต่างๆ ให้ผู้ที่ได้ฟังได้คล้อยตาม ใช้ภาษาท้องถิ่นในการนำเสนอและผู้วิจัยได้ใช้บทเพลงนี้เป็นมา
วิเคราะห์เนื้อหา ลักษณะของทำนองต่างๆ ดังนี้

เพลงสัทธ นามโนรา

“ฉันจะเล่าเริ่มต้น แต่ปรางสัทธได้บุปผาคอน คราวนั้นสัทธเดินจร
 คราวนั้นสัทธเดินจร ได้บุปผาคอน เวทนน้ำตาไหล สัทธคิดถึงโนราไทยนี้
 จนน้ำตาไหลลงกลางทะเล จนน้ำตาไหลลงกลางทะเล
 คราวนั้นสัทธไม่อยู่ คราวนั้นสัทธไม่อยู่ เขาไปต่อสู่สงครามยังไม่มา
 แต่นางมโนราหนีไปไม่เห็นเลย แต่นางมโนราหนีไปไม่เห็นเลย
 สัทธนี้เป็นคนรักแน่ ต้องพลัดพรากแม่ไปอยู่นคร
 เมียชื่อนามโนรา เมียชื่อนามโนรา สัทธไปยามอยู่ที่เมือง
 คราวนั้นสัทธไม่อยู่ คราวนั้นสัทธก็ยังไม้อยู่ เขาไปต่อสู่สงครามยังไม่มา
 แต่นางมโนราหนีไปไม่เห็นเลย แต่นางมโนราหนีไปไม่เห็นเลย
 คิดถึงฉันจริงไหม บ้านพี่นี้ก็แสนห่างไกล
 คิดถึงเธอเมื่อไหร่ ละเมื่อเธอจากไปหัวใจยังอาวรณ์ ละเมื่อเธอจากไปหัวใจยังอาวรณ์
 ปากกับใจก็เกี่ยวไว้ สายใจรักใคร่แม่นยำ โอ้หนอพองามจำ เลิศล้ำเหลืออ้อหล่อจำ
 ขอเชิญโสมมรงค์ คิวโก่งสวยงามถลา ผิวเนื้อดั่งดอกกระถิน
 ปากนี้ก็แดงจิมลิ้ม ผิวพรรณนี้ก็สละจริงเอย”

5.2.2 ลักษณะทางดนตรีของบทเพลงสัทธ นามโนรา

จากข้อมูลการศึกษาภาคสนาม บทเพลงที่ใช้ในการศึกษา คือ บทเพลงสัทธ นามโนราห์ ซึ่งเป็นบทเพลงที่ใช้กันมากในการละเล่นรำวงคองกาในปัจจุบัน ใช้เครื่องดนตรีประกอบดังนี้

1. นักร้อง แนวทำนองจะร้องอยู่ในบันไดเสียง B major โดยใช้โน้ตเพนทาโทนิค (Pentatonic) B C# D# F# G# เป็นแนวร้องหลัก เพลงนี้มีการซ้ำทำนองและเนื้อร้อง (Repetition) ก่อนข้างมากเช่น ในแนวทำนองและเนื้อร้องในท้องที่ 15-16 กับ 17-18 โดยมีเนื้อร้องดังนี้ “จนน้ำตาไหลลงกลางทะเล จนน้ำตาไหลลงกลางทะเล”, 19-20 กับ 21-22 “คราวนั้นสัทธไม่อยู่ คราวนั้นสัทธไม่อยู่” และในท้องที่ 33-34 กับ 35-36 “แต่นางมโนราหนีไปไม่เห็นเลย แต่นางมโนราหนีไปไม่เห็นเลย” ซึ่งมีการซ้ำทั้งเนื้อร้องและทำนองเช่นกัน มีการซ้ำท่อนใหญ่ๆ 1 ครั้งคือในท้องที่ 19-29 โดยรอบที่ 2 นั้นมีการเปลี่ยนการเอื้อนเล็กน้อย แต่คำและทำนองยังคงเหมือนเดิม

จังหวะของเพลงนี้ใช้กลองยาวและฉิ่งเป็นตัวกำหนดจังหวะ ใช้เครื่องหมายกำหนดจังหวะ (Time signature) แบบ 2/2

2. กลองยาว มีการใช้จังหวะยก (syncopation) ในจังหวะที่ 1 ของเพลง รูปแบบของจังหวะมีการกำหนดไว้ 1 ห้องโดยใช้จังหวะเบ็ด 1 ชั้นและตัวคำ ในการสร้างรูปแบบของจังหวะและจะซ้ำกันแบบนี้ไปตลอดจนจบเพลง

3. หึง จะมีการใช้เสียง “นึ่ง” ในจังหวะที่ 1 และเสียง “ฉับ” ในจังหวะที่ 2 และจะซ้ำรูปแบบนี้ไปตลอดจนจบเพลง

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาของบทเพลงในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงมานุษยวิทยา ซึ่งในหลายบทเพลงที่ใช้ในการแสดงรำคองกา พบว่า เนื้อเพลงเป็นลักษณะการเล่าเรื่อง ตรงไปตรงมา มีอิสระทางภาษา ใช้คำที่ฟังง่าย มีภาษาท้องถิ่นปะปนอยู่ มีเพลงที่เป็นลักษณะเกี่ยวพาราสื่ออยู่มาก และเพลงส่วนใหญ่ให้ความบันเทิงสนุกสนาน ผ่อนคลายอารมณ์ในยามว่างจากความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงค่านิยม ความเชื่อ ที่เกิดขึ้นในรูปแบบการสื่อสารซึ่งสามารถเข้าถึงจิตใจของผู้คนได้ง่าย เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงชุมชนในอดีต บทเพลงเหล่านี้ไม่ได้รับการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สืบทอดใช้วิธีการสังเกตและฝึกฝนท่องจำเอา ไม่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการจะลักษณะ เรียนรู้ด้วยการเล่าจากปากสู่ปากรุ่นสู่รุ่น โดยมีการแพร่กระจายเป็นตัวบุคคลเป็นผู้สืบทอด

5.2.3 รูปแบบโครงสร้าง (Formal Structure)

บทเพลงสีซน นางโมรา ประกอบด้วยท่อนเพลง 3 ท่อน คือ A, B, C แต่ละท่อนมีโครงสร้างหน่วยย่อยแตกต่างกัน กล่าวคือ

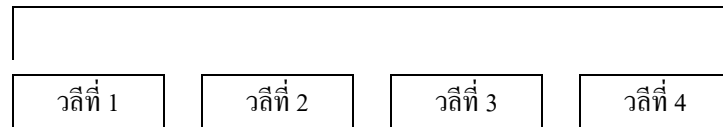
ท่อน A มีโครงสร้างหน่วยย่อยเป็น 4 วลี ซึ่งแต่ละวลีมีความยาวไม่เท่ากัน วลีที่ 1 ยาว 4 ห้อง, วลีที่ 2 ยาว 6 ห้อง, วลีที่ 3 ยาว 6 ห้อง และวลีที่ 4 ยาว 10 ห้อง รวมท่อน A มีความยาว 26 ห้อง

ท่อน B มีโครงสร้างหน่วยย่อยเป็น 2 วลี โดยวลีที่ 1 ยาว 10 ห้อง, วลีที่ 2 ยาว 10 ห้องเช่นกัน รวมความยาวของท่อน B มี 20 ห้อง

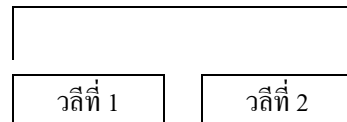
ท่อน A มีโครงสร้างหน่วยย่อยเป็น 3 วลี ซึ่งวลีที่ 1 ยาว 7 ห้อง, วลีที่ 2 ยาว 4 ห้อง, วลีที่ 3 ยาว 6 ห้อง

*ดูแผนภูมิที่ 1, ตารางที่ 1 และโน้ตเพลงในภาคผนวก ประกอบ

ท่อน A

ท่อน B

ท่อน C

แผนภูมิที่ 5.1 รูปแบบการแบ่งโครงสร้างท่อน A, B, C และหน่วยย่อยภายในวลี\

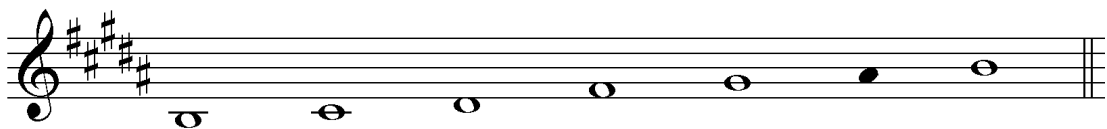
ตารางที่ 5.1 แสดงท่อน วลี จำนวน และจำนวนห้องทั้งท่อนของบทเพลงลีขน นางโมรา

ท่อน	วลี	จำนวนห้อง	จำนวนห้องทั้งท่อน
A	1	4	26
	2	6	
	3	6	
	4	10	
B	1	10	20
	2	10	
C	1	7	17
	2	4	
	3	6	

จากแผนภูมิที่ 5.1, ตารางที่ 5.1 และโน้ตเพลงสัทโนรา จะเห็นได้ว่าท่อนและวลี มีความยาวของห้องไม่สม่ำเสมอ ทั่วๆไปที่ธรรมเนียมดนตรีที่เป็นจังหวะเด่นชัดในประเทศไทยรับมานั้น ต้องมีจำนวนห้องของแต่ละท่อนเป็นอนุกรมของเลข 8 จึงจะลงตัวด้วยการเคลื่อนไหวทำเด่นชัด แต่ว่าในบทเพลงจะพบว่าท่อน A มีจำนวนห้องเป็น 26 ห้อง ท่อน B มีจำนวนห้อง 20 ห้อง และท่อน C ซึ่งจำนวนห้องอาจไม่สัมพันธ์กับทำเด่นชัด ดังนั้นผู้เด่นชัดจึงต้องมีการเดินแบบอิสระตามจังหวะของ กลอง และไม่เข้มงวดในท่วงทำเด่นชัด ซึ่งการเดินลักษณะนี้เป็นลักษณะหนึ่งของดนตรีและการ เต้นรำในแบบวิถีชาวบ้าน

5.2.4 ลักษณะของทำนองเพลง

ในทำนองเพลงของบทเพลงสัทโนรา พบระดับเสียงที่ใช้หลักๆมีเพียง 5 ระดับเสียง เมื่อนำมาจัดเรียงกันจะได้บันไดเสียงแบบเพนทาโทนิค (Pentatonic) บางครั้งอาจจะมีโน้ตผ่านบาง ตัวเป็นเสียง A เพิ่มเข้ามาในบางตอนของทำนอง ซึ่งถือว่าไม่ใช่โน้ตสำคัญ

ตัวอย่างที่ 1 แสดงบันไดเสียงที่ใช้ในบทเพลงสัทโนรา นางโมรา

ในการบรรเลงแนวทำนองจะอยู่ที่ผู้ขับร้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักร้องหญิง ระดับเสียง สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามขึ้นลงตามช่วง Register ของผู้ขับร้องแต่ละคนได้ เพราะเป็นการขับร้อง เดี่ยว ซึ่งหากมีการรับร้องด้วยลูกคู่ โดยเป็นนักดนตรีผู้กำลังบรรเลงอยู่ด้วยการตีเครื่องดนตรี ประกอบจังหวะ กลองหรือฉิ่ง ก็จะสามารถปรับระดับเสียงร้องตามนักร้องหลักได้

ในบันไดเสียงที่เทียบได้กับบันไดเสียง B Major ซึ่งในขณะเดียวกัน ผู้ขับร้องก็อาจมี การเปลี่ยนสำเนียงของบันไดเสียงมาเป็นเสียงที่เทียบได้กับ G# minor ลักษณะนี้เป็นปรากฏการณ์ ของการเกิด Metabole ภายในเพลง

ตัวอย่างที่ 2 แสดงบางส่วนของทำนองที่ใช้บันไดเสียง B Major

Voice

Percussion

5

Voice

Perc.

ตัวอย่างที่ 3 แสดงบางส่วนของทำนองที่ใช้บันไดเสียง G# minor

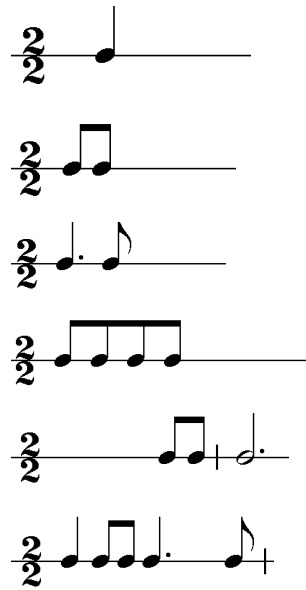
ในส่วนของการดำเนินทำนอง มีการใช้การดำเนินทำนองด้วยโน้ตในบันไดเสียงทุกตัว จัดเป็นลักษณะแบบ Linear Melody การเคลื่อนที่มีทั้งแบบ Step หรือ Conjunct Motion ทั้งขาขึ้นและขาลง นอกจากนี้ยังพบการกระโดด (Leap) หรือ Disjunct Motion

การกระโดดเสียงของระดับเสียงในแนวทำนอง มีทั้งขึ้นคู่ 3, 4 และ 5 การกระโดดที่พบคู่กว้างที่สุดคือ คู่ 5

5.2.5 รูปร่างของทำนอง (Melodic Shape)

มีลักษณะขึ้นๆลงๆไปตามสำเนียงของเพลงพื้นบ้าน ไม่มีการเน้นแนวทำนองขึ้นสูงเพื่อไปสู่เสียงที่เป็น Climatic point แต่ประการใด เป็นทำนองที่ดำเนินในระดับแนวเรียบๆ

จังหวะทำนองที่ใช้ มีโน้ตตัวขาวประจุ โน้ตตัวขาว โน้ตตัวดำ และโน้ตย่อของการแตกตัวของโน้ตตัวดำ รวมทั้งโน้ตตัวดำประจุ จังหวะทำนองที่ใช้ เช่น

ตัวอย่างที่ 4 แสดงจำนวนจังหวัดแบบต่างๆ

ลักษณะของจังหวะทำนองที่ใช้ก็มีไปปรากฏในจังหวะของเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบ ซึ่งก็คือ การกระสวนจังหวะ (Rhythmic Pattern) ของจังหวะกลอง เช่น

ตัวอย่างที่ 5 แสดงการกระสวนจังหวัดกลอง

ขณะที่จังหวะของถึงติสลับ เสียงถึงและนับ ด้วยอัตราโน้ตตัวขาว ในความเร็วโน้ตตัวขาวเท่ากับ 80 โดยประมาณ

ในแนวทำนอง มีการซ้ำของกลุ่มโมทีฟ (Motive) ที่อาจมีความมุ่งหมายเพื่อต่อต้าน
ให้ยาวออกไปหรือย้ำคำร้องในบางตอนของบทเพลง

Voice

มา แต้นางม-โน - รา หัน ไปไม่เห็น - เลย แต้นางม-โน - รา หัน ไปไม่เห็น - เลย

Perc.

ตัวอย่างที่ 6 แสดงการซ้ำของกลุ่มทำนอง

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของดนตรีและการรำคองกา กรณีศึกษา อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยทางมานุษยดนตรีวิทยา ซึ่งมีวิธีการศึกษางานภาคสนาม และการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ที่ได้กำหนดไว้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติการสืบทอดและการดำรงอยู่ของการแสดงรำคองกา
2. เพื่อศึกษาดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงรำวงคองกา

งานวิจัยนี้มีความสำคัญและที่มาของการวิจัยคือ สืบเนื่องจากศิลปวัฒนธรรมของไทยนั้นมีหลากหลายในทุกๆพื้นที่ของประเทศ ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสานและภาคใต้ โดยที่ผู้คนส่วนใหญ่ต่างภาษาต่างวัฒนธรรมอาจไม่ทราบถึงความสำคัญของสิ่งที่รวมอยู่กับวัฒนธรรมที่ตนได้พบเห็น เช่น การแสดงต่างๆ สถาปัตยกรรม ดนตรี โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ถือเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และยังเป็นภาคที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศ แต่ก็ยังสามารถยึดถือขนบประเพณีและวัฒนธรรม ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน คือ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่ ความเจริญรุ่งเรือง เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น มีส่วนช่วยให้ความเป็นชาติดำรงความเป็นชาติของคนอยู่จนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ไปทำการศึกษาข้อมูลการแสดงรำคองกาที่ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ดนตรีและรำวงคองกา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงพื้นเมืองของภาคอีสาน แต่เนื่องจากข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ยังมีอยู่น้อยมาก และกระจุกกระจายอยู่ในตัวบุคคลและเอกสาร ยังไม่มีผู้ใดจัดทำอย่างชัดเจนและเป็นระบบในเรื่องของการวิเคราะห์และรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยจึงต้องการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติการสืบทอดและการดำรงอยู่ของการแสดงรำวงคองกา และเพื่อศึกษาถึงดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงรำวงคองกา

ประโยชน์ที่ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับคือผู้ที่สนใจในความรู้ด้านนี้จะได้รับความรู้ทั้งในด้านของประวัติ การสืบทอดและการดำรงอยู่ของการแสดงร่ำวงคองกา ได้เรียนรู้เกี่ยวกับบทเพลงและทำนองของร่ำวงคองกา รวมถึงเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงร่ำวงคองกาให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น และเป็นข้อมูลในการศึกษาการแสดงร่ำวงคองกาให้แก่ผู้ที่สนใจต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เน้นศึกษาดนตรีการแสดงร่ำวงคองกา ในพื้นที่ตำบลคำพองและอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีลักษณะของการแสดงที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบในสมัยก่อนและมีการพัฒนารูปแบบให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น โดยจะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ สภาพทั่วไป การสืบทอด การดำรงอยู่ ลักษณะทางการแสดงและดนตรีประกอบต่างๆ ในการนำเสนอข้อมูลที่ศึกษา ผู้วิจัยแปลความหมายจากภาษาถิ่นอีสานให้เป็นภาษาไทยทางวิชาการ โดยให้ผู้มีความรู้ด้านภาษาอีสานเป็นผู้แปลในการนำเสนอโน้ตเพลงที่ประกอบเนื้อหาบางส่วน ผู้วิจัยจะใช้ระบบโน้ตดนตรีตะวันตกในการนำเสนอ

ผู้วิจัยใช้การนำเสนอข้อมูลตามแบบวิธีทางมานุษยดนตรีวิทยา ที่ผู้วิจัยได้ไปลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์นักดนตรีและนักแสดงและนักวิชาการท้องถิ่น รวมถึงมีการบันทึกภาพเครื่องดนตรีนักดนตรีนักแสดง บันทึกเสียงและบันทึกวิดีโอการแสดงดนตรีและร่ำวงคองกา จากนั้นจึงนำวิดีโอที่ทำการบันทึกการแสดงมาวิเคราะห์ในส่วนของบทเพลงของเพลงวิเคราะห์ทำนองเพลงรวมถึงการนำเสนอทำนองในการแสดงร่ำวงคองกา

ผลการวิจัยพบว่าการแสดงดนตรีและร่ำวงคองกาได้เข้ามาในตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 70 ปี เนื่องจากบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้เป็นนักแสดงที่อาวุโสที่สุดของคณะร่ำวงคองกาของอำเภอคำพอง ปัจจุบันมีอายุ 77 ปี ได้เริ่มเรียนและฝึกฝนการแสดงนี้ตั้งแต่อายุ 7 ปี โดยได้ให้ข้อมูลว่า ตนไม่รู้ว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ รู้เพียงว่าเกิดมาก็รู้จักแล้ว โดยมีวิธีการสืบทอดแบบปากต่อปาก ไม่มีการบันทึกหลักฐานเป็นกิจจะลักษณะ การแสดงนี้มีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิงสนุกสนานในชุมชน เป็นกิจกรรมนันทนาการ และเป็นการแสดงที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องการขอฝนสำหรับปลูกข้าวและการเกษตรอื่นๆซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านตำบลคำพอง

6.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาดนตรีและร่ำวงคองกา น่าจะมีพื้นฐานมาจาก ร่ำวง หรือรำไท่น ซึ่งมีการพัฒนารูปแบบที่ชัดเจนในสมัยจอมพลป. พิบูลย์สงคราม ได้มีนโยบายปฏิรูปวัฒนธรรมไทย คิดหาวิธีเชิดชูศิลปวัฒนธรรมไทยให้ทันสมัยและทัดเทียมอารยประเทศ ร่ำวงหรือรำไท่นถูกเลือกเป็นอีกวัฒนธรรมที่มีการจัดระเบียบให้มีแบบแผนและรูปแบบการแสดงที่เป็นสากลทันสมัยมากขึ้น มีการ

ริเริ่มนำรางวัลของไทยมาผสมกับดนตรีจังหวะต่างๆของลาตินที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทย “รำวง” เป็นบทเพลงที่รู้จักกันดี เป็นการเล่นพื้นเมืองของชาวไทย ที่นิยมเล่นกันเฉพาะฤดูกาลตามท้องถิ่น คำว่า “รำโทน” สันนิษฐานว่า เรียกชื่อตามเสียงเครื่องดนตรีที่ใช้ตีประกอบจังหวะอันถือเป็นเครื่องดนตรีหลัก คือ โทน ซึ่งดีเป็นสำเนียง “ปะ โทน ปะ โทน ปะ โทน โทน” เครื่องดนตรีที่ใช้ในการรำ โทนประกอบไปด้วย ฉิ่ง กรับและโทน ลักษณะของการรำโตนนั้น เป็นการรำคู่ระหว่างชาย-หญิงให้เข้าจังหวะโทน โดยไม่กำหนดท่ารำเป็นแบบแผนแน่นอน ส่วนคำว่า “รำวง” มีความหมายตามรูปคำ คือ การรำรำเป็นวงกลม เป็นศิลปะที่ให้ความสนุกสนานแก่ผู้ที่มีส่วนร่วม การที่รำวงได้รับความนิยม จึงมีผู้นำแบบอย่างไปแสดงกันในท้องถิ่นอื่นๆ รวมถึงภาคอีสาน มีผู้คิดสร้างสรรค์ท่าทางการรำและบทร้อง โดยในการเรียกชื่อการแสดงลักษณะนี้มีความหมายที่ใช้ในการเรียกชื่ออยู่ 2 แบบ คือ 1) เรียกชื่อตามจังหวะที่ใช้ในการแสดง โดยรำวงนี้ใช้จังหวะคองกา จึงได้เรียกว่า “รำวงคองกา” 2) เรียกชื่อจากการที่ชาวนานำต้นกล้วยมากรวมกันเพื่อรอให้ฝนให้ตก จะได้ทำการปักต้นกล้า ซึ่งในระหว่างรอฝนนั้น จึงได้สร้างการแสดงเพื่อขอฝน โดยเรียกว่า “รำวงคองกล้า”

ในงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของชาวอีสาน รวมถึงจังหวัดร้อยเอ็ด มักจะมีการนำการแสดงรูปแบบการรำวง หมอรำ และเซิ้งต่างๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำของแต่ละท้องถิ่น เพื่อความบันเทิง สนุกสนานของชาวบ้านที่มาร่วมงาน ดังเช่นงานประเพณีบุญข้าวจี ของดีเมืองโพธิ์ชัย หรือบุญเดือนสาม เป็นประเพณีที่จัดขึ้นตามฮีตสิบสองจารีตประเพณีโบราณของชาวอีสาน

รำวงคองกาหรือคองกล้า ในอำเภอโพธิ์ชัยนั้น เกิดขึ้นครั้งแรกในตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่ 8 และหมู่ 13 มีระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 70 ปี จากงานวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คุณดาพิม ถินมานัด ผู้อาวุโสที่สุดของคณะกรรมการแสดงคองกา ซึ่งมีอายุ 77 ปี ได้กล่าวว่า เป็นการแสดงที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมในสมัยปู่ย่าตายายโดยการเล่าจากปากสู่ปาก รุ่นสู่รุ่น มีการสืบทอดมาหลายทศวรรษ เรียกได้ว่าเกิดมาก็ได้รู้จักการรำคองกาแล้ว โดยคุณดาพิมได้รู้จักการแสดงคองกามาจากรุ่นพ่อแม่ และเริ่มรับการฝึกฝนการแสดงนี้มาตั้งแต่อายุเพียง 7 ปี บทเพลงต่างๆ ไม่ได้รับการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อาศัยความคุ้นเคยที่เคยเห็นเคยฟังและการท่องจำเท่านั้น ผู้สืบทอดใช้วิธีการสังเกตและฝึกฝนท่องจำเอา ไม่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นกิจลักษณะ เรียนรู้ด้วยการเล่าจากปากสู่ปาก รุ่นสู่รุ่น โดยเพลงส่วนใหญ่จะมีเนื้อร้องและทำนองง่ายๆ ร้องเล่นได้ไม่ยาก ฟังไม่นานก็สามารถร้องเล่นตามได้ ในสมัยก่อนนั้นมีอยู่เพียงแคว้งเดียว เล่นตามงานเทศกาลหรือเป็นเพียงอาชีพเสริมไม่ได้เล่นเป็นอาชีพหลัก มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง 3 - 4 ชิ้น ได้แก่ กลอง ฉิ่ง ฉาบ นกหวีด จังหวะของเพลงส่วนมากใช้กลองและฉิ่งเป็นตัวกำหนดจังหวะ เครื่องดนตรีในการแสดงคองกานั้นเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ในปัจจุบันได้เพิ่มลูกแซก และแทมบูรีน (ชาวบ้านในพื้นที่เรียก แซ่ปลาทุ) จังหวะในการเล่นนั้นจะแปลกจากการแสดงรำวง

ชนิดอื่นๆ คือ หากมีการชักไห้ประกอบการร่าวงนั้นจะเป็นการร่าวงคองกา แต่ถ้าหากไม่มีการชักไห้จะเป็นลักษณะของการร่าวงธรรมดา บทเพลงที่ใช้ประกอบในการแสดงร่าคองกานั้น หลายบทเพลงที่ถูกแต่งขึ้นใหม่โดยไม่ทราบผู้แต่งที่แท้จริง ส่วนมากจะร้องต่อกันมาและใช้ในการร่าร่าทำเพลงเพื่อความสนุกสนาน มีเนื้อหารายละเอียดของเพลงตามท้องถิ่นนั้น มีการประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลง ไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดในท้องถิ่นของตน มีการร้องทั้งเดี่ยวทั้งหญิง ชายและร้องรับเป็นลูกคู่ การร่าร่า มีการจับคู่เป็นหญิง ชาย แสดงเป็นกลุ่ม จะเป็นกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของงาน และการร่าร่า ทำทางของการร่าร่ามีลักษณะเฉพาะของการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น ก้าวเท้า การวาดแขน การยกเท้า การส่ายมือ การส่ายสะโพก ยกไห้ ที่เกิดขึ้นจากทำทางอันเป็นธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน แล้วนำมาประดิษฐ์หรือปรุงแต่งให้สวยงามตามแบบท้องถิ่น เช่น ทำทำทางลักษณะแอ่นตัวแล้วโยกตัวไปมา เวลาก้าวตามจังหวะก็มีการกระแทกกระทั้นตัว ดัดขา ขยับเอว ขยับไห้ เน้นความสนุกสนาน

ลักษณะการร่าวง จะแบ่งเป็น 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 ค่อยๆหมุนตัวเข้าหากัน ชุดที่ 2 ค่อยๆหมุนตัวออกจากกัน ในแต่ละชุดแบ่งได้เป็น 4 จังหวะ ในจังหวะที่ 1 จะหันหน้าเข้าหากันหรือหันหลังชนกันและชักไห้ โดยชักไห้ 1 ครั้งพร้อมคู่ของตน(ซ้ายขวาสลับกันไป) และค่อยๆหมุนตัวเข้าหากันหรือหมุนตัวออกไปในจังหวะที่ 2 3 4 ในจังหวะช่วงหมุนตัวผู้ร่าร่าค่อนข้างมีอิสระในท่วงท่า สามารถหมุนตัวและร่าร่าตามความเหมาะสมกับจังหวะกลอง โดยทำชักไห้นี้จะเข้ามาพอดีกันกับจังหวะที่ 1 ทำเช่นนี้สลับกันจนจบเพลง

ก่อนการแสดงคองกานั้น มีการไหว้ครู ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับการไหว้ครูหมอลำ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ล่าและผู้แสดง เครื่อง "ลายฮ้อ" หรือ (เครื่องกำนันลูกชาครู) ประกอบด้วย ขันธ 5 และเครื่องบูชา โดยรับแนวคิดมาจากเรื่อง เบญจขันธ หรือขันธ 5 หมายถึง เครื่องสักการบูชา รูปเทียน และดอกไม้ อย่างละ 5 คู่ ส่วนเครื่องบูชา เช่น พานของนางฟ้าพญาแถน ประกอบด้วยเครื่องลายฮ้อ 12 ชนิด ได้แก่ ขวดย (กรวย) กันแหลม 4 ขวดย, ดอกไม้ขาวมียอดใบ 1 ดอก, ไข่ไก่ 1 ฟอง, หวี 1 เล่ม, ก่องแขน (กำไล) สีขาว 1 คู่, ซ้องผม (ซ้องผมของผู้หญิง) 1 ซ่อ, เหล้าขาว 1 ขวด เงิน 50 สตางค์ ผ้าถุงใหม่ 1 ถุง, ผ้าชิ้นแพรวาสีขาว, และผ้าขาวม้า อย่างละผืน"

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสารและภาคสนาม รวมถึงการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลพบว่า ในอดีต การแสดงดนตรีและการร่าคองกาเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของชาวดำบลคำพองที่แสดงผ่านดนตรีและนาฏศิลป์ ที่เรียกว่าดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งได้รับเอาธรรมเนียมของการร่าวงเข้ามา โดยมี การประยุกต์ทำร่าต่างๆตามท้องถิ่นของตนเอง ตัวดนตรีเป็นแบบลาติน แต่การเดินร่าเป็นแบบร่าวง มีการประยุกต์ให้เป็นทำร่าในแบบไทยๆ ด้านดนตรีเป็นลักษณะแบบคองกา บางครั้งก็มีการผสมจังหวะสนุกสนานเข้ามาเช่นจังหวะเซ็ง มาเป็นจังหวะของกลอง เพลงก็จะเป็นลักษณะเพลงพื้นบ้าน

เนื้อหาฟังง่ายๆ ตรงไปตรงมา ที่เป็นลักษณะพื้นบ้าน ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่าย ทำให้เกิดการพัฒนาด้านสังคม คนในชุมชนได้มาพบปะพูดคุยกัน ซึ่งชาวบ้านก็จะช่วยกันสร้างเสริมเติมแต่งเข้ามาว่าอะไรเป็นสิ่งดีงาม ในความสนุกสนานบันเทิงนี้ ยังแฝงไปด้วยความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องโชคลางเช่นเดียวกัน ด้วยเรื่องของการขอฝนเพื่อให้ต้นกล้าเจริญเติบโต โดยมีการนำต้นกล้ามากองรวมกันและรำรำเป็นวงกลมรอบต้นกล้า คล้ายกับการแห่หางแมว การแสดงดนตรีและรำคองกานี้ถูกนำไปใช้ในงานมงคลต่างๆ กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เช่น เมื่อมีการแสดง ชาวบ้าน นักแสดงและนักดนตรีก็จะเกิดการรวมตัว เพื่อพูดคุย มีการฝึกซ้อม และพบปะกันโดยผ่านกิจกรรมนี้ มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นต่างๆ เพื่อจะนำไปใช้ในการแสดง มีการนำเอาชุดต่างๆ มาประยุกต์เพื่อใช้ประกอบในการรำ เพื่อให้ดูสวยงาม การคิดระเบียบท่วงท่าต่างๆ มีการจับคู่ผู้ชายผู้หญิงรำกัน ซึ่งชาวบ้านก็จะช่วยกันเพื่อให้เกิดนันทนาการและเกิดกิจกรรมที่ดีขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งรวม และเกิดความหลากหลายในกิจกรรมทางนันทนาการมากขึ้น ซึ่งฟังก์ชันของตัวดนตรีนี้มีไว้เพื่อเป็นกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เช่นการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำให้เกิดความครึกครื้นสนุกสนาน มีการจัดหากิจกรรมต่างๆ เข้ามาให้ชาวบ้านสนุกสนาน ดนตรีและการแสดงคองกาคือ สิ่งชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่าย ทำให้เกิดการพัฒนาด้านสังคม เป็นกิจกรรมทางดนตรีและนาฏศิลป์อย่างหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตในตำบลคำพอง แต่ในปัจจุบันการแสดงดนตรีและการรำคองกากำลังสูญหายไปจากชุมชน เนื่องจากสิ่งแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนไป มีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเพณีและวัฒนธรรมของตน ดังเช่นผู้คนในอดีต

6.3 ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลภาคสนามของการแสดงดนตรีและรำคองกาที่เกิดขึ้นในอำเภอกำแพง อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดร้อยเอ็ด ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยได้เดินทางไปศึกษาหาข้อมูลเพื่อสัมภาษณ์และบันทึกการแสดง ทั้งการแสดงโชว์ขึ้นเพื่อให้ผู้วิจัยได้เก็บบันทึกและการแสดงประจำปีร่วมกับกิจกรรมของอำเภออื่นๆ ของจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ เนื่องจาก บุคคลที่เป็นนักแสดง ล้วนเป็นผู้สูงอายุ บางท่านมีสภาพร่างกายไม่พร้อม ผู้วิจัยจึงมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นว่า การแสดงดนตรีและรำคองกาอาจสูญหายไปจากประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอกำแพง จึงอยากให้นักศึกษาที่เกี่ยวข้องช่วยกันสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษาการแสดงดนตรีและรำคองกา ซึ่งถือได้เป็นศิลปะที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจของชุมชน และคุณค่าทางวัฒนธรรมมานานนับทศวรรษ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้หน่วยงานในท้องถิ่นจัดให้มีการประชุม สัมมนา หรืออบรม ผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลคำผอง อำเภอโพธิ์ชัยจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีการเชิญนักดนตรี และนักแสดง ที่ยังมีชีวิตอยู่เข้าร่วมสัมมนาและสาธิตการแสดงดนตรีและการรำคองกา และจัดหาบุคคลหรือหน่วยงานที่รวบรวมองค์ความรู้ขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบทั้งการสืบทอดทางด้านบทเพลง การบรรเลง การขับร้อง มีการจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรม และออกแสดง มีการส่งเสริมเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ของแต่ละชุมชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ ประเพณีไทยแต่ละท้องถิ่นให้ดำรงอยู่และไม่สูญหายไปตามกาลเวลา

อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของคนตรีและร่าวงคองกา กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

TRADITIONAL THAI CONGA DANCE AND MUSIC: A CASE STUDY OF KHAMPHA-
UNG SUBDISTRICT, POCHAI DISTRICT, ROI-ED PROVINCE, THAILAND

บาลี ศักดิ์เจริญ 5036441 MSMS/M

ศศ.ม. (ดนตรี)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อนรรฆ จรรย์ยานนท์, ก.บ., M.M., ป.ร.ค , มนัส วัฒนไชยยศ,
กศ.บ., ศศ.ม.,ป.ร.ค.

บทสรุปแบบสมบูรณ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการศึกษาวัฒนธรรมด้านต่างๆของแต่ชนชาตินั้น ปัจจุบันขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ในการศึกษาการแสดงหรือดนตรีในทุกๆวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ดนตรี คติความเชื่อ และยังรวมถึงระบบการเรียนรู้ต่าง ๆ อีกด้วย ซึ่งในการเรียนรู้ต่าง ๆ นั้นจะต้องใช้องค์ความรู้หลาย ๆ อย่างเข้ามารวมกัน เพื่อจะสร้างงานวิจัยหรือค้นคว้าสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษา โดยเฉพาะเรื่องทางด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยซึ่งมีหลากหลายในทุกๆพื้นที่ของประเทศ ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และ ภาคใต้ แต่ยังมีวัฒนธรรมหรือการแสดงบางอย่างที่เข้าไปรวมอยู่กับวัฒนธรรมนั้น โดยที่ผู้คนส่วนใหญ่ต่างภาษาต่างวัฒนธรรมอาจไม่ทราบถึงความสำคัญของสิ่งที่มีอยู่กับวัฒนธรรมที่ตนได้พบเห็น เช่น การแสดงต่าง ๆ สถาปัตยกรรม ดนตรี โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ถือเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และยังเป็นภาคที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศ แต่ก็ยังสามารถยึดถือขนบประเพณีและวัฒนธรรม ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คือ “ฮิดสิบสองคลองสิบสี่” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่ ความเจริญรุ่งเรือง เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น มีส่วนช่วยให้ความเป็นชาติดำรงความเป็นชาติของคนอยู่จนถึงปัจจุบัน

ในอีตสิบสอง ของเดือนสาม (บุญข้าวจี) ชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดเป็น ประเพณีประจำอำเภอสืบต่อมาหลายปี คือ งานประเพณีบุญข้าวจีและของดีเมืองโพธิ์ชัย ซึ่งจะจัด ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี โดยในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการแสดงที่สำคัญของอำเภอโพธิ์ชัย โดยเฉพาะในตำบลคำพองและตำบลโพธิ์ศรี ในอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่สืบทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาหลายทศวรรษ คือ การแสดง “ร่ำวงคองกา” ซึ่งเป็นการเต้นรำที่พัฒนามาจากจังหวะคองกา (“Conga”) ของประเทศคิวบา (Cuba) ผสมกับการรำไทยมาตรฐาน ประกอบด้วยการ เคลื่อนไหวของสะโพก โดยการเต้นนั้นจะจับคู่ชาย หญิง และเต้นเป็นวงล้อมรอบ ผู้แสดงส่วนใหญ่ เป็นผู้สูงอายุ การเต้นรำนี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในสมัยก่อนการเต้นรำนี้ถือว่าเป็นการ พักผ่อนหย่อนใจของชาวอีสาน มักจะมีขึ้นในฤดูท้ายของการเก็บเกี่ยว ในอดีตร่ำวงคองกาสามารถ พบได้ง่ายตามหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แต่ปัจจุบันในการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยพบข้อมูลที่เป็นเอกสารทางวิชาการน้อยมากเกี่ยวกับ ดนตรีและการร่ำวงคองกา อันเนื่องจาก กาลเวลาเปลี่ยนไปมีสิ่งใหม่เข้ามาทดแทนสิ่งเก่า ซึ่งในปัจจุบันกำลังอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว เศรษฐกิจ สังคม การเมืองระหว่างประเทศและ วัฒนธรรมสมัยใหม่มีอิทธิพลเป็นอย่างมาก การสื่อสารมีพลังไร้พรมแดนเข้าถึงแม้ในพื้นที่ห่างไกล ภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านของ ชน กลุ่มเล็กกลุ่มน้อยอยู่ในภาวะอันตรายและเสี่ยงต่อการสูญสลาย สภาพการณ์เช่นนี้เป็นภัยคุกคาม ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

ด้วยตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ดนตรีและการแสดงพื้นเมือง ถือเป็น ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น “ดนตรีและร่ำวงคองกา” เป็นหนึ่งในการแสดงออกถึง วัฒนธรรมเช่นเดียวกัน แต่เนื่องจากข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ยังมีอยู่น้อยมาก และกระจัดกระจาย อยู่ในตัวบุคคลและเอกสาร ยังไม่มีผู้ใดได้จัดทำอย่างชัดเจนอย่างเป็นระบบในเรื่องของการ วิเคราะห์และรวบรวมเอกสารให้เป็นทางวิชาการ มีความชัดเจนในมุมต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้เสนอไปใน วัตถุประสงค์ เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงของผู้ที่สนใจและสามารถนำไปต่อยอดได้ ผู้วิจัยจึงเห็นควรที่จะ ทำการศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ ของการแสดงร่ำวงคองกา กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” ในด้านการแสดง ประวัติศาสตร์ การสืบทอด ดนตรี คติความเชื่อ และการดำรงอยู่ ของการแสดงร่ำวงคองกา ไม่ให้สูญหาย เพื่อเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทาง วัฒนธรรมการแสดงของชาติและมรดกทางวัฒนธรรมของโลกสืบไป

วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาประวัติ การสืบทอดและการดำรงอยู่ของการแสดงรำวงคองกา
- 2.2 เพื่อศึกษาคนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงรำวงคองกา

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 3.1 เพื่อทราบถึงประวัติ การสืบทอด และการดำรงอยู่ของการแสดงรำวงคองกา
- 3.2 เพื่อทราบถึงดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงรำวงคองกา
- 3.3 เพื่อเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงรำวงคองกาให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น
- 3.4 เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาการแสดงรำวงคองกาแก่ผู้สนใจต่อไป

ขอบเขตในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเฉพาะในพื้นที่ตำบลคำพองและตำบลโพธิ์ศรี อำเภอพือชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีลักษณะของการแสดงที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบในสมัยก่อนและมีการพัฒนารูปแบบให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น โดยจะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติสภาพทั่วไป การสืบทอด การดำรงอยู่ ลักษณะทางการแสดงและดนตรีประกอบต่างๆ

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยจะศึกษาอัตลักษณ์และบริบทต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยดังนี้

- 5.1 ในการนำเสนอข้อมูลที่ศึกษา ผู้วิจัยแปลความหมายจากภาษาถิ่นอีสานให้เป็นภาษาไทยทางวิชาการ โดยให้ผู้มีความรู้ด้านภาษาอีสานเป็นผู้แปล
- 5.2 ในการนำเสนอโน้ตเพลงที่ประกอบเนื้อหาบางส่วน ผู้วิจัยจะใช้ระบบโน้ตดนตรีตะวันตกในการนำเสนอ

ผลการวิจัย

ชาวอีสาน ถือเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และยังเป็นภาคที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศ ซึ่งยังยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คือ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น ภาคอีสานเป็นดินแดนแห่งความเจริญทางวัฒนธรรมดนตรีสูงสุด เป็นดนตรีที่มีความวิจิตร ทำนองเพลงอีสานเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเจริญของสังคมในอดีต การละเล่นพื้นบ้าน นาฏศิลป์และดนตรีของชาวร้อยเอ็ดส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกับชาวอีสานทั่วไปสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนอีสานได้อย่างชัดเจน งานประเพณีบุญข้าวจีของศีเมืองโพธิ์ชัยหรือบุญเดือนสามเป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นตามฮีตสิบสองจาร์ตประเพณีโบราณของชาวอีสาน ซึ่งถือว่าการได้ทำบุญข้าวจีแล้วจะได้บุญกุศลมาก ในงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของชาวอีสาน รวมถึงจังหวัดร้อยเอ็ด มักจะมีการนำการแสดงในรูปแบบการรำวง หมอลำ และเซิ้งต่างๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำของแต่ละท้องถิ่น เพื่อความบันเทิงสนุกสนานของชาวบ้านที่มาร่วมงานเสมอ ดังเช่นงานประเพณีบุญข้าวจี ของศีเมืองโพธิ์ชัย ได้มีการแสดงดนตรีประกอบการรำวงกา ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวบ้านตำบลคำพอง โดยมีผู้เฒ่าผู้แก่แสดงกันอย่างสนุกสนาน

รำวงกองกา มีพื้นฐานมาจาก รำวง หรือรำไท่น การแสดงดนตรีและรำวงกองกาได้เข้ามาในตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 70 ปี เนื่องจากบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้เป็นนักแสดงที่อาวุโสที่สุด ของคณะรำวงกองกาของอำเภอคำพอง ปัจจุบันมีอายุ 77 ปี ได้เริ่มเรียนและฝึกฝนการแสดงนี้ตั้งแต่อายุ 7 ปี โดยได้ให้ข้อมูลว่า ตนไม่รู้ว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ รู้เพียงว่าเกิดมาก็รู้จักแล้ว โดยมีวิธีการสืบทอดแบบปากต่อปาก ไม่มีการบันทึกหลักฐานเป็นกิจลักษณะ การแสดงนี้มีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิง สนุกสนานในชุมชน เป็นกิจกรรมนันทนาการและเป็นการแสดงที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องการขอฝนสำหรับปลูกข้าวและการเกษตรอื่นๆซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านตำบลคำพอง

บทเพลงที่ใช้ประกอบในการแสดงรำวงกานั้น หลายบทเพลงที่ถูกแต่งขึ้นใหม่โดยไม่ทราบผู้แต่งที่แท้จริง ส่วนมากจะร้องต่อกันมาและใช้ในการร้องรำทำเพลงเพื่อความสนุกสนาน มีเนื้อหารายละเอียดของเพลงตามท้องถิ่นนั้น มีการประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลง ไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดในท้องถิ่นของตน มีการร้องทั้งเดี่ยวทั้งหญิง ชายและร้องรับเป็นลูกคู่ การรำรำ มีการจับคู่เป็นหญิง ชาย แสดงเป็นกลุ่ม จะเป็นกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของงาน ทำทางของการรำรำมีลักษณะเฉพาะของการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น ก้าวเท้า การวาดแขน การยกเท้า การส่ายมือ การส่ายสะโพก ยกไหล่ ที่เกิดขึ้นจากทำทางอันเป็นธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน แล้วนำมาประดิษฐ์หรือปรุงแต่งให้สวยงามตามแบบท้องถิ่น

เช่น ทำท่าทางลักษณะแอนด์แล้วโยกตัวไปมา เวลาก้าวตามจังหวะก็มีการกระแทกกระทั้นตัว ดิดขา ขยับเอว ขยับไหล่ เน้นความสนุกสนาน มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง 3 - 4 ชิ้น ได้แก่ กลอง ฉิ่ง ฉาบ นกหวีด จังหวะของเพลงส่วนมากใช้ กลอง และ ฉิ่ง เป็นตัวกำหนดจังหวะ เครื่องดนตรีในการแสดงคอนเสิร์ตนั้นเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ในปัจจุบันได้เพิ่มลูกแซก และแทมบูรีน (ชาวบ้านในพื้นที่เรียก แซ่ปลาทุ)

อภิปรายผล

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสารและภาคสนาม รวมถึงการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลพบว่า ในอดีต การแสดงดนตรีและการรำคอนกาคาเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของชาวตำบลคำพองที่แสดงผ่านดนตรีและนาฏศิลป์ ที่เรียกว่าดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งได้รับเอาธรรมเนียมของการรำเข้ามา โดยมี การประยุกต์ทำรำต่างๆตามท้องถิ่นของตนเอง ตัวดนตรีเป็นแบบลาติน แต่การเต้นรำเป็นแบบรำวง มีการประยุกต์ให้เป็นทำรำในแบบไทยๆ ด้านดนตรีเป็นลักษณะแบบคอนกาคา บางครั้งก็มีการผสม จังหวะสนุกสนานเข้ามาเช่นจังหวะแซ่ มาเป็นจังหวะของกลอง เพลงก็จะเป็นลักษณะเพลงพื้นบ้าน เนื้อหาฟังง่าย ๆ ตรงไปตรงมา ที่เป็นลักษณะพื้นบ้าน ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่าย ทำให้เกิดการ พัฒนาในด้านสังคม คนในชุมชนได้มาพบปะพูดคุยกัน ซึ่งชาวบ้านก็จะช่วยกันสร้างเสริมเติมแต่ง เข้ามาว่าอะไรเป็นสิ่งดีงาม ในความสนุกสนานบันเทิงนี้ ยังแฝงไปด้วยความเชื่อของชาวบ้านในเรื่อง โชคลางเช่นเดียวกัน ด้วยเรื่องของ การขอฝนเพื่อให้ต้นกล้าเจริญเติบโต โดยมีการนำต้นกล้ามากองรวมกันและรำรำเป็นวงกลมรอบต้นกล้า คล้ายกับการแห่นางแมว การแสดงดนตรีและรำคอนกาคา ถูกนำไปใช้ในงานมงคลต่างๆ กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เช่น เมื่อมีการแสดง ชาวบ้าน นักแสดงและนักดนตรีก็จะ เกิดการรวมตัว เพื่อพูดคุย มีการฝึกซ้อม และพบปะกัน โดยผ่านกิจกรรมนี้ มีการแลกเปลี่ยน ข้อคิดเห็นต่างๆ เพื่อจะนำไปใช้ในการแสดง มีการนำเอาชุดต่างๆมาประยุกต์เพื่อใช้ประกอบในการ รำ เพื่อให้ดูสวยงาม การคิดระเบียบท่วงท่าต่างๆ มีการจับคู่ผู้ชายผู้หญิงรำกัน ซึ่งชาวบ้านก็จะ ช่วยกันเพื่อให้เกิดนันทนาการและเกิดกิจกรรมที่ดีขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งรวม และเกิดความ หลากหลายในกิจกรรมทางนันทนาการมากขึ้น ซึ่งฟังก์ชันของตัวดนตรีนี้มีไว้เพื่อเป็นกิจกรรม นันทนาการต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลภาคสนามของการแสดงดนตรีและรำคอนกาทที่เกิดขึ้นในอำเภอลำพอง อำเภอฟุ่ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยได้เดินทางไปศึกษาหาข้อมูลเพื่อสัมภาษณ์และบันทึกการแสดง ทั้งการแสดงโชว์ขึ้นเพื่อให้ผู้วิจัยได้เก็บบันทึกและการแสดงประจำปีร่วมกับกิจกรรมของอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดร้อยเอ็ด แต่เนื่องจาก บุคคลที่เป็นนักแสดง ล้วนเป็นผู้สูงอายุ บางท่านมีสภาพร่างกายไม่พร้อม ผู้วิจัยจึงมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นว่าการแสดงดนตรีและรำคอนกาทอาจสูญหายไปจากประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอลำพอง จึงอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษาการแสดงดนตรีและรำคอนกาทซึ่งถือได้เป็นศิลปะที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจของชุมชน และคุณค่าทางวัฒนธรรมมานานนับทศวรรษ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะให้หน่วยงานในท้องถิ่นจัดให้มีการประชุม สัมมนา หรืออบรม ผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลลำพอง อำเภอฟุ่ชัยจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีการเชิญนักดนตรีและนักแสดง ที่ยังมีชีวิตอยู่เข้าร่วมสัมมนาและสาธิตการแสดงดนตรีและการรำคอนกาท และจัดหาบุคคลหรือหน่วยงานที่รวบรวมองค์ความรู้ขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบทั้งการสืบทอดทางด้านบทเพลง การบรรเลง การขับร้อง มีการจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมและออกแสดง มีการส่งเสริมเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ของแต่ละชุมชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีไทยแต่ละท้องถิ่นให้ดำรงอยู่และไม่สูญหายไปตามกาลเวลา

TRADITIONAL THAI CONGA DANCE AND MUSIC: A CASE STUDY OF
KHAMPHA-UNG SUBDISTRICT, POCHAI DISTRICT, ROI-ED PROVINCE,
THAILAND

BALI SAKCHAROEN 5036441 MSMS/M

M.A. (MUSIC)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: ANAK CHARANYANON, M.M., Ph.D.,
MANAT WATTANACHAIYOT, M.A., Ph.D.

EXTENDED SUMMARY

Background and importance of the study.

To study cultures of other countries is ever expanding. To study about the music of various cultures it is important to study about the localized history, combining archaeology and belief systems in order to create a well-informed system of study. To learn something you will need a lot of base knowledge to develop research or study about what you want to learn. This is no different for Thai art culture, which has various styles throughout the many regions of Thailand; north, middle, Isan, south. Many people from different cultures and countries may not understand the importance of the culture that they have seen; for example, some performance, architecture or music. In regards to the following research the traditional culture of Issan, which is a region of Thailand considered a distinct group of people that come from many nationalities as well as having the largest population in Thailand, can continue their traditions up to the present. The tradition this study focuses on is called “Heat 12 Klong 14.” This tradition shows development unique and ages if this area and it’s help to make this country continue until now.

In Heat 12 of 3rd month (Boonkawjee) at Pochai District Roi-Ed Province there has been a traditional show of their district for many years, it’s called

Boonkawjee. The best performances are in the Pochai district. Boonkawjee will begin around February. Also during this time in the Pochai district there will be another traditional show called “Conga Dance.” This dance came from a dance that is developed from a conga rhythm. The rhythm is a Cuban rhythm mixed with Thai traditional dance. This dance has an emphasis on the movement of the dancers’ hips and is danced by couples. Men and women dance in circle, many of the performers are considered old and they learned the dance informally from others and observation. In the past this dance was entertainment for Issan people. It is performed at the end of harvest season. One could find this dance in every village of Issan. Researchers are finding this dance is disappearing and are finding little information about Conga Dance. It may be because there are many things going on in this century, there are many changes taking place. New cultures are really having an effect on this area. The flow of information and media that have come to this area make language and traditions at risk of being forgotten by the Issan people.

The problem is that the Conga Dance is one of the important traditions of Issan and now this dance is dying because there is less information and fewer people who know about this dance. spread out the document also spread out. Thus far nobody has combined, analyzed and documented all information regarding the dance to make more formal documentation of this tradition. This study gives researchers who are concerned with the Conga Dance an introductory study that brings all the information together so others can continue more research about it. Researchers will do research about the Conga Dance in Pochai district Roi-Ed Province focusing on performance history, continuing development of music and beliefs to help this tradition remain in the Issan people and be a part of world heritage.

Objectives

- 2.1 To study the history and the continuing of the Conga Dance.
- 2.2 To study the music and lyrics of the CongaDance.

Expected Results

3.1 To understand more about the history and passing on of the Conga Dance.

3.2 To know more about the music and lyrics of the CongaDance.

3.3 To aid in the spreading of this tradition so more people will know more about this.

3.4 To have information for people who are interested in this dance.

Scope of the study

This research will focus only on Paung County and Posri County in Pochai District Roi-Ed Province

where have a system of learning from the past and develop to have a characteristic of their own. The following research is a study about history, the continuation and character of performance and music.

Agreements

The researcher will study characteristics and context by the following means:

5.1 To present information gathered the researcher translated Issan dialect into common Thai by asking a local person who knows Issan to translate it.

5.2 To present the music portion the researcher used the western music system to transcribe the music.

Research Summary

Issan is considered an area that has the most population and has many nationalities that still carry on traditions and unique cultures until now. For this study the tradition that is really important is Heat 12 Klong 14. Issan is a region with the most development of music. The music is beautiful. The tune of Issan music is an

example of how advanced the society is from the past. The folk entertainment, artistic dance and music of Roi-Ed are similar with people from Issan and reflect life and society in Issan. Boonkawjee and good thing in Pochai district is a tradition that comes from Heat 12 Klong 14. People believe that if you give alms during Boonkawjee you will get a lot of good things back.

In traditional ceremony of Issan people, including Roi-Ed, the circle dance is always present. As well as Morlum and serng which is a characteristic of each area for entertain people who come that day. Conga Dance in one of the traditions that is performed in Boonkawjee. Conga Dance is considered an old dance of Kumpaung county and performed predominately by older people.

Conga Dance is based on a circle dance or Rumtone. Conga Dance came to Pochai district not less than 70 years. The oldest of the people who perform this dance today is 77 years old. He started this dance when he was 7 years old. He said he didn't know when this dance started but he knew it was already happening before he was born. The Conga Dance heritage is transfer orally rather than by written documents. In fact there is no documentation. The purpose of the Conga Dance is entertainment also in the Issan area there are some beliefs about asking for rain for the crops, which is a main occupation in this area.

There are many new compositions that are used for the Conga Dance however the names of the composers are unknown. People just continue singing from the past. The lyrics are about general things about life and love. They create the lyrics and meaning by their tone of speaking and what is popular in that time. There are solo songs and duets. There is couple dancing and group dancing but always dance is between woman and man. It can be a small group or big group depending on how big the party is. There are characteristics of this kind of dance. They use movement of the body like stepping of the foot, moving of the hand, lifting of the foot, moving hands on the hip, and lifting shoulders. All of this movement comes from natural movement of everyday life and then is exenterated to make it more beautiful and smooth. For example, the movement of bending the body and swinging it or the body is light and bouncy when they step, snap leg, move hips, or move shoulders. The musical instruments that are used for Conga dance are drums, cymbals, and whistle. The

rhythm is created with the drums and cymbal. The instrumentation has changed over time and now they use more instruments such as saxophone and tambourine.

Discussion and Recommendations from the research

Research was conducted from documents and field study, including interviews and pictures from past Conga Dances.

The dance is a performance that reflects Issan peoples' life. This Conga Dance uses a circle dance and the performers create their dance by themselves. The music is a type of Latin dance but the dance will be like circle dance combined with a Thai style. The music will be like Conga Dance and sometime it will be mixed with a fun rhythm like Searng, which will make the music become more traditional. The lyrics are easy and straight forward so people can understand it and can easily be merged into the community life. Besides entertainment this Conga dance also provides an expression of asking for rain to make their vegetables grow. They will bring small vegetable and put it together and dance around them. This Conga Dance was performed for a good ceremony. This activity creates an opportunity for people in this area to have more bonding. For example, when there are performances people will come together and will talk about the show and practice together.

Suggestions

This research combines the information of field work of Conga Dance that is found in Kampaung County in Pochai District Roi-Ed Province. The researcher came to study and got information from interviews and recorded performances. The researcher's concern is about the problem that performers are old and some of them do not have good health. This dance may disappear from Kampaung District. The researcher wants the government to help support a new generation to learn this Conga dance which is a real asset for people there. The researcher wants the government to have a meeting with people who know about this dance, perform this dance and

combine all of the information. This collected information and monetary support of this performance will aid to continue this dance for generations to come.

บรรณานุกรม

ก.เอกสารภาษาไทย

- กฤษณะ วรรณศิริ. (2551). *เพลงพื้นบ้าน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล
- คมสันต์ วงศ์วรรณ. (2543). *ดนตรีตะวันตก*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ณรงค์ เส็งประชา. (2530). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ณัชชา โตศศิธร. (2547). *สังคมกับสังคมและการวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงใจ อมาตยกุล. (2533). *ดนตรีตะวันออก*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตา ชูโต. (2540). *การวิจัยเชิงคุณภาพ Qualitative Research*. กรุงเทพฯ : พิธีการพิมพ์.
- บึงอร ศรีกาล. (2552). *ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด*. [ออนไลน์] วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://www.bangonsk.multiply.com/journal/item/12/12?&show_interstitial=1&u2fjournal2Fitem
- บุรพา โชติช่วง. (2554). *ภูมิปัญญาเมือง ยกอ้อยยอครู"หมอลำ"ไม่ตายง่าย!*. กรุงเทพฯ : หนังสือพิมพ์สยามรัฐ
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). *ประวัติการดนตรีไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประภาส ขวัญประดับ. (2540). *รองเง็ง : ระบายและดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ของประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- พัทธา สายหู. (2544). *กลไกของสังคม*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธ ศักดิ์เดชยนต์. (2526). *มนุษย์กับสังคม ความรู้เบื้องต้นตามแนวสังคมวิทยาภาค*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิธีชีวิตคนไทยสมัยต่างๆ. (2552). [ออนไลน์]. วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก www.trueplookpanya.com/true/knowledge_detail.php?mul_content_id=2808
- วิทยา สุทธิจันทร์. (2543). *ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการแสดงวงโปงลางวิทยายนภาคอีสาน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสารคาม

ศิริวัฒน์ ฉัตรเมธี. (2547). *วิจัยในเรื่องการวิเคราะห์เพลงร่ำวงมาตรฐาน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู. (2554). *ร่ำวงโบราณ (คองกา)*. [ออนไลน์] วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก

http://www.work.m_culture.in.th/album/118269

ศิริวัฒน์ คำวันสา. (2521). *อีสานคดีเนื่องในงานการละเล่นพื้นบ้าน*. [ออนไลน์] วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก

www.thaifolk.com/doc/hittsibsong.html.

สุกรี เจริญสุข. (2538). *ดนตรีชาวสยาม*. กรุงเทพฯ : Dr.Sax

สุกรี เจริญสุข. (2538). *ดนตรีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ : Dr.Sax

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย. (2553) ศูนย์การศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติ. [ออนไลน์]. วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก

www.lc.mahidol.ac.th/th/center-revitalization.php

สุพัตรา สุภาพ. (2538). *สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สุริยา สมุทคุปต์ และคนอื่นๆ. (2535). *หนังสือประโมทัยของอีสาน การแพร่กระจายและการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). ขอนแก่น: ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2533). *สังคมวิทยาทัศน์*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2536). *ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุก นาวิกมูล. (2523). *เพลงนอกศตวรรษ*. กรุงเทพฯ : เพชรบุรีการพิมพ์

ข. เอกสารภาษาต่างประเทศ

Alan P. Merriam (1964). *The anthropology of music* [Evanston, Ill.] : Northwestern University Press, 1964.

Smith, G. Elliot (1930). *Human history*: London : Jonathan Cape, 1930.

Myers, Helen. (1993). *Ethnomusicology*. New York: W.W. Norton, 1992-1993.

บุคคลานุกรม

นางฉวีวรรณ	ดำเนิน	ศิลปินแห่งชาติปี พ.ศ. 2536 สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ)
นายรัชชัย	ศิลปโชค	อาจารย์สาขาดนตรีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
นายชนวัฒน์	บุตรทองทิพย์	อาจารย์สาขาดนตรีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
นางสาวสุภา	แดนคงยิ่ง	นักศึกษาด้านดนตรีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
นางกัญจิกา	ถิ่นคำเซ็ด	นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
นางกานแก้ว	จันกุดสิง	นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
นางเจริญ	คชเสน	นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
นางทองมี	มะอาจเลิศ	นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
นางทองใส	คำบุญเหลือ	นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
นางหมาน	ไถยสินธุ์	นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
นายนิยม	ประหา	นักดนตรีการรำคองกา ตำบลคำพอง
นายฉวี	พิมวงศ์	นักดนตรีการรำคองกา ตำบลคำพอง
นางบุตร	มะอาจเลิศ	นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
นางทองมี	คชเสน	นักดนตรีการรำคองกา ตำบลคำพอง
นายพิม	ถิ่นม้านัด	นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

สีธน นางโมรา

A

Voice

Percussion

6

Voice

Perc.

11

Voice

Perc.

16

Voice

Perc.

21

Voice

Perc.

26

Voice

Perc.

B

To Coda

สีธน นางโมรา

ฉัน จะเล่า เริ่ม ต้น แต่ปาง สี่

อน ไต้บุก ป่า ผา คชน ควาว เน้น ละ สี ธน เติ่น จว ควาว เน้น ละ สี ธน เติ่น

จว ไต้บุดป่า ผา คชน เกทะ-นา เป้าตา ไหล สี ธน ตัด ถึงม-โน-รา ไทย นี้จนนำ ตา

ไหล ลง กลาง ทะ - เล จนน้า ตา ไหล ลง กลาง ทะ - เล ควาว เน้น ละ สี ธน ไม่

อยู่ ควาว เน้น ละ สี ธน ไม่ อยู่ เขาไป ตัด สู้ ลง-คววม ยังไม่ ภา แต่นางม-โน-

รา หนี ไปไม่ เห็น - เลย แต่นางม-โน - รา หนี ไปไม่ เห็น - เลย สี ธน นี้เป็นจน รัก

2

31

Voice

แน ต้องพลัด พราก แม่ ไป อยู่ เมืองน - กร เมีย ชื่อน ชื่อ นางม-โน - รา เมีย

Perc.

36

Voice

ชื่อน ชื่อ นางม-โน - รา สอนไป ยาม ย่า อยู่-กร เชียง กราน คิด ถึง ฉัน จริง โหม

Perc.

41

Voice

บ้าน นี้ พี่ ก็แสน ห่วง ไกล คิด ถึง เธอ เมื่อ ไร ละเมื่อเธอ จาก

Perc.

46

Voice

ไป หัว ใจยังอา - วรณ์ เมื่อเธอ จาก ไป หัว ใจยังอา - วรณ์ ปาก กับใจ ก็เถียง

Perc.

51

Voice

ไร สาย ใย รัก ใคร แม่ ย่า ไซ้ หน่อ พ่อ งาม ขำ เลิศ

Perc.

56

Voice

ล่า เหลือ จ้อ-หล่อ จ่า ขอ เชิญ สม- ยงค์ ค้า โกง สาย งาม ส-

Perc.

D.S.al Coda

C

61

Voice

ง่า ผัว เหื่อ ตั่ง ดอก กาะ ถิ่น ปาก นี้ ก็ แดง จิ้ม

Perc.

65

Voice

ลื้ม ผัว พรพรรณ นี้ ก็ สละ จริง เออ

Perc.

ภาคผนวก ข.

รายนามนักแสดงตามภาพ

ซ้ายไปขวา

1.นางสาวบาสี	ศักดิ์เจริญ (ผู้วิจัย)	
2.นายนิยม	ประหา	อายุ 63 ปี
3.นายฉวี	พิมวงศ์	อายุ 55 ปี
4.นางบุตร	มะอาจเลิศ	อายุ 65 ปี
5.นางทองมี	คชเสน	อายุ 63 ปี
6.นายพิม	ถิ่นม้านัด	อายุ 78 ปี

ซ้ายไปขวา นั่ง

1.นางกัณฐิกา	ถิ่นคำเซ็ด	อายุ 65 ปี
2.นางกาบแก้ว	จันกุดลิง	อายุ 67 ปี
3.นางเจริญ	คชเสน	อายุ 51 ปี
4.นางทองมี	คชเสน	อายุ 63 ปี
5.นางทองมี	มะอาจเลิศ	อายุ 72 ปี
6.นางทองใส	คำบุญเหลือ	อายุ 67 ปี
7.นางหมาน	ไถวสินธุ์	อายุ 75 ปี

ซ้ายไปขวา ยืน

1.นางปรานปรียา	เลี้ยงทองคำ	อายุ 65 ปี
2.นางประปราย	สิงนาแพง	อายุ 67 ปี
3.นางสอน	นาหอมจันทร์	อายุ 75 ปี
4.นางชนาวดี	โพธิ์ศรีแก้ว	อายุ 54 ปี
5.นางทองสี	น้อยอามาตย์	อายุ 77 ปี
6.นางสุภาพ	มะอาจเลิศ	อายุ 57 ปี
7.นางบุตร	มะอาจเลิศ	อายุ 80 ปี เสียชีวิต ปี 2553
8.นางอรุณ	น้อยอามาตย์	อายุ 68 ปี
9.นางสีดา	สุขเทวี	อายุ 73 ปี
10.นางมลิวรรณ์	ประหา	อายุ 65 ปี

ซ้ายไปขวา ยืนด้านหน้า

1.นางทองใส	คำบุญเหลือ	อายุ 67 ปี
2.นางสุภาพ	มะอาจเลิศ	อายุ 57 ปี
3.นางเจริญ	คชเสน	อายุ 51 ปี
4.นางกัณฐิกา	ธินคำเชิด	อายุ 65 ปี
5.นางบุตร	มะอาจเลิศ	อายุ 65 ปี

ซ้ายไปขวา ยืนด้านหลัง

1.นางทองลี	น้อยอามาตย์	อายุ 77 ปี
2.นางทองมี	คชเสน	อายุ 63 ปี
3.นายประสงค์	มะอาจเลิศ	อายุ 62 ปี
4.นายเทียน	มะอาจเลิศ	อายุ 54 ปี

ซ้ายไปขวา

- 1.นางกัณฐิกา ถินคำเชิด อายุ 65 ปี
- 2.นางปรานปรียา เสี่ยงทองคำ อายุ 65 ปี
- 3.นางทองมี คชเสน อายุ 63 ปี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล

นางสาวบาลี ศักดิ์เจริญ

วัน เดือน ปีเกิด

18 มิถุนายน พ.ศ. 2519

สถานที่เกิด

จังหวัดกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ประวัติการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา,

พ.ศ. 2546, สาขาคณตรีศึกษา

คณะครุศาสตร์บัณฑิต

ที่อยู่ปัจจุบัน

71/203 ซ.บางแวก ถ.พุทธมณฑลสายสอง

ต.บางไผ่ อ.บางแค จ.กรุงเทพมหานคร 10160

โทรศัพท์ 0897757988

E-Mail: baliangle@hotmail.com

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบันและสถานที่ทำงาน

นักศึกษาระดับปริญญาโท แผนกดนตรีวิทยา

สาขาคณตรีวิทยาลัยดุริยางคศิลป์

มหาวิทยาลัยมหิดล